

Journal of Economics and Political Sciences

Volume 3 | No 2
December 2023

ISSN: 2792-0410

Journal of Economics and Political Sciences (JEP)

VOLUME 3 | NO 2

December 2023

ISSN: 2792-0410

DÜZCE
UNIVERSITY

FACULTY OF AKÇAKOCA BEY
POLITICAL SCIENCES

JEP

Journal of Economics and Political Sciences

Dergide yayınlanan makalelerin tüm sorumluluğu,
ilgili eseri kaleme alan yazar(lar)a aittir.

Volume 3 | No 2
December 2023

ISSN: 2792-0410

**Journal of Economics and Political Sciences
(JEP)**

Dergi Kurulları

Baş Editör

Prof. Dr. Ayfer GEDİKLİ, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Düzce, Türkiye

Baş Editör Yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Hande Çalışkan TERZİOĞLU, Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, Düzce, Türkiye

Alan Editörleri

İktisat

Doç. Dr. Oğuz KARA

Uluslararası İlişkiler

Doç. Dr. Serkan KEKEVİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Doç. Dr. Akif ÇARKÇI

Bölge Çalışmaları

Doç. Dr. Gökmen KILIÇOĞLU

Bilimsel Sekreteryaya

Öğr. Gör. Dr. Hasan HARMANCI

Arş. Gör. Zehra NAMLI

Yayın Kurulu

- Prof. Dr. Nedim SÖZBİR, Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Gary A. CAMPBELL, Michigan Technological University
Prof. Dr. Rui Alexandre CASTANHO, WSB University
Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem DURGUN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İdris DEMİR, Batman Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup BULUT, Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ALTAY, İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammad SHAHBAZ, Beijing Institute of Technology
Prof. Dr. Hashim ZAMEER, Nanjing University of Aeronautics and Astronautics
Prof. Dr. Bülend Aydın ERTEKİN, Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent GÜLOĞLU, İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Durmuş Çağrı YILDIRIM, Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Emrah İsmail ÇEVİK, Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Recep ULUCAK, Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammad Ali NASIR, University of Huddersfield
Dr. Öğr. Üyesi A. Kutalmış YALÇIN, Düzce Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

1. Geopolitical Risk Spillovers: Evidence from G20 Countries.....64-77
Buket KIRCI ALTINKESKİ
2. Trust Amidst Threats: A Defender's Approach to Navigating the Cybersecurity
Dilemma.....78-92
Juma Mdimu RUGİNA
3. Ekonomik Büyüme ile Karbondioksit Emisyonları Arasındaki İlişki: Azerbaycan
Örneği.....93-105
Hasan UMUTLU
4. The Basel Agreements' Impact on Banking and Monetary Authority of Singapore
Policy.....106-112
Çağlar HAMARAT
5. Birleşmiş Milletler'in Filistin Politikası.....113-124
Ayhan Nuri YILMAZ, Vahide ALAGÖZ
6. Avrupa Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı ile Gerçekleştirilen İthalat ve İhracat İşlemleri
Üzerine Bir Çalışma.....125-134
Zeynep ERALDEMİR
7. Farklı Teorisyenlerin Bakış Açısında "Red Tape"135-146
Melâhat Sümeyye GÜN
8. Sanal Gerçeklik Teknolojilerinde Dokunsal Geri Bildirim: Eğitim Amaçlı Kullanımı Üzerine
Yazın İncelemesi.....147-156
Şamil ÖZER
9. Postmodern Medyanın Analizi: Sosyal Medya Örneği.....157-165
Süleyman DOĞAN, Rabia ÇELİK
10. Karamanlı Kültüründe Geçiş Dönemleri: Düğün.....166-170
Zafer GEDİKLİ

Araştırma Makalesi • Research Article**Geopolitical Risk Spillovers: Evidence from G20 Countries**

Buket KIRCI ALTINKESKİ *

Serbest Araştırmacı, Dr., ORCID: 0000-0002-0188-7809

ARTICLE INFO*Article History:*

Received: 12.12.2023

Accepted: 22.12.2023

Keywords: Geopolitical Risk, Spillover Analysis, TVP-VAR Model, G20 Countries**ABSTRACT**

The repercussions of geopolitical risks encountered by a nation extend beyond its borders and can have a ripple effect on neighboring and even distant countries. These geopolitical risks, stemming from a mix of political, geographical, and geopolitical factors, can influence other nations through international tensions, security concerns, trade disputes, acts of terrorism, armed conflicts, natural disasters, and political instability. The paper aims to investigate the dynamic relationships between geopolitical risk indices of G20 countries using spillover analysis based on the Time-Varying Parameter Vector Autoregression (TVP-VAR) model. For this purpose, the geopolitical risk indices calculated by Caldara and Iacoviello (2022) have been utilized. The analysis results indicate that the transmission of geopolitical risks is primarily directed from advanced Western countries (such as the US, the UK, and Germany) to other countries in the sample. Particularly, it has been identified that China and Russia have been transmitting geopolitical risks to other countries, especially after 2010. Furthermore, the time-varying total spillover index captures heightened geopolitical risks episodes. Indonesia, Argentina, and Mexico stand out as the countries receiving the highest level of geopolitical risk spillover. Since geopolitical risks are closely related to economic growth, trade, and financial markets, the analysis results will provide valuable insights for policymakers and market participants.

1. Introduction

Geopolitical risks are the possible effects of social, political, and economic variables of a particular country or region on the world economy. Geopolitical tensions between countries, military confrontations, economic sanctions, trade disputes, natural disasters, and pandemics are just a few of the many potential causes of geopolitical hazards. Geopolitical concerns have a number of

detrimental consequences on the stock market and the actual economy. Increased risks, for instance, may have an impact on the stability of financial markets, disrupt international supply chains, drive up energy costs, and slow economic development. In rare situations, they can also cause economic recessions. They can also cause volatility in foreign exchange rates and commodities prices. Therefore, for companies, investors,

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: buketkirci@gmail.com

Atıf: Kirci Altinkeski, B. (2023). Geopolitical Risk Spillovers: Evidence from G20 Countries, *Journal of Economics and Political Sciences*, 3 (2), 64-77.

and policy makers working in today's globalized economy, recognizing and controlling the causes of geopolitical risks is crucial.

Since geopolitical risks are intricate and varied, there is no established approach for calculating them. However, a number of methodologies and frameworks, including country risk assessments, scenario analysis, expert opinions, and quantitative models, are available to evaluate the possible impacts of geopolitical risks on the global economy. In conclusion, there is no solitary approach to evaluating geopolitical threats. The possible effects of these risks on the world economy, however, can be better understood by combining different methodologies. Indeed, a number of organizations produce and disseminate the Geopolitical Risk Index (GRI) such as; Eurasia Group, IHS Markit, Marsh & McLennan, and Fitch Solutions. These organizations evaluate numerous geopolitical variables and create indices to gauge risk levels and their effects on specific regions or countries.

A recent GRI suggested by Caldara and Iacoviello (2022) evaluates the effect of geopolitical hazards on the US economy. The GRI is based on a statistical model that takes into account information from a variety of sources, such as news stories, economic indicators, and financial market data. It is intended to represent how global events, including things like military wars, trade disagreements, and political instability, affect the American economy. The index is created by giving weights to various geopolitical events according to how they could affect the US economy. A single measure of geopolitical risk is created by combining these weighted components. Geopolitical risks' impact on the US economy as a whole and financial markets in the US was studied by Caldara and Iacoviello in 2022. The index has shown to be a valuable tool for spotting times of increased geopolitical risk and foretelling how these risks would affect the US economy. The GRI is exclusive to the US economy, hence it may not be directly comparable to other geopolitical risk indices that are created for various areas or nations. This is a crucial distinction to make. Caldara and Iacoviello have calculated a geopolitical risk index for 44 countries using a similar approach they applied to the United States.

Although there are several transmission channels between geopolitical risks of countries, trade and financial linkages between countries, political contagion effects, security risks, and commodity prices come to the fore as the most significant transmission channels. These channels are important in the transmission and spillover of geopolitical risk across nations. For instance, geopolitical risks might spread through modifications to trade laws or supply chain disruptions. Also, trade limitations or tariffs imposed by one nation may result in lower exports and slower economic growth in other nations that depend on that nation as a trading partner. On the other hand, financial connections like international investments or bank loans can help geopolitical hazards spread. For instance, a financial crisis in one nation's financial system can spread to other nations' financial systems via channels including capital flight, asset price falls, and tighter lending. Political contagion, in which civil discontent, political instability, or regime change in one nation can result in comparable occurrences in other countries or areas, is one way that geopolitical risks can spread. For instance, political demonstrations in one nation may spur corresponding demonstrations in other nations or areas. Security hazards like terrorism or armed war may potentially propagate geopolitical risks. For instance, a terrorist attack or armed war in one nation might have an impact on nearby nations or regions, increasing security threats and causing economic disruptions. Commodity prices can be impacted by geopolitical threats, which may then affect pricing in other nations. For instance, geopolitical conflicts that cause delays in oil supply or price hikes might result in greater fuel costs and less economic activity in other nations that depend on oil imports. The complexity and interconnectedness of geopolitical risk, as well as the possibility of dangers in one nation or region having an impact on other countries or regions, are all highlighted by these transmission channels.

This study is conducted with the objective of investigating the transmission of geopolitical risk among G20 countries. Hence, we employ a spillover analysis that relies on the TVP-VAR approach to examine the evolving relationships in geopolitical risk among these countries. As far as our knowledge extends,

the paper represents one of the initial endeavors to examine the spillover of geopolitical risk across countries through the application of spillover analysis using the TVP-VAR spillover analysis. The paper comprises five sections. In Section 2, a concise literature review is provided, while the econometric framework is given in Section 3. Empirical results are given in Section 4, and Section 5 serves as the conclusion.

2. Literature Review

Geopolitical risks tend to propagate gradually from one country to another. Understanding the spillover among the geopolitical risks becomes a priority for institutional investors and company executives in order to develop risk management strategies, while for governments, it is important for designing security policies. Balli et al. (2022) applied the spillover analysis suggested by Diebold and Yilmaz (2012) using the monthly series of GRI indexes of countries from 1985 to 2017 to measure the spillover effects of geopolitical risks among 19 countries. The results showed significant spillover of GRI in the countries examined and indicated that connections such as trade and geographical proximity substantially explained bilateral GPR spillover.

Hasan et al. (2018) examined the transmission of geopolitical risks and identify the bidirectional and country-specific determinants of the transmission using data from January 1985 to December 2016 for 19 countries. By employing the spillover analysis suggested by Diebold and Yilmaz (2012), they obtained the result of significant geopolitical risk spillover among the countries included in the sample. Elsayed and Helmi (2021) examined geopolitical risk's effects on the stock stock return and volatility in the Middle East and North Africa countries via the ADCC-GARCH model. The data from May 31, 2005, to May 31, 2018, were utilized for 11 MENA countries. The findings indicate that there is no relationship between geopolitical risk and return spillovers among MENA financial markets. On the other hand, the time-varying analysis results provide evidence of the total contagion index being highly responsive to major political events. Additionally, the findings suggest that the interconnectedness among MENA countries is not strong in terms of return and volatility spillover but highlight that Gulf Cooperation

Council markets are more interconnected with each other.

Cevik et al. (2020), examines the relationship between crude oil prices and stock market returns in Turkey taking into account volatility spillovers. Using weekly data from 1990 to 2017 and time varying causality-in-mean and causality-in-variance tests and taking into account structural breaks, they model each series as an EGARCH process in order to capture any leverage effects in the volatility of returns. Empirical results suggest crude oil prices as measured by Brent benchmark have significant effects on stock market returns in Turkey. These results suggest that government policies must take into account risk spillover effects between markets and that investors are better off monitoring crude oil markets in portfolio allocation decisions.

Gürsoy and Kılıç (2021) investigated the impact of the economic and political uncertainty in global markets on financial markets in Turkey. Baker et al. (2016) and the global economic political uncertainty index prepared by Davis (2016) and Turkey's 5-year CDS premiums and BIST banking index variables were selected. Among the variables, the DCC-GARCH model was run using monthly data between March 2010 and October 2020. As a result of the study, it was found that there was a strong two-way volatility interaction between the global economic political uncertainty index and the CDS premium, BIST banking index. Alptürk et al. (2021), the aim of this study is to explore the relationship between the geopolitical risk index developed by Caldara and Iacoviello (2018) and CDS premiums for Turkey. In this research, monthly data of Turkey's geopolitical risk index and 5-year CDS premiums between March 2010 and October 2020 were used. In order to determine the relationships between GPR and CDS variables, the stationarity of the series was first tested using Lee-Strazicich unit root tests, taking into account structural breaks. Using the Hatemi-J causality test, it was determined whether there was a causal relationship between the variables and, if there was a causal relationship, what the direction of the relationships was. According to the research, it was seen that the increase and decrease in geopolitical risk in Turkey had an impact on 5-year CDS premiums.

Additionally, it has been determined that the increase or decrease in CDS premiums does not have any causal effect on geopolitical risk in Turkey.

Yang et al. (2021) investigated the effects of geopolitical risks on five renewable energy stock markets from a multi-scale dynamic risk contagion perspective. The empirical findings indicate notable transmissions of risk from geopolitical factors to renewable energy markets. These risk transmissions do not demonstrate a distinct positive or negative trend. Cheng et al. (2022) investigated the asymmetric impacts of geopolitical risks on the gold-oil relationship using monthly data from January 1990 to February 2021, including Brent crude oil prices, gold prices, and geopolitical risks. The results obtained for the entire sample and subsamples indicate a nonlinear transmission from geopolitical risk to the gold-oil relationship in the long run.

Wang et al. (2022) examined returns and volatility spillovers among various commodities in response to increasing geopolitical risks associated with the Russia-Ukraine conflict using a spillover analysis based on the TVP-VAR model. Return and volatility spillover relationships can vary across commodities. The findings indicate that crude oil is a net return transmitter, while wheat and soybeans act as net spillover receivers. Silver, gold, copper, platinum, aluminum, and sugar are identified as net volatility transmitters. It is concluded that during periods of heightened geopolitical risks, the returns and volatility spillovers between variables also increase. Jin et al. (2023) examined spillover effects between geopolitical risk, climate risk, and energy markets using GARCH models based on data from 13 countries spanning from 2002 to 2022. The main findings demonstrate a strong linkage between energy, geopolitical risk, and climate risk. The results reveal that the relationship between the variables varies across the frequency, with a more significant effect observed at higher frequencies. Oad Rajput et al. (2023) included geopolitical risks as an exogenous variable while testing volatility transmission among selected Islamic stock markets. They utilized GARCH models to examine both symmetric and asymmetric risk spillover and identified the presence of spillover effects from Turkey to

Saudi Arabia, from Indonesia to Malaysia, and from Saudi Arabia and Malaysia to Indonesia. However, they found that only Malaysia and Indonesia exhibited volatility spillovers from the geopolitical risk index to their Islamic stock markets.

Sweidan (2023), delved into the dynamics of international geopolitical risk, focusing on a selected group of countries, including the US, Germany, China, and Ukraine, and explored its potential spillover impact on Russia. The study employed the Autoregressive Distributed Lag model (ARDL) to investigate whether the geopolitical tension between these countries is cointegrated. Covering the period from January 1993 to May 2022, the empirical model revealed that Russia's international geopolitical risk is indeed cointegrated with the selected quartet. The results underscored that the international geopolitical risk emanating from Ukraine, Germany, the US, and China influences Russia, leading to an increase in its own international geopolitical risk. Zheng et al. (2023) employed the TVP-VAR model to investigate risk spillover effects within the Geopolitical Risk (GPR) and the broader global financial market network. The findings suggest a robust risk network relationship between geopolitical risk and global financial markets, particularly with a pronounced impact on the global crude oil market. Feng et al. (2023) delved into the influence of geopolitical risk on volatility spillovers between G7 and BRICS stock markets, utilizing the impulse responses analysis based on the VAR model. The dynamic impact of geopolitical risk on the spread series revealed a nuanced pattern, with a negative effect in the early and late periods and a more substantial positive effect in the middle period. Zang et al. (2023) conducted a generalized VAR analysis to explore the asymmetric spillover between geopolitical risk and oil price volatility across six major global regions. The results indicated that developed countries primarily function as net risk transmitters, while developing countries tend to be relatively net receivers of geopolitical risk. Yıldırım and Özgür (2023), aims to determine the effects of geopolitical risks and control of corruption on foreign direct investments in Turkey, which is located in the geography where geopolitical risk is high. In the analysis conducted for the period 2003.Q1-2020.Q4, the Geopolitical Risk

Index created by Caldara and Iacoviello (2019) and the control of corruption index, which is a country-specific institutional risk indicator, were used. According to the findings obtained by using the ARDL method, it is observed that while the control of corruption and real gross domestic product affect foreign direct investment inflows positively, geopolitical risk and inflation have a reducing effect on foreign investments.

3. Econometric Framework

The time-varying spillover analysis suggested by Antonakakis et al. (2020) is based on the TVP-VAR model where the time-varying variance-covariance matrix can be calculated using the Kalman filter suggested by Koop and Korobilis (2014). It is important to highlight that the TVP-VAR spillover approach is an enhanced version of the Diebold and Yilmaz (2012) connectedness approach, and it offers several advantages compared to the it. As Antonakakis et al. (2020) have pointed out, the TVP-VAR model relies on a stochastic volatility assumption rather than a rolling-window approach to determine time-varying connectedness among variables. This eliminates the biases associated with choosing a rolling window and prevents the loss of crucial observations. Consequently, the connectedness approach based on the TVP-VAR model can be effectively applied to low-frequency data and limited time series data. The TVP-VAR model is formulated as follows:

$$y_t = \beta_t z_{t-1} + \epsilon_t \quad \epsilon_t | F_{t-1} \sim N(0, S_t) \quad (1)$$

$$vec(\beta_t) = vec(\beta_{t-1}) + v_t \quad v_t | F_{t-1} \sim N(0, R_t) \quad (2)$$

here, we have the vectors y_t and $z_{t-1} = [y_{t-1}, \dots, y_{t-p}]'$, which have dimensions $N \times 1$ and $Np \times 1$, respectively. β_t represents a time-varying coefficient matrix of dimensions $N \times Np$, and ϵ_t is a error disturbance vector with dimensions $N \times 1$ and a time-varying variance-covariance matrix, S_t , of size $N \times N$. The vectors $vec(\beta_t)$, $vec(\beta_{t-1})$ and v_t have dimensions $Np^2 \times 1$, while R_t is an $N^2p \times N^2p$ dimensional matrix.

For computing the Generalized Impulse Response Functions (GIRF) and the Generalized Forecast Error Variance Decomposition (GEFVD) as recommended by Koop et al. (1996) and Pesaran and Shin (1998), we convert the VAR into its vector moving average (VMA) representation:

$$y_t = \sum_{j=0}^{\infty} L' W_t^j L \epsilon_{t-j} \quad (3)$$

$$y_t = \sum_{j=0}^{\infty} A_{it} \epsilon_{t-j} \quad (4)$$

In Equation (3), L , a matrix of dimensions $Np \times N$, is defined as $L = [I_N, \dots, \mathbf{0}_p]'$. The matrix W , with dimensions $Np \times Np$, is expressed as $W = [\beta_t; I_{N(p-1)}, \mathbf{0}_{N(p-1) \times p}]$. Additionally, A_{it} represents an $N \times N$ dimensional matrix. The Generalized Impulse Response Functions (GIRFs) depict how all variables react to a shock in variable i . As we lack a structural model, we calculate the difference between two J -step ahead forecasts: one with a shock to variable i and one without. This difference can be attributed to the shock in variable i and can be calculated by:

$$GIRF_t(J, \delta_{j,t}, F_{t-1}) = E(y_{t+J} | \epsilon_{j,t} = \delta_{j,t}, F_{t-1}) - E(y_{t+J} | F_{t-1}) \quad (5)$$

$$\psi_{j,t}^g(J) = \frac{A_{j,t} S_t \epsilon_{j,t}}{\sqrt{S_{jj,t}}} \frac{\delta_{j,t}}{\sqrt{S_{jj,t}}} \quad \delta_{j,t} = \sqrt{S_{jj,t}} \quad (6)$$

$$\psi_{j,t}^g(J) = S_{jj,t}^{-\frac{1}{2}} A_{j,t} S_t \epsilon_{j,t} \quad (7)$$

where $\psi_{j,t}^g(J)$ represents the GIRFs of variable j and J represents the forecast horizon, $\delta_{j,t}$ the selection vector with one on the j th position and zero otherwise and F_{t-1} the information set until $t-1$. The GFEVD is calculated as the variance share one variable has on others as follows:

$$\tilde{\phi}_{ij,t}^g(J) = \frac{\sum_{t=1}^{J-1} \psi_{ij,t}^{2,g}}{\sum_{j=1}^N \sum_{t=1}^{J-1} \psi_{ij,t}^{2,g}} \quad (8)$$

with $\sum_{j=1}^N \tilde{\phi}_{ij,t}^g(J) = 1$ and $\sum_{i,j=1}^N \tilde{\phi}_{ij,t}^g(J) = N$. Using the GFEVD, the total spillover index (TSI) is calculated as follows:

$$C_t^g(J) = \frac{\sum_{i,j=1, i \neq j}^N \tilde{\phi}_{ij,t}^g(J)}{\sum_{i,j=1}^N \tilde{\phi}_{ij,t}^g(J)} \times 100 = \frac{\sum_{i,j=1, i \neq j}^N \tilde{\phi}_{ij,t}^g(J)}{N} \times 100 \quad (9)$$

The total directional spillovers to others (spillover transmission from variable i to all other variables j) is calculated as follows:

$$C_{i \rightarrow j,t}^g(J) = \frac{\sum_{j=1, i \neq j}^N \tilde{\phi}_{j,t}^g(J)}{\sum_{j=1}^N \tilde{\phi}_{j,t}^g(J)} \times 100 \quad (10)$$

The total directional spillover from others (the variable i receives spillover from variables j) is calculated as following:

$$C_{i \rightarrow j,t}^g(J) = \frac{\sum_{j=1}^N \sum_{i \neq j} \tilde{\phi}_{ji,t}^g(J)}{\sum_{j=1}^N \tilde{\phi}_{jt}^g(J)} \times 100 \quad (11)$$

The net total directional spillover is represented as following:

$$C_{i,t}^g(J) = C_{i \rightarrow j,t}^g(J) - C_{i \leftarrow j,t}^g(J) \quad (12)$$

The net pairwise directional spillover (NPDS) is represented as following:

$$NPDS_{ij}(J) = \frac{\tilde{\phi}_{ji,t}^g(J) - \tilde{\phi}_{ij,t}^g(J)}{\tau} \times 100 \quad (13)$$

4. Data and Empirical Results

In the study, the relationships between geopolitical risks among G20 countries are investigated using a spillover analysis rely on the TVP-VAR model. The monthly geopolitical risk indices calculated by Caldara and Iacoviello (2022) for the period from January

1985 to May 2023 were utilized in the analysis. According to the descriptive statistics in Table 1, the highest average monthly geopolitical risk index is observed for the United States, while the lowest average geopolitical risk index is calculated for Argentina. In terms of standard deviation, the highest volatility is obtained from Russia. This result is consistent with expectations as geopolitical risks in Russia have significantly increased due to the Russia-Ukraine war. The Jarque-Bera statistics provides evidence in favor of nonnormal distribution, and the skewness and kurtosis statistics imply that the distribution of series is leptokurtic. The integration levels of the series are analyzed using ADF and PP unit root tests, and the results show that all series are stationary at the levels.

Table 1: Descriptive Statistics

	ARG	AUS	BRA	CAN	CHN	DEU	FRA	GBR	IDN	IND
Mean	0.031	0.087	0.048	0.226	0.426	0.397	0.526	0.952	0.045	0.210
Median	0.020	0.070	0.040	0.190	0.340	0.330	0.460	0.820	0.030	0.180
Max	0.260	0.530	0.230	1.720	2.570	2.750	2.800	5.990	0.510	1.130
Min	0.000	0.000	0.000	0.060	0.070	0.080	0.140	0.230	0.000	0.040
Std. Dev.	0.028	0.070	0.034	0.160	0.295	0.281	0.317	0.625	0.052	0.133
Skew.	2.885	2.318	2.052	4.168	2.065	3.625	2.942	4.138	4.389	2.914
Kurt.	16.732	10.662	8.918	31.083	10.244	24.180	15.456	28.448	32.215	15.430
J-B	4261.675	1540.447	996.384	16483.760	1335.591	9626.512	3645.253	13754.99	17875.02	3620.395
ADF	-7.779***	-9.456***	-13.867***	-10.067***	-11.203***	-8.997***	-10.970***	-7.114***	-7.894***	-11.633***
PP	-13.909***	-13.918***	-15.25***	-10.019***	-12.299***	-8.881***	-11.270***	-8.938***	-15.23***	-12.233***
	ITA	JPN	KOR	MEX	RUS	SAU	TUR	USA	ZAF	
Mean	0.156	0.234	0.248	0.093	0.839	0.217	0.206	2.333	0.085	
Median	0.120	0.190	0.180	0.080	0.690	0.130	0.150	2.100	0.060	
Max	1.440	1.240	1.820	0.460	8.980	3.570	1.200	13.230	0.620	
Min	0.030	0.050	0.040	0.020	0.200	0.020	0.020	0.750	0.000	
Std. Dev.	0.133	0.163	0.224	0.058	0.688	0.343	0.179	1.255	0.082	
Skew.	4.341	2.549	2.928	2.458	5.429	6.744	2.146	4.425	3.314	
Kurt.	33.237	11.765	14.944	12.074	52.226	59.533	9.379	32.139	18.045	
J-B	19009.140	1974.790	3398.890	2045.568	48811.290	64883.180	1135.434	17814.36	5191.903	
ADF	-12.329***	-11.263***	-5.868***	-9.438***	-7.030***	-6.185***	-7.409***	-6.928***	-2.610***	
PP	-13.764***	-12.096***	-10.100***	-14.920***	-6.799***	-10.018***	-13.776***	-8.448***	-9.058***	

Notes: ARG: Argentina, AUS: Australia, BRA: Brazil, Can: Canada, CHN: China, DEU: Germany, FRA: France, GBR: the UK, IDN: Indonesia, IND: India, ITA: Italy, JPN: Japan, KOR: South Korea, MEX: Mexico, RUS: Russia, SAU: Saudi Arabia, TUR: Turkiye, ZAF: South Africa. *** indicates stationarity at 1% significance level.

In the empirical analysis, we first estimate the VAR model and determine the optimal lag order based on model information criteria that suggest one lag is sufficient to render the residuals white noise. Subsequently, the TVP-VAR model is estimated, and the forecasting horizon is set to 12 to calculate the GIRF and GEFVD. The outcomes of the spillover approach are displayed in Table 2. According to the results in Table 2, the US, the UK, Germany, Russia, France, Canada, China, and Japan are identified as net geopolitical risk transmitters, while Turkey, South Korea, Italy, Brazil, Australia, India, South Africa, Mexico, Argentina, and Indonesia are determined as net geopolitical risk receivers. More specifically, based on the net spillover analysis results, the three most significant countries transmitting geopolitical risk to

other countries are the US, the UK, and Germany, in that order. The US transmits the most geopolitical risk to the UK and Canada, and it is a net risk transmitter against all other countries. Among the countries receiving the highest net risk spillover, Indonesia is in the first place, receiving the most geopolitical risk spillover from Canada, the UK, and the US. Examining the results for Türkiye, it is a net receiver of geopolitical risk, receiving the highest spillover from the UK, France, the US, and Germany. In contrast, Turkey serves as a net transmitter of geopolitical risk against Argentina, Brazil, Indonesia, India, Japan, and Mexico. In the bottom right corner of Table 2, the total spillover index value is provided, which indicates that 77.5% of the total forecast error can be explained by the variables in question.

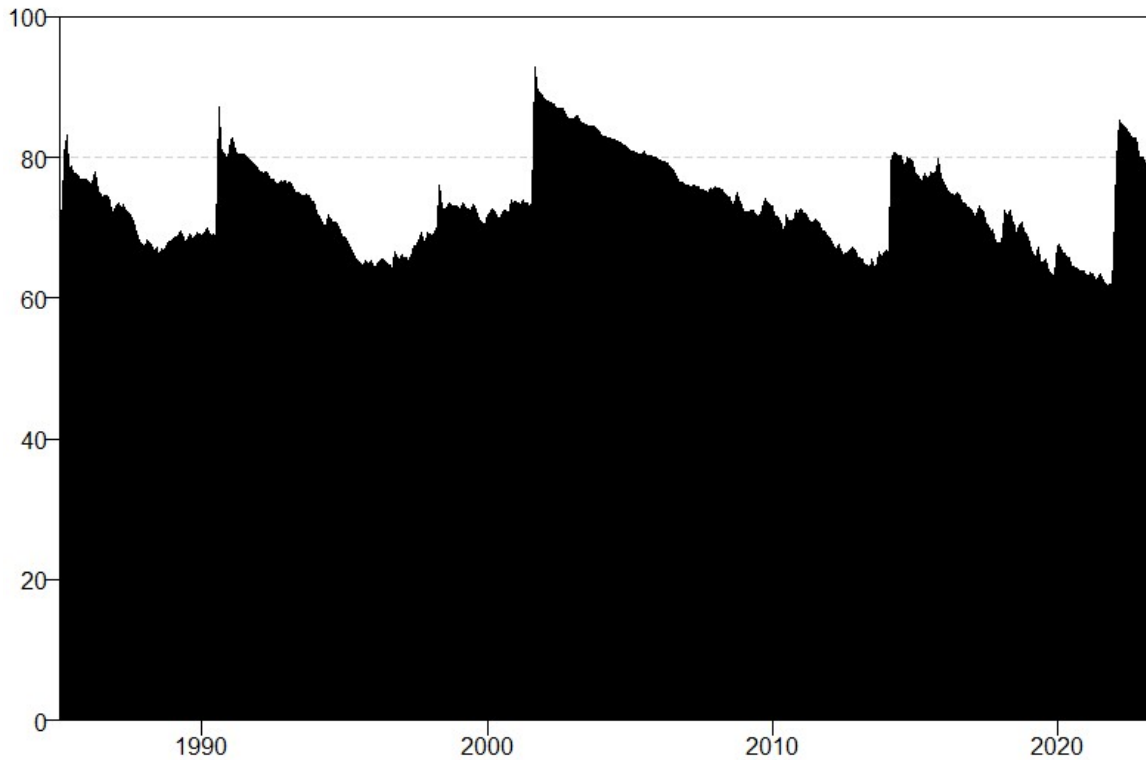
Table 2: Spillover Analysis Results

	ARG	AUS	BRA	CAN	CHN	DEU	FRA	GBR	IDN	IND	ITA	JPN	KOR	MEX	RUS	SAU	TUR	USA	ZAF	FROM
ARG	40.87	1.15	4.79	4.89	2.88	5.72	4.00	2.79	1.77	1.52	2.51	3.95	2.38	2.13	5.40	2.36	2.26	4.76	3.86	59.13
AUS	0.92	25.75	1.89	6.46	6.29	5.71	4.18	8.67	4.00	3.53	3.06	4.12	3.19	1.98	6.56	2.67	2.10	7.88	1.05	74.25
BRA	3.32	1.87	32.03	4.81	4.31	5.98	3.90	4.76	2.51	2.60	3.11	4.33	2.07	3.34	5.59	3.05	3.64	6.65	2.12	67.97
CAN	2.45	3.92	2.59	17.84	2.38	8.81	6.32	7.76	2.25	2.70	5.59	6.51	1.43	2.70	7.16	3.92	3.01	10.58	2.07	82.16
CHN	1.21	4.73	2.40	2.70	25.03	6.58	3.97	7.41	1.46	2.94	2.31	5.46	10.60	2.03	7.02	1.71	3.48	5.93	3.03	74.97
DEU	1.51	2.80	2.60	6.63	4.26	18.54	9.15	7.75	1.31	1.05	5.45	5.05	1.60	1.59	11.04	3.74	4.82	9.61	1.51	81.46
FRA	1.06	2.60	1.98	6.27	3.56	9.65	18.05	10.42	1.30	1.66	4.80	5.79	2.29	1.57	7.94	4.48	5.64	10.02	0.91	81.95
GBR	0.92	4.69	2.19	7.18	4.58	7.37	9.33	17.54	2.06	2.61	4.60	5.16	3.17	2.21	5.58	4.41	4.03	11.60	0.77	82.46
IDN	1.95	7.47	2.92	5.63	4.01	2.85	3.13	5.66	38.69	2.45	1.82	4.13	2.68	2.85	2.06	2.32	2.68	4.32	2.35	61.31
IND	1.15	4.45	2.81	6.78	5.46	3.56	3.60	6.55	1.83	32.27	3.34	5.00	2.36	2.10	4.26	2.69	1.50	8.09	2.19	67.73
ITA	1.26	2.42	2.47	8.01	2.54	9.15	8.04	7.79	0.98	1.85	23.94	4.80	1.32	1.54	6.57	4.00	3.39	8.33	1.62	76.06
JPN	1.45	3.05	2.69	6.99	6.27	7.36	6.42	6.06	1.96	2.39	3.42	17.55	7.89	2.31	6.01	4.16	3.52	9.20	1.31	82.45
KOR	1.01	3.85	2.10	2.46	13.90	3.23	3.72	4.60	1.19	2.12	1.17	12.49	29.58	3.08	4.26	1.32	2.55	5.46	1.90	70.42
MEX	2.13	2.74	4.02	6.05	3.49	4.08	3.21	4.21	2.25	2.99	1.95	4.50	4.61	37.43	3.43	1.83	2.60	6.37	2.12	62.57
RUS	1.35	2.87	2.08	5.37	5.15	12.73	7.12	6.47	1.02	1.42	4.54	3.99	2.05	0.94	22.02	3.83	5.20	9.66	2.18	77.98
SAU	1.32	2.37	1.89	5.15	2.68	6.44	7.28	8.03	1.49	1.48	3.85	5.08	1.47	1.29	5.30	27.04	5.99	10.80	1.05	72.96
TUR	0.86	3.14	2.34	3.62	4.83	7.13	8.33	8.87	1.53	1.11	3.39	3.15	2.27	1.76	7.29	5.65	25.37	7.58	1.79	74.63
USA	1.51	2.91	2.74	8.46	3.10	9.25	8.12	9.83	1.64	2.18	4.53	6.39	2.05	2.50	8.18	5.76	3.93	15.84	1.09	84.16
ZAF	2.38	2.15	2.42	4.92	5.76	5.24	2.55	3.09	2.14	3.70	2.66	2.82	4.57	1.80	5.19	2.23	3.34	3.56	39.48	60.52
TO	27.76	59.19	46.91	102.38	85.45	120.84	102.39	120.71	32.71	40.28	62.11	92.74	58.02	37.73	108.82	60.13	63.68	140.40	32.92	TSI: 77.51
NET	-31.37	-15.06	-21.06	20.22	10.49	39.38	20.44	38.25	-28.61	-27.45	-13.96	10.28	-12.40	-24.85	30.84	-12.83	-10.95	56.24	-27.60	
NPT	1	7	7	13	12	16	14	17	0	4	7	10	7	2	15	8	10	18	3	

The time-varying total spillover index is shown in Figure 1. Based on the results in Figure 1, four distinct periods stand out where the index significantly increased. The first period corresponds to the start of the First Gulf War in 1990 with Iraq's invasion of Kuwait. The second period coincides with the year 2001, which also marks the historical peak of the index. During this period, the

9/11 attacks occurred, followed by the start of the Second Gulf War. It is concluded that geopolitical risks increased in 2014 and 2015 due to Russia's annexation of Crimea and terrorist attacks in Paris. The last period is related to the Russia-Ukraine war. The results in Figure 1 show that the spillover analysis successfully captures periods of heightened global geopolitical risks.

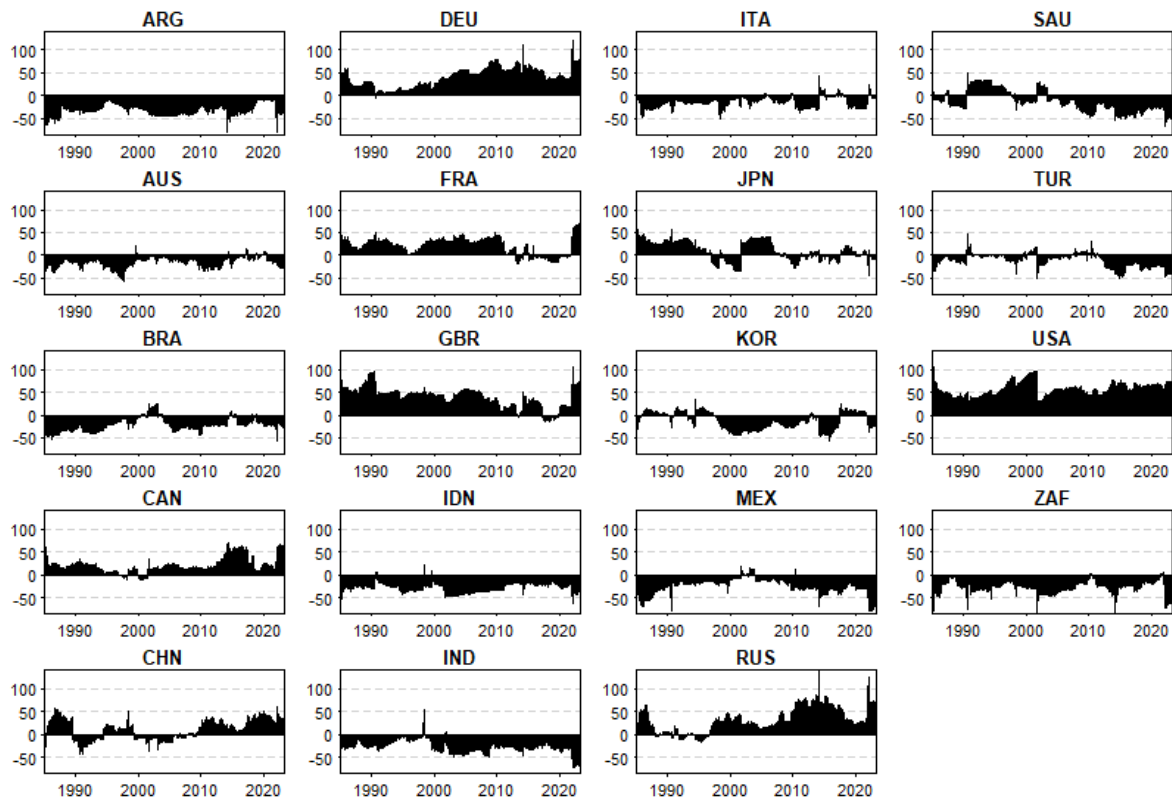
Figure 1: Total Spillover Index

In Figure 2, the results of the time-varying net directional spillover analysis are presented.² Positive values in the figure indicate that the country is a net risk transmitter during the respective period, while negative values indicate that the country is a net risk receiver. According to the results in Figure 2, Germany, the UK, the US, and Canada are net geopolitical risk transmitter during all sub-samples. On the other hand, Argentina, Italy,

Australia, Turkey, Brazil, South Korea, Indonesia, Mexico, South Africa, and India are net geopolitical risk receivers throughout all sub-samples. Indeed, it should be noted that in particular after the 2010, France has become a net risk receiver country, while China and Russia have emerged as significant geopolitical risk transmitter. This finding indicates the dynamics of geopolitical risk transmission has been changed after 2010.

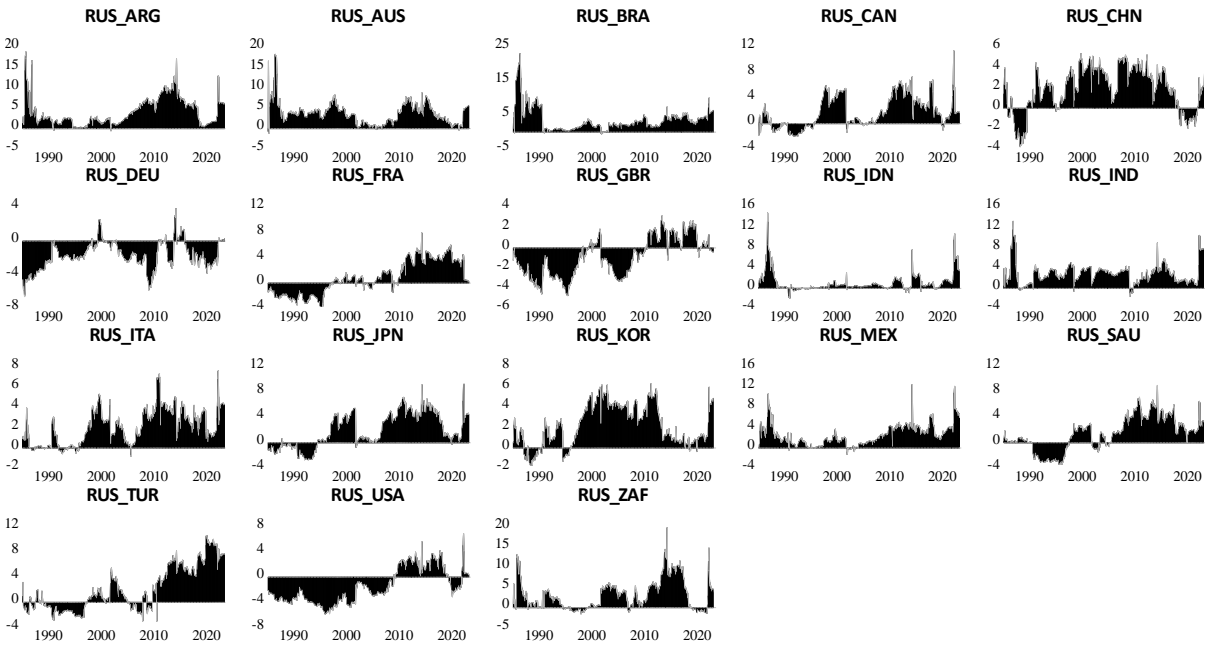
² We present results for time-varying directional spillovers "FROM" and "TO" in appendix in Figure A1 and A2.

Figure 2: Net Directional Spillover Results

An important research question is how the increased geopolitical risks in Russia during the Russia-Ukraine war have spilled over to other countries. In other words, to investigate whether there has been geopolitical risk spillover from Russia to other countries due to the Russia-Ukraine war, the pairwise directional spillover analysis results for Russia have been calculated and shown in Figure 3. According to the results, it can be concluded that since 2021, Russia has been transmitting geopolitical risk to all countries

in the sample except for Germany and France, thereby increasing geopolitical risks in those countries. The results highlight that during the early stages of the Russia-Ukraine conflict, Argentina, Canada, Indonesia, India, Mexico, Turkey, and South Africa experienced the most substantial transmission of geopolitical risk originating from Russia. This suggests that the Russia-Ukraine war had a more pronounced impact on emerging economies, contributing to heightened geopolitical risks within these nations.

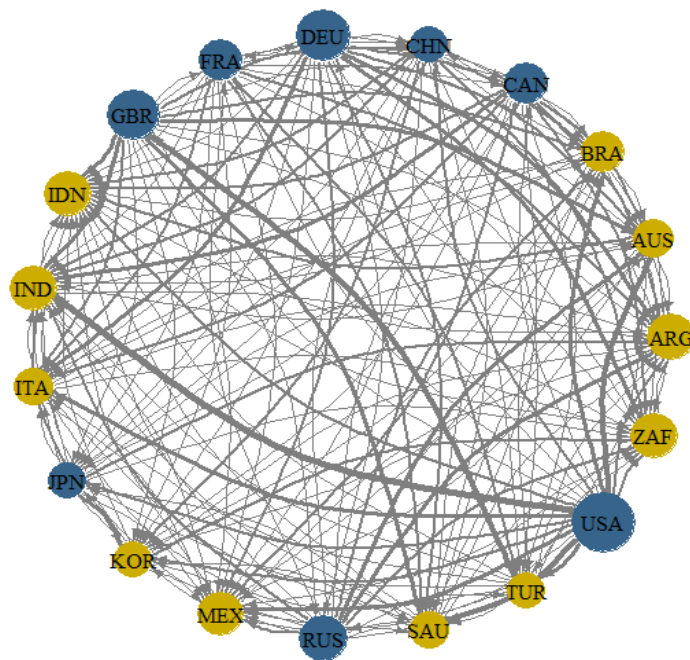
Figure 3: Net Pairwise Directional Spillover Results for Russia

Finally, Figure 4 presents the results of bidirectional geopolitical risk spillovers network among countries. The results in Figure 4 are derived from the results in Table 2. The blue circle in the figure represents that the country is the net geopolitical risk transmitter, while the country in the yellow circle is the net geopolitical risk receiver. The arrow's direction signifies the direction of risk

spillover, while the arrow's size reflects the magnitude of risk spillover, with larger arrows indicating higher intensity of risk spillover. As indicated above, the US, the UK and Germany come to the fore in terms of geopolitical risk transmitter. On the other hand, Argentina, South Africa, India and Indonesia are determined as the most important countries in terms of net geopolitical risk receiver.

Figure 4: Geopolitical Risk Spillover Networks

5. Conclusion

Indeed, the impact of geopolitical risks faced by a country is not limited to that particular country alone but can spillover to neighboring and even other countries. While the sources of geopolitical risks stem from political, geographical, and geopolitical factors, they can affect other countries due to tensions in international relations, security issues, trade wars, terrorism, military conflicts, natural disasters and political instability. For instance, increased geopolitical risks can disrupt trade between countries, reduce investments, and increase uncertainty about the future, thereby negatively affecting economic growth. Similarly, geopolitical risks increase future uncertainty, leading to heightened risk perception among investors, which can result in sudden drops in financial markets, exchange rates, and commodity prices. Consequently, geopolitical risks impact not only the country experiencing heightened risk but also a specific region and even the global economy in a negative way.

In this study, the spillover between the geopolitical risk indices of G20 countries is examined. The analysis results indicate the spillover of geopolitical risks from developed countries to developing countries. In particular, the US, the UK, and Germany are identified as the most important risk transmitter. Furthermore, the time-varying total spillover index captures heightened geopolitical risks episodes. Indonesia, Argentina, and Mexico stand out as the countries receiving the highest level of geopolitical risk spread. It was determined that Russia and China have been net geopolitical risk transmitters, particularly since 2010, and during the Russia-Ukraine war, Russia transmitted risks to all countries.

In summary, our empirical findings have important political implications. Firstly, they underscore the continued dominance of developed countries in shaping global geopolitical dynamics and emphasize their role in maintaining global political stability. This highlights the sensitivity of emerging nations to political developments elsewhere and raises questions about how foreign actions and policies impact the stability and future economic prospects of developing countries. Secondly, our results invite discussions about the goals and strategies of Russia and China as they actively influence

geopolitical developments worldwide. These findings underscore the importance of risk assessment and mitigation strategies in international relations. Governments may need to develop more comprehensive plans to address and respond to geopolitical threats, especially if they are identified as sources of risk transmission. The consequences caused by geopolitical risks can lead to very different consequences that will challenge and trouble countries both nationally and globally. Governments may need to develop comprehensive plans that can prevent the deterioration of general stability, the shaking of the trust system, and the emergence of civil unrest problems.

References

- Alptürk, Y., Sezal, L., & Gürsoy, S. (2021). Türkiye’de jeopolitik risk ile CDS primleri arasındaki ilişki: Asimetrik nedensellik analizi. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 107-126.
- Antonakakis, N., Chatziantoniou, I., & Gabauer, D. (2020). Refined measures of dynamic connectedness based on time-varying parameter vector autoregressions. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(4), 84. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/jrfm13040084>
- Baker, S. R., Bloom, N. ve Davis, S. J. (2016). Measuring Economic Policy Uncertainty.
- Balli, F., Balli, H. O., Hasan, M., & Gregory-Allen, R. (2022). Geopolitical risk spillovers and its determinants. *The Annals of Regional Science*, 68(2), 463-500.
- Caldara, D., & Iacoviello, M. (2022). Measuring geopolitical risk. *American Economic Review*, 112(4), 1194-1225.
- Caldara, D., Iacoviello, M. (2022). Measuring geopolitical risk. *American Economic Review*, April, 112(4), 1194-1225.
- Cevik, N. K., Cevik, E. I., & Dibooglu, S. (2020). Oil prices, stock market returns and volatility spillovers: Evidence from Turkey. *Journal of Policy Modeling*, 42(3), 597-614.
- Cheng, S., Han, L., Cao, Y., Jiang, Q., & Liang, R. (2022). Gold-oil dynamic relationship and the asymmetric role of

geopolitical risks: Evidence from Bayesian pdBEKK-GARCH with regime switching. *Resources Policy*, 78, 102917.

Davis, S. J. (2016). An index of global economic policy uncertainty (No. w22740). National Bureau of Economic Research.

Diebold, F. X. & Yilmaz, K. (2012). Better to give than to receive: Predictive directional measurement of volatility spillovers. *International Journal of Forecasting*, 28(1), 57-66. doi:10.1016/j.ijforecast.2011.02.006.

Elsayed, A. H., & Helmi, M. H. (2021). Volatility transmission and spillover dynamics across financial markets: the role of geopolitical risk. *Annals of Operations Research*, 305(1-2), 1-22.

Feng, Z., Liu, X., & Yao, Y. (2023). Impact of geopolitical risk on the volatility spillovers among G7 and BRICS stock markets. *Procedia Computer Science*, 221, 878-884.

Gürsoy, S., & Kiliç, E. (2021). Küresel ekonomik politik belirsizliğin Türkiye CDS primi ve BIST bankacılık endeksi üzerindeki volatilité etkileşimi: DCC-GARCH modeli uygulaması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), 1323-1334.

Hasan, M., Balli, F., Balli, H. O., & Gregory-Allen, R. (2018). Bilateral and country-specific drivers of geopolitical risk transmission. In *Proceedings of the 23rd Annual New Zealand Finance Colloquium, Lincoln, New Zealand*, 13-15.

Jin, Y., Zhao, H., Bu, L., & Zhang, D. (2023). Geopolitical risk, climate risk and energy markets: A dynamic spillover analysis. *International Review of Financial Analysis*, 87, 102597.

Koop, G., Korobilis, D. (2014). A New Index of financial conditions. *European Economic Review*, 71, 101-116.

Koop, G., Pesaran, M. H. & Potter, S. M. (1996). Impulse response analysis in non-linear multivariate models. *Journal of Econometrics*, 74(1), 119-147. doi:10.1016/0304-4076(95)01753-4.

Oad Rajput, S. K., Memon, A. A., Siyal, T. A., & Bajaj, N. K. (2023). Volatility spillovers among Islamic countries and geopolitical risk. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*.

Pesaran, H.H. & Shin, Y. (1998). Generalized impulse response analysis in linear multivariate models. *Economics Letters*, 58(1), 17-29. doi:10.1016/S0165-1765(97)00214-0.

Sweidan, O. D. (2023). Geopolitical risk spillover among nations: Evidence from Russia. *GeoJournal*, 88(3), 3029-3037.

Wang, Y., Bouri, E., Fareed, Z., & Dai, Y. (2022). Geopolitical risk and the systemic risk in the commodity markets under the war in Ukraine. *Finance Research Letters*, 49, 103066.

Yang, K., Wei, Y., Li, S., & He, J. (2021). Geopolitical risk and renewable energy stock markets: An insight from multiscale dynamic risk spillover. *Journal of Cleaner Production*, 279, 123429.

Yıldırım, E. S., & Özgür, M. I. (2023). The Relationship Between Geopolitical Risk and Credit Default Swap Premium: Evidence from Turkey. *Ekonomika*,

Zheng, J., Wen, B., Jiang, Y., Wang, X., & Shen, Y. (2023). Risk spillovers across geopolitical risk and global financial markets. *Energy Economics*, 127, 107051.

Appendix

Figure A1: Directional Spillovers from Each Countries to Others

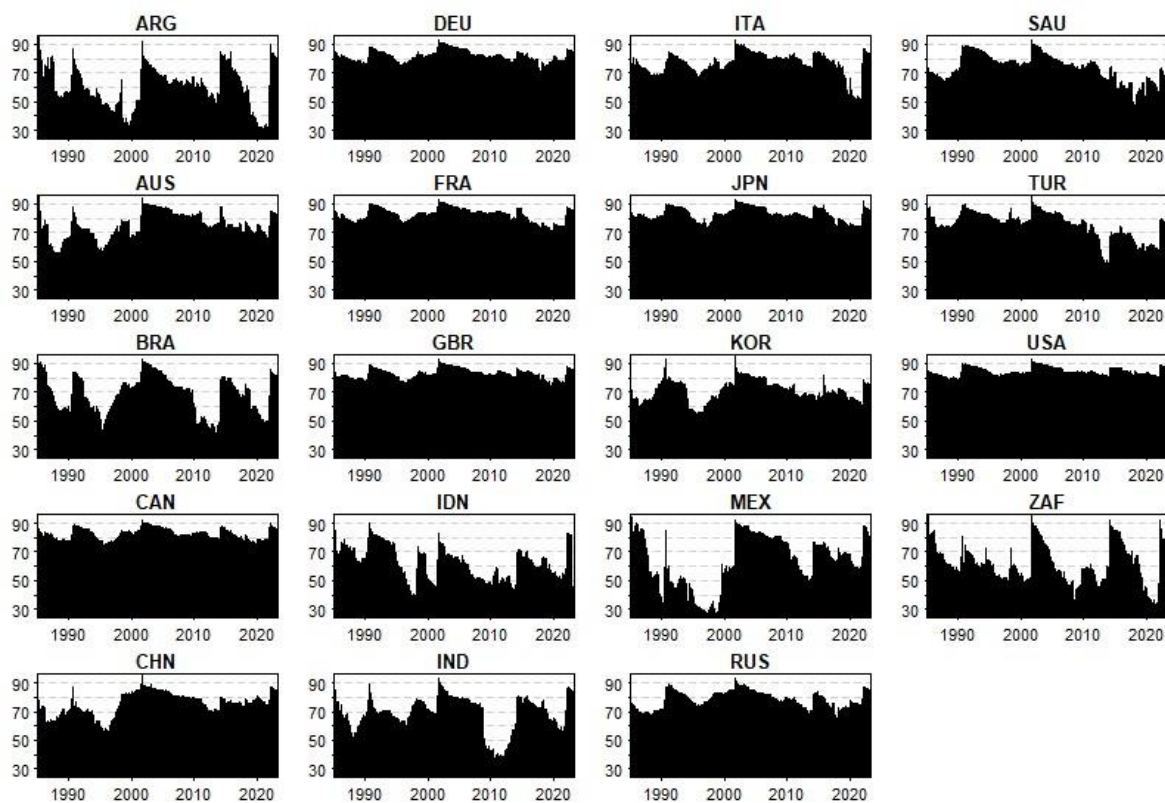
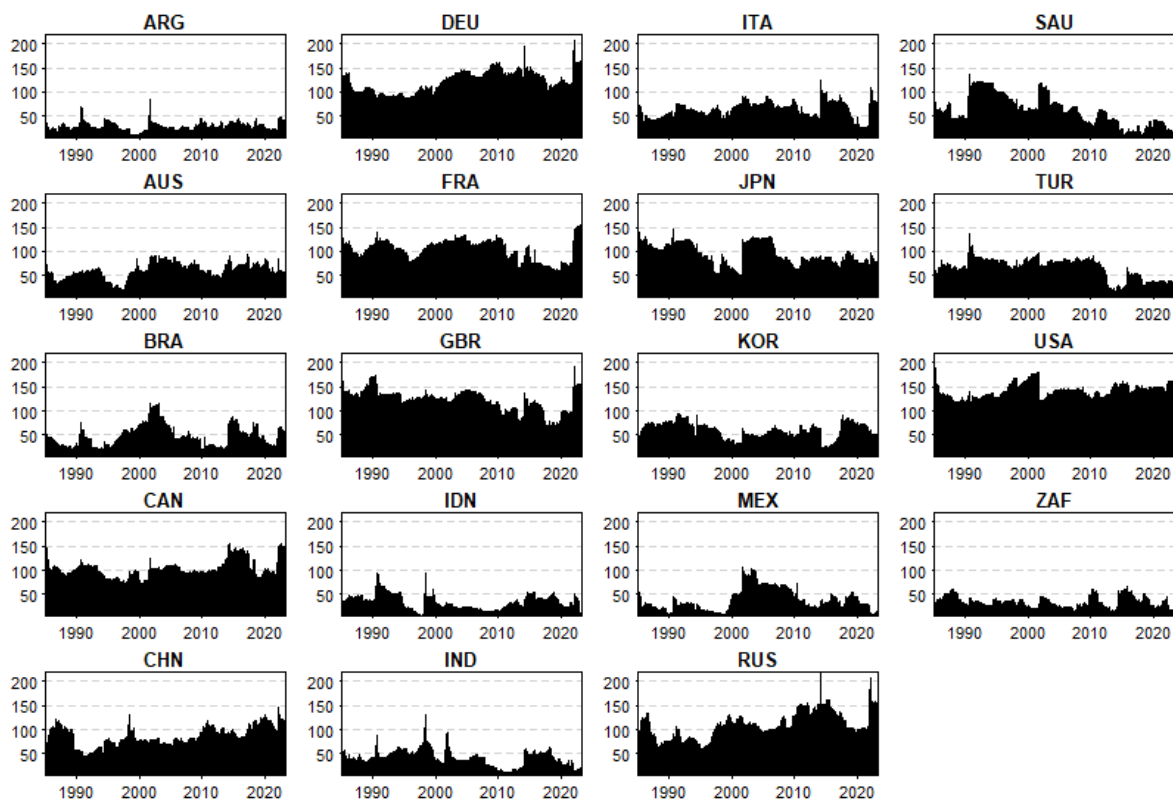

Figure A2: Directional Spillovers from the Others to Each Variables

Araştırma Makalesi • Research Article**Trust Amidst Threats: A Defender's Approach to Navigating the Cybersecurity Dilemma**

Juma Mdimu RUGINA *

PhD Student, Social Sciences University of Ankara, Institute of Social Sciences, Political Science and International Relations, Ankara, Turkey. ORCID: 0009-0008-5435-998X

ARTICLE INFO*Article History:*

Received: 02.12.2023

Accepted: 21.12.2023

*Keywords: Cybersecurity, Digital Networks, Defenders' Perspective, Cybersecurity Dilemma***ABSTRACT**

This paper is based on the defenders' perspective on a crucial point often overlooked in cybersecurity: not every cyber intrusion is meant for attacking purposes. Some intrusions are truly defensive, providing justifications for a nation to protect its networks. The paper aims to reveal the strategies, challenges, and subtleties defenders use to build trust among nations while defending their digital networks against cyber threats. It discusses the enduring nature of defenders' creativity, skilled adversaries, the obstacles presented when gathering useful threat intelligence, and the importance of having capable network architecture and defenders. The main argument is that achieving maximum network security sometimes requires intruding into other nation's networks, especially for advanced defenders like well-funded intelligence agencies. Top-tier defenders enhance their cybersecurity by infiltrating the digital networks of potential adversaries and the networks of targets for those adversaries. Through these intrusions, they acquire valuable information that may be inaccessible through other means. Therefore, conducting network intrusions becomes exceptionally beneficial for advancing a state's cybersecurity posture.

1. Introduction

International hacking incidents, marked by their increasing frequency and sophistication, have pushed Cybersecurity to the forefront of global concern. Particularly in an era defined by exceptional technological advancement and interconnectedness, the digital domain has become a theater of rising intrigue and complexity. As nations compete for dominance and security in Cyberspace, a complicated tension unfolds—one that encapsulates the delicate balance between fostering trust among nations and safeguarding against the persistent onslaught

of cyber threats (Val Sánchez & Akyesilmen, 2021). This tension lies at the heart of the cybersecurity dilemma term that encapsulates the complex interplay between the ever-present necessity to secure digital assets against cyber-attacks and the imperative to build and maintain trust.

The cybersecurity dilemma demonstrates the intricate tension between the pursuit of trust and the imperative of safeguarding against cyber threats. The pursuit of trust requires transparency, open communication, and collaboration while the defense against threats demands secrecy, vigilance, and

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.
e-posta: jumamdimu@gmail.com

Atif: Rugina, J. M. (2023). Trust Amidst Threats: A Defender's Approach to Navigating the Cybersecurity Dilemma, *Journal of Economics and Political Sciences*, 3 (2), 78-92.

protection of critical assets (Kesan & Hayes, 2014). This puzzle has profound implications for international relations, as the digital realm transcends geographical borders and challenges traditional norms of conflict and cooperation (Liaropoulos, 2016). Scholars have noted that the cybersecurity dilemma not only has direct consequences for national security but also forms diplomatic discourse and bilateral relations. Understanding how nations circumnavigate this dilemma is critical in a time where Cyberspace is an integral dimension of statecraft.

In this scenario, trust-building emerges as a cornerstone of international Cybersecurity efforts. Existing literature highlights several strategies employed to promote trust among nations. Information sharing, Diplomatic engagement, and collaboration in joint cyber defense initiatives are prominent approaches (Sabillon et al., 2016). Scholars argue that transparency and open communication are central to fostering trust, serving as the basis for meaningful cooperation and conflict prevention in the digital era.

Edward Snowden's disclosures² and other multiple case studies have shed light on instances where trust among nations was compromised due to cyber incidents. Notable breaches, attributed or suspected to state-sponsored actors, have led to diplomatic tensions and strained relationships, particularly among major powers (Samuel-Azran, 2013). Such incidents underline the fragility of trust in the digital realm, where attribution challenges and escalating consequences can undermine even well-established relationships. These cases emphasize the urgency of merging trust-building efforts with effective cyber defense strategies.

Within this dynamic setting, defenders hold a key role. Entrusted with navigating this complex tension-carving a path that upholds trust while concurrently countering threats in protecting national interests and global security. However, the question that emerges is a fundamental one: How do defenders balance the seemingly conflicting imperatives of fostering trust among nations and

defending against cyber threats in an era characterized by international hacking?

This study delves into a comprehensive exploration of this question, examining the challenges, strategies, and viewpoints that define a defender's approach to navigating the cybersecurity dilemma. By revealing the complex strategies employed to reconcile security and trust, this study sheds light on the intricacies of an evolving landscape where technological competency and diplomatic finesse interlink. By conducting a comprehensive analysis of these strategies, this study contributes to a deeper knowledge of the subtle equilibrium between threats and trust, a balance that holds the potential to shape the future of international Cybersecurity. Furthermore, the study investigates the key aspects of this dilemma, exploring its implications for international relations, instances of trust erosion, existing strategies for trust-building, and frameworks for understanding defenders' approaches.

1. Methodology

This study utilizes analytical, comparative, and descriptive methodologies to scrutinize the defensive strategies employed in addressing cybersecurity challenges. The research relies on remote content analysis of both primary and secondary sources, encompassing scholarly articles, authoritative books, expert testimonies, official statistics, publicly available information, and media interpretations. Government documents and official doctrines, along with insights from state-run Daily Graphic newspapers, are pivotal sources for capturing the perspectives of leaders and government figures. The primary goal is to qualitatively explore the intricate dynamics involved in a defender's approach to navigating the complexities of the cybersecurity landscape.

To offer a comprehensive analysis, the paper systematically gathers, assesses, and synthesizes data from various sources. It delves into case studies spanning Cybersecurity operations from 1990 to 2023, providing a historical context for understanding contemporary Cybersecurity endeavors employed by different nations.

² The information he disclosed unveiled a multitude of worldwide surveillance initiatives, a significant portion managed by the NSA and the intelligence alliance known as the Five Eyes, operating in collaboration with telecommunications firms and governments in Europe.

Employing a meticulous combination of extensive literature reviews and insightful discourse analysis, the study investigates the strategic maneuvers, nuanced aspects, and perceptual insights held by key stakeholders, including intelligence services, within the realm of Cybersecurity.

2. Defender's Strategies in Navigating the Cybersecurity Dilemma

In the complicated settings of international cybersecurity, defenders are tasked with employing a multifaceted array of strategies to navigate the complex web of challenges integral in the cybersecurity dilemma (Wendt, 2020). One strategy that emerges as paramount is the practice of proactive diplomacy and strategic communication. This approach underscores the vital importance of establishing transparent communication channels among nations, fostering an environment of openness and cooperation that stands as a counterpoint to the shadowy realms of cyber threats.

At the core of this strategy lies the importance of building communication bridges that exceed geographical boundaries and political differences. Transparent communication channels provide a platform for defenders to share insights, information, and intentions. This sharing, in turn, engenders a culture of understanding and collaboration that is essential for countering the prevailing atmosphere of mistrust. By engaging in proactive diplomacy, defenders strive to cultivate an environment where nations feel compelled to interact, cooperate, and share rather than resort to isolated strategies driven by suspicion (Johnston et.al, 2005).

A pivotal element of proactive diplomacy is the astute utilization of diplomatic channels to address cyber incidents and mitigate potential fears. Diplomacy serves as a conduit through which defenders can openly engage in discussions about cyber incidents, attributions, and intentions. When incidents occur, defenders leverage diplomatic channels to facilitate discussions that defuse tensions, clarify intentions, and establish a foundation for effective response and resolution. This deliberate approach to addressing cyber incidents through diplomatic means reflects a departure from the traditional 'tit-for-tat' retaliatory approach, favoring instead a measured and

rational discourse that seeks to de-escalate rather than inflame cyber-related conflicts (Heath & Lane, 2019).

Furthermore, the emphasis on assuaging fears is an integral aspect of proactive diplomacy. Recognizing that fear can proliferate in the absence of information or understanding, defenders employ strategic communication to provide reassurance, dispel confusion, and strengthen the importance of shared security goals. By demonstrating transparency in their intentions and actions, defenders work to build a climate of trust, wherein nations are more inclined to view one another as allies in the shared mission for cybersecurity rather than adversaries to be feared (Lindsay, 2021).

In essence, the strategy of practical diplomacy and communication exemplifies an attempt to rewrite the narrative of international cybersecurity (Theohary, 2018). Through transparent communication channels and diplomatic engagement, defenders struggle to restructure the dialogue from one marked by mistrust and suspicion to one characterized by shared objectives and cooperation. As they pioneer this path, defenders work towards a future where the cybersecurity dilemma is navigated not through escalating conflicts but through enlightened discourse and joint action.

2.1. Enhancing Cyber Resilience

In the ever-evolving realm of international cybersecurity, defenders are compelled to adopt a multifaceted arsenal of strategies to effectively navigate the intricate landscape of challenges presented by the cybersecurity dilemma. Among these strategies, the imperative to enhance cyber resilience emerges as a cornerstone approach. This strategy encapsulates the proactive efforts undertaken by defenders to fortify their digital infrastructure against the relentless tide of cyber threats, while simultaneously showcasing their capacity to rebound from the disruptive aftermath of cyberattacks - a testament to their commitment to safeguarding both the security of nations and enhancing global trust (Lindsay et al, 2015).

Central to the strategy of enhancing cyber resilience is the strategic investment in robust cyber defense mechanisms. This involves allocating resources to develop, implement, and continually refine cutting-edge

cybersecurity technologies, methodologies, and practices. By doing so, defenders strive to create an intricate web of safeguards designed to thwart malicious actors and prevent cyber incidents from escalating into catastrophic breaches (Falco & Rosenbach, 2021). This proactive approach transcends mere reactive responses, signaling a shift towards a more anticipatory and adaptive posture in response to continually changing cyber-attacks.

The demonstrable ability to swiftly recover from cyberattacks constitutes another vital facet of this strategy. In a landscape where adversaries constantly probe for vulnerabilities, defenders acknowledge that no system can be entirely impervious to attack. However, what sets them apart is their tenacity and readiness to recuperate from the aftermath. By showcasing their capability to restore functionality, regain control, and contain the damage following a cyber-incident, defenders not only mitigate the impact of attacks but also send a powerful signal of resilience and determination (Aoyama, 2019).

This demonstration of swift recovery is not solely about technological prowess—it also speaks to the broader concept of trust-building. In a time where the cybersecurity dilemma fosters apprehension and uncertainty, defenders wield their resilience as a means to bolster trust among nations. By displaying their capacity to swiftly manage and rebound from cyber incidents, defenders send a resounding message: a commitment to cybersecurity is not just rhetoric, but a demonstrated reality. This calculated display of resolve reinforces the foundation upon which trust can be built, positioning defenders as reliable partners in the collective effort to navigate the challenges of international hacking.

2.2. Bilateral and Multilateral Agreements

In the complicated domain of international cybersecurity, defenders are presented with a multifaceted array of strategies to effectively navigate the challenges posed by the complex web of the cybersecurity dilemma (Wendt, 2020). Among these strategies, the pursuit of bilateral and multilateral agreements emerges as a pivotal approach, embodying the quest for collaboration, information sharing, and collective defense against the ever-evolving menace of cyber threats.

Central to this strategy is the exploration of collaborative agreements designed to foster information sharing and collaborative action. Recognizing the transnational nature of cyber threats, defenders engage in diplomatic negotiations to establish frameworks that facilitate the exchange of intelligence, insights, and early warnings regarding potential cyber incidents (Riordan, 2018). This proactive sharing of information enables nations to collectively identify emerging threats, assess their implications, and collectively design strategies to counteract them. By breaking down barriers to information flow, defenders strive to build a collective intelligence network that transcends national boundaries—a united front against the uncertainties of the cybersecurity landscape.

The establishment of international cyber defense alliances represents a logical extension of this strategy. These alliances are built upon shared objectives, where nations pool their expertise, resources, and capabilities to craft coordinated responses to cyber threats. Through these alliances, defenders leverage the strengths of their partners to bolster their own cyber defense measures, effectively transforming individual efforts into a cohesive and powerful force against adversaries (Donaldson et.al, 2015). The examination of these alliances provides insights into the challenges and successes faced by defenders as they navigate the intricacies of forming and sustaining such collaborative frameworks.

However, the road to successful bilateral and multilateral agreements is not without its obstacles. Defenders must navigate diplomatic intricacies, differing national interests, and varying levels of technological capabilities. Trust-building, an essential element of these agreements, requires a delicate balance between disclosing enough information to foster cooperation while protecting sensitive data from potential misuse. Furthermore, the challenge of maintaining equity in resource contributions and decision-making within alliances adds another layer of complexity to this strategy.

Despite these challenges, the strategy of bilateral and multilateral agreements stands as a testament to defenders' commitment to tackling the cybersecurity dilemma collectively. By transcending geopolitical

rivalries and establishing platforms for collaboration, defenders aim to build a united defense front that leverages the combined strengths of nations. This approach signifies a paradigm shift from isolated defense efforts to a collective endeavor that reflects the interconnected nature of the digital realm. Through these collaborations, defenders contribute to rewriting the narrative of international cybersecurity, transforming it from a zero-sum game into a cooperative pursuit that serves the interests of all.

2.3. Norms and Rules of Engagement

Defenders are trusted with a diverse array of strategies to skillfully navigate the multifaceted challenges presented by the complicated web of the cybersecurity dilemma. Among these strategies, the establishment of norms and rules of engagement stands out as a pivotal approach, embodying the deliberate effort to shape structured and responsible behavior in the realm of cyberspace (Lucas, 2017).

At the heart of this strategy lies the development of international norms and guidelines that delineate acceptable conduct in the digital domain. These norms function as a set of guiding principles that seek to establish shared expectations for state behavior in cyberspace. Defenders recognize the necessity of crafting these norms to mitigate the potential for escalating cyber conflicts and to foster an environment of responsible and accountable actions (Jasper, 2018). By establishing a common understanding of what constitutes acceptable behavior, defenders aim to create a foundation upon which trust can be built, helping to alleviate the inherent uncertainty of the cybersecurity dilemma.

An essential aspect of this strategy involves the evaluation of the effectiveness of existing agreements and norms in promoting responsible state behavior. This evaluation is a nuanced effort that encompasses assessing the devotion of states to established norms, analyzing the impact of these norms on deterring cyber aggression, and identifying gaps or limitations that may hamper the attainment of a stable and secure cyber landscape (Goldsmith, 2022). Through this examination, defenders gain insights into the complicated dynamics of norm implementation, enabling them to refine their strategies and adapt their approaches to

better address the evolving challenges posed by international hacking.

However, the process of establishing and upholding norms and rules of engagement is not devoid of complexities. Defenders must navigate the intricacies of diplomacy, accounting for varying national interests, cultural differences, and interpretations of acceptable behavior. The fluid and borderless nature of cyberspace also adds an additional layer of intricacy, as norms must be applicable across diverse technical and geopolitical contexts (Lavorgna, 2020). Striking the delicate balance between preserving sovereignty and fostering cooperation is an ongoing effort that necessitates thoughtful negotiation and international consensus-building.

3. Challenges Faced by Defenders

Defenders in the international cybersecurity domain confront a complex web of challenges that demand delicate navigation to strike a harmonious balance. One of the challenges they encounter is the fine-tuned art of balancing transparency with national security imperatives. While transparency is pivotal for fostering trust among nations, revealing too much could inadvertently expose vulnerabilities that adversaries might exploit (Lord, 2012). This conundrum requires defenders to tread cautiously, crafting communication strategies that convey a commitment to openness while safeguarding critical information.

Another vexing challenge centers around the equitable distribution of responsibilities within collaborative cyber defense efforts. The interconnected nature of cyberspace calls for joint action among nations, yet the allocation of responsibilities often hinges on intricate negotiations. Defenders must grapple with questions of burden-sharing and resource allocation, striving to ensure that the benefits and obligations are distributed fairly among participating parties (Hood, 2019). This pursuit of balance is essential to avoid perceptions of exploitation or free-riding that could erode trust in collaborative endeavors.

Addressing the labyrinthine issue of attribution in international cyber incidents constitutes yet another uphill battle for defenders. The anonymous and multifaceted nature of cyberattacks complicates the identification of culprits, leading to challenges

in formulating appropriate responses. Attribution gaps can lead to uncertainty, potentially escalating tensions between nations. Defenders must develop robust methods and protocols for accurate attribution to facilitate effective and proportionate responses while minimizing the risk of missteps that could escalate conflicts (Lindsay, 2015).

Among the most formidable barriers that defenders must surmount are the political obstacles that hinder the realization of trust-building initiatives. Geopolitical rivalries, differing interests, and historical tensions can all cast shadows over collaborative efforts to strengthen cyber relations. The dynamics of international politics can impede the establishment of meaningful norms, agreements, and alliances, obstructing progress in building mutual trust (Larson, 1997). Overcoming these barriers demands a nuanced approach, one that acknowledges the broader political landscape while seeking common ground for cooperation.

In this complicated digital domain, defenders often find themselves at the nexus of complex challenges that demand an adept blend of technical expertise, diplomatic finesse, and strategic acumen. Balancing transparency and security, orchestrating collaboration, attributing cyber incidents, and navigating political impediments are all crucial facets of the defender's journey to forge trust amidst the ever-present threats of the cybersecurity dilemma. It is through the collective efforts to overcome these challenges that defenders pave the way for a more secure and stable digital networks.

Securing a network is a significant undertaking due to the complexity of many networks, which may encompass thousands of computers, constantly changing user rosters, and diverse storage locations for valuable information (Skopik et.al, 2016). The approach to network defense is structured into a series of steps, outlining the actions security experts need to take when confronted with a network intrusion. The six steps in network defense are as follows:

- **Preparation:** Conducted before any intrusion occurs, this step involves setting the groundwork for defense.
- **Detection:** Identifying the intrusion signals the beginning of the defensive process.

- **Data Collection and Analysis:** These steps are ongoing throughout the defensive effort, focusing on gathering and interpreting relevant information.
- **Containment:** Defenders work to shield the network from internal intruders, preventing exploitation or attacks before they achieve their goals.
- **Decontamination:** In this step, defenders clean the network and implement improvements to enhance future security.

The initial step, preparation, underlines a fundamental concept: network intrusions take place on the defender's territory. Network administrators play a crucial role in deciding which software and hardware to install or allow on their platforms, with security considerations being paramount (Singh, 2011). Strategic decision-making in this regard helps reduce the potential vulnerabilities that intruders can exploit. Defenders are advised to validate the security of deployed software, deactivate unnecessary software, and eliminate links between unrelated network components (Case, 2016). Failing to adhere to these principles, as exemplified by an incident in an Ohio nuclear plant in 2003, can lead to vulnerabilities exploited by computer worms. By limiting intruders' possibilities, the defensive side can increase the difficulty of unauthorized access and enhance the likelihood of detection.

In the scenario where defenders are unable to prevent an intrusion attempt at the network perimeter, their primary objective becomes the prompt identification of a successful intrusion (Sengupta, 2020). This task, though often challenging, is crucial. The longer intruders go unnoticed, the longer they explore the network, establish a lasting presence, and achieve their goals.

Despite employing a variety of detection methods, the challenge remains substantial. Industry surveys indicate that, on average, intrusions are only discovered 146 days after they occur. Enhancing detection capabilities becomes a pivotal aspect of fortifying overall network defense (Steingartner et.al, 2021). A false sense of security can easily develop when intruders go undetected, leading defenders to perceive absence of an adversary's existence. However, this perceived achievement can be detrimental, allowing attackers to deepen their foothold in

the network, familiarize themselves with its design, and acquire additional access. Hence, a blend of sophisticated defense mechanisms and proactive defending is indispensable. Cybersecurity experts must not only remain vigilant against potential threats but also scrutinize their networks for any previously undetected intrusions (Gartzke & Lindsay, 2015).

While the challenges of detection may seemingly favor intruders, the advantage gained from extended time before discovery is not insurmountable. Cyber offensive and exploitation missions often require time to disclose. If attackers can briefly gain access to valuable secrets without extracting them from the network or launch malicious code that defenders successfully block before any harm occurs, the potential damage is significantly minimized (Mitnick & Simon, 2009). Therefore, the actions taken by defenders after detection, provided it is not excessively delayed, play a critical role in determining the impact of an intrusion.

Upon detecting intruders, defenders must embark on the crucial steps of collecting and analyzing data. These two processes are interdependent, with the process of collecting data informs analysis and vice versa. Given that there is no certainty regarding the entry point of the intrusion, defenders may need to backtrack during the investigation to identify it. Similarly, they must collect information about compromised computers and accounts within their network (Levine et al., 2003). Once this data is gathered, a prompt and thorough analysis is essential, employing various methods.

Significant intrusions typically yield a substantial volume of data, necessitating a dedicated team with diverse training to conduct a thorough examination and contribute to informing defensive actions. The investigation team employ log files to reconstruct events, including instances involving the use of USB drives, document openings, and website visits. Additionally, they deconstruct the malicious code to comprehend its functionality and potential impact. Defense team must ensure the relevance of the analyzed information and remain vigilant for false flags and misdirection.

Following the conclusions drawn from data collection and analysis, the next imperative

step is containment. Various defensive actions can be employed to thwart the effects of malicious code and provide defenders with the opportunity to regain control. Updating automated defensive systems based on intelligence from the analysis is a primary containment measure. Alternatively, installing overlooked patches from software vendors may be effective. In more severe cases, the defense team may need to resort to extreme measures, such as disconnecting sensitive network connection segments until the threat is adequately mitigated (Yuan et al., 2014). Some responses, like halting physical processes such as industrial control system operations, may be more time-consuming and require input from non-technical decision-makers.

Upon successfully thwarting the intruders' efforts, defenders face the critical task of immediately decontaminating their network. The establishment of a recurrent incidence within a target network by intruders is a potent capability. Attackers regularly aim to sustain a secure beachhead or foothold to facilitate future operations without the need to re-enter the network.

Decontamination is a substantial undertaking that may involve taking networks offline for days, as exemplified by the State Department's actions in addressing its email system. In some instances, it may require discarding entire securing computer hardware to prevent intruders from re-establishing a presence beneath the operating system (OS) level, such as in the firmware or BIOS (Chevalier, 2019). Even without these extreme measures, decontamination involves thorough scans for malicious code and anomalous activity, conducted by both human investigators and automated tools. This process is typically measured in months rather than minutes and can be costly if not undertaken with proper preparation.

However, successful decontamination is insufficient unless defenders also prevent the recurrence of the next operation. Adaptation is a crucial component of decontamination, necessitating a detailed after-action investigation. Defenders must identify and implement changes to procedures, software, and network policies to address the identified threats (Sengupta et al., 2020). This may involve deploying more advanced automated tools, enhancing intelligence for existing

tools, revising network procedures like patching or remote connection policies, and potentially hiring and training new personnel. These changes may require broader organizational approval, considering both technical and non-technical, that have the potential to affect a substantial number of individuals within the institution. While the process may take a considerable amount of time, it is crucial because if an organization is deemed worth being attacked once, it is highly likely to be targeted again.

4. Not Every Intrusion is of Offensive Intentions

During the mid-2000s, the National Security Agency (NSA) encountered a formidable task: safeguarding numerous American computer networks from Chinese intrusions, which amounted to over 500 significant cases (Bronk, 2016). Offering a comprehensive account would scarcely scratch the surface of the vast, mostly concealed efforts undertaken by the NSA to certify the security of these critical digital networks.

In response to the intrusions attributed to a group known as *BYZANTINE CANDOR*³, the defenders situated at the NSA center sought to enhance their comprehension of the threat (Buchanan, 2016). Executing a complex maneuver, the American defenders infiltrated the very infrastructure utilized by the foreign operators. This enabled them to observe the adversary's actions from these intermediary positions. However, the NSA's penetration extended even further. They successfully breached five computers employed by the Chinese operators for their activities. Effectively, they managed to hack the attackers, tracing the Chinese operatives back to their stronghold and obtaining high-quality sources of information covering a broad spectrum of the attacker's operations. The intelligence extracted from the process, when disseminated to network defense team and integrated into automatic platforms, yielded concrete value for future defense efforts. This pool of data encompassed insights into the attacker's forthcoming targets, including profiles of senior White House officers. Furthermore, it facilitated access to the source code and novel tools

utilized by the Chinese in their actions, thus revealing the tactics they employed (Andress & Winterfeld, 2013).

This scenario encapsulates pivotal themes in network defense: an illustration of the resourcefulness of ingenious defenders, the determination of skilled adversaries, the challenge of procuring actionable intelligence, and the requirement for network architecture and defender skills at translating information into action. Beyond these aspects, a frequently overlooked yet pertinent insight surfaces concerning the cybersecurity dilemma: not all cyber intrusions are executed with offensive intentions (Buchanan, 2016). Legitimate defensive reasons exist for states to conduct intrusions into the networks of other states.

By infiltrating the networks of potential adversaries and their targets, proficient defenders can accumulate invaluable information—some of which might be unattainable through alternative means or inaccessible to other entities, such as corporations, due to legal limitations. This standpoint underscores the distinctive efficacy of network intrusions in advancing a state's cybersecurity.

Complementing active defense, penetration testing is an additional facet. Skilled intruders are enlisted or hired to simulate actual intrusion attempts, encompassing both social engineering and technical methods (Agbogun & Ejiga, 2013). Utilizing tools like Metasploit, these testers employ techniques akin to those employed by potential adversaries. The outcomes of these tests are subsequently shared with the broader network defense team, furnishing insights into both successful and unsuccessful methods. This practice provides defenders with a clear roadmap for enhancing network security by addressing vulnerabilities exploited by intruders. Additionally, this testing equips analysts with leads to potentially identify intruders who might have gained entry using similar tactics.

Reinforcing network defense hinges significantly on augmented detection capabilities. Succumbing to a false sense of

³ *BYZANTINE CANDOR* is an advanced persistent threat unit associated with the People's Liberation Army. Allegedly involved in cyber hacking attacks linked to China, this group frequently exploits internal software features within authentic websites. By infiltrating the platforms of users accessing these sites, the collective has been implicated in illegally acquiring confidential information and trade secrets from diverse foreign organizations and businesses.

security due to undetected intrusions can be detrimental (Waters, 2005). Such complacency allows intruders the opportunity to deepen their penetration, explore network architecture, and broaden their access. Thus, a blend of highly sophisticated security strategies and proactive investigation is indispensable. Network defense experts must remain vigilant against emerging threats while simultaneously scrutinizing internally for potential vulnerabilities they might have overlooked.

5. How Network Intrusions can Help Defenders

Preventing a cyber-attack goes beyond just improving defenses; it requires states to develop network penetration capabilities, often conducted by signals intelligence agencies, as part of their defensive efforts (Amoroso, 2012). This development aims to establish deterrence, a concept that isn't precisely defined for cyber operations yet. However, more immediately, these intrusion skills have the potential to directly assist defense by collecting detailed and valuable information.

This perspective forms a crucial aspect of the cybersecurity dilemma argument within the network defense domain. Despite thorough preparation, timely indicators, and proactive human-led analysis, defense remains challenging, particularly when facing skillful attackers (Buchanan, 2016). This practical operational scenario leads to a strategic resort: to secure their vital networks comprehensively, states have a strong motivation to infiltrate the networks and operations of other states, even before becoming targets themselves (Rattray, 2001). This approach allows them to collect more information on how other nations could potentially attack, the infrastructure they use, and internal organizational procedures, targets, and techniques. This enhances performance in various aspects of the network security model, particularly in detection, preparation, and data collection and analysis. For certain countries, these attacks represent a significant, and perhaps even necessary, aspect of their security mission, at times initiated with genuine security intent.

Private citizens and corporations are prohibited from such intrusions in many

jurisdictions, including the United States, due to risks of vigilantism and increased instability (Gill & Ziolkowski, 2013). Therefore, private actors' defensive options typically end within their own networks. However, these restrictions do not adhere to states, as there are minimal rules in the anarchic international system. While some states may opt to impose limits on their security agencies, these restrictions are internal and not imposed by external actors. Consequently, the cybersecurity dilemma, partly influenced by defensive intrusions, is mostly prominent in the realm of states and state-sponsored actors (Malagutti, 2016).

The most straightforward means for intrusions to fulfill a state's defensive objectives is by focusing on the infrastructure, networks, and operations of a potential attacker (Hutchins et.al, 2011). These operations can be categorized into different types. Some operations involve thorough signals intelligence collection involves forming a wide network to gather information on the political and military leadership or strategic priorities of the potential adversary as a whole, instead of focusing solely on their cyber capabilities. Such extensive collection efforts can contribute to defensive preparation, influence resource allocation, and provide early warnings about potential future attacks. Although these operations hold substantial defensive value, it is universally acknowledged by all parties that they also pose a direct threat, as no nation desires to risk the exposure of highly classified level secrets (Gaitan, 2017). Moreover, they can also serve non-defensive purposes.

On the other hand, some operations are more narrowly focused, collecting information solely for defensive purposes. From the viewpoint of those carrying out the intrusion, these actions do not directly threaten, as their goal is not to harm the security or integrity of the other nation but rather to impede its attempts at computer system penetration (Lin, 2010). This type of data can take various forms but generally has an operational scope, enabling specific defensive countermeasures.

This defensive enhancement can manifest in various ways. For instance, infiltrating another nation to ascertain the whereabouts of its control and command platform for cyber operations facilitates the blocking of traffic to

and from that infrastructure (Kuipers & Fabro, 2006). Collecting data on the malicious code created by attackers enables defence team to produce tailored indicators of compromise. Comprehending the likely method of entry and potential targets of the adversary enables the defender to strategically position its defenses and reduce risks (Weinberger, 1985). Identifying a zero-day vulnerability that an adversary is about to exploit provides defenders with time to notify the vendor or take measures to defend their own networks.

Defenders can leverage information obtained from these penetrations to assess whether the attackers have gained entry, providing immediate operational value to defensive-minded collection (Porch, 2013). In the case of the US and its allies, there is sufficient indication that such information gathering activities occur and contribute to enhancing state defensive actions. The Snowden files have shed light on an interconnected and intricate set of U.S. programs designed to gather intelligence and utilize it to bolster the security of its information system. The process involves collecting data on potential threats, as well as details about the network from which the attack is likely originating. This entails stopping communications of possible adversaries, often through locations in the internet infrastructure, and targeting the devices processing those communications (Stellios et.al, 2018).

The acquired details can alert the NSA's located malicious code on computers, networks and servers worldwide. Acting on this information, one of the NSA's nodes can respond by deploying a response onto the Internet directed at the adversary. The responses can include delivering malicious code, resetting connections, and redirecting internet traffic (Kaur & Randhawa, 2020). Learning about the adversary's tools and tradecraft allows the NSA to develop and deploy specific countermeasures early on to neutralize the intended effects of an intrusion (Buchanan, 2016). The NSA can then interpret the adversary's intent and employ

its countermeasures to reduce or eliminate the attempted attack.

This system boasts various capabilities, such as outright preventing incoming traffic, introducing unexpected delays to traffic, responding to attackers, and allowing an activity to appear finish without revealing that it did not reach the projected target, all contributing to a proactive defensive posture.

These defensive capabilities are actively utilized by the US against a diverse array of attacks. NSA documents reveal that the system has been employed to prevent significant threats from major adversaries like China and Russia, as well as against numerous non-state actors (Harber, 2009). Notably, it has successfully thwarted intrusion attempts, including one named *BYZANTINE HADES*⁴ targeting four high-ranking American military leaders, where the defense team identified the attempt and averted any adverse consequences (Singer & Friedman, 2014).

Another American system, overseen by the Department of Homeland Security and referred to as *EINSTEIN*, strives to fulfill a comparable function for other government-protected networks, functioning like an anti-aircraft weapon by intercepting and neutralizing an attack before it reaches its intended destination. This system aims to amalgamate diverse sources of threat intelligence and disseminate them to other elements of network defense. While these protection systems from the NSA and Homeland Security are not infallible, as attackers may still succeed on occasion, they exemplify how intelligence gathering significantly enhances defensive endeavors. This underscores the investment made by the US and its allies in creating such competences.

Some may argue that this reasoning may apply mainly to sophisticated states, raising questions about the accessibility of these activities for other nations. Indeed, the cybersecurity operations of the US and its allies are extraordinary, and assuming that

⁴ Hades serves as a codename for an extensive and continuous series of network infiltrations targeting U.S. military, government, and corporate systems. These operations can be categorized into three sub-groups: Byzantine Candor, Byzantine Foothold, and Byzantine Anchor. Initial information about these cyber intrusions surfaced in a Reuters report, referencing details found in leaked diplomatic cables published by Wikileaks. The cables imply a long-standing pattern of Chinese intelligence, military units, and associated private hacking entities infiltrating U.S. networks, engaging in the theft of sensitive proprietary data and other valuable information over an extended period.

the techniques used by the Five Eyes⁵ are easily replicable by other states might be unwise (Spafford et.al, 2023).

Regardless of the actor, if intrusions conducted for defensive purposes were narrowly focused, the cybersecurity dilemma could be less pronounced if states focused solely on specific segments of other nations that are likely to present a threat, such as their cyber operations divisions or infrastructure. This approach might somewhat mitigate the overall threat (Rudner, 2013). While these are crucial targets, they are relatively limited and less surprising, given the historical targeting practices of intelligence services. However, two main factors push states toward broader targeting, even if their motives are primarily defensive. This broader targeting intensifies the cybersecurity dilemma.

Through gathering intelligence on the wider government and strategic apparatus of a potential adversary, a state can gain valuable defensive insights (Betts, 2009). The second factor that encourages broader targeting is the value a state can gain from discovering its potential adversary's operations in real-time. To accomplish this, a state might focus on networks of interest to their potential adversary, even if the state itself lacks significant intelligence interest in those networks (Hutchins et.al., 2011). In essence, nations have an incentive to focus on neutral or even allied nations in order to understand about the activities of their potential adversaries (Leeds, 2003). States that excel in this kind of analysis will target a broader range of networks, aiming to identify potential adversaries in action.

A natural question that may arise from the previous discussion is whether the advantage gained by a state through collecting defensive intelligence via secret cyber operations is limited by the need for secrecy (Rudner, 2013). While the requirement for secrecy does impose some constraints on the value of the intelligence, it is not overly limiting. In many states, there isn't a significant separation between the government and critical infrastructure. Some governments own or operate crucial utilities, and the private sector has a limited role for the development of

military and intelligence capabilities or the composition of actions. When there's minimal division through collaboration between public and private sectors on critical matters, states can more readily establish protocols for discreetly sharing intelligence.

Moreover, in states where the private sector plays a significant role in critical infrastructure, efforts have been made to enhance information sharing. The United States is a notable example, with private entities managing substantial segments of the power grid, various defense contractors supporting intelligence and military activities, and a flourishing private financial sector (Schreier & Caparini, 2005). Due to numerous intrusions targeting these tactically crucial non-governmental organizations, the U.S. has instituted information-sharing agreements with private sector entities that are of interest to other states. The federal government has advocated for private sector companies to recruit more individuals with security clearances to manage classified information and has introduced temporary clearance programs to facilitate increased intelligence sharing. (Prieto, 2006). Although the shared information extends beyond intelligence obtained from penetrating other networks, these arrangements empower the U.S. government to have a greater influence on the defensive strategies employed to protect these corporations (Alberts et.al., 1999). They also enable the government to inform these strategies with actionable details, as well as data that it alone can lawfully acquire.

6. Conclusion

In an environment where there are ongoing threats and countries are dealing with vulnerabilities, cyber intrusions motivated by a defensive purpose not only appear attractive but also essential. Importantly, the presence of defensive-focused penetration in cyber activities marks a departure from the usual thinking in international relations and the security dilemma (Healey, 2019). Advanced states have valid defensive reasons for launching intrusions into other countries' networks. This can strengthen network defenses, collect useful information, and reveal potential future risks. Much of this

⁵ The Five Eyes is a collaborative intelligence group consisting of Australia, Canada, New Zealand, US, and UK. These nations are participants in the UK-USA Agreement, a multilateral treaty fostering cooperation in signals intelligence. Additionally, colloquially, the term 'Five Eyes' can denote the collective intelligence agencies of these countries.

activity can stay hidden. When there's a perceived threat, and protecting networks is a constant challenge, engaging in defensive-minded penetrations might seem like a tempting and even essential step.

When dealing with regular military forces, it might be true that countries could enhance their defenses by placing troops in the territory of a potential enemy. This military unit could observe signs of an impending attack, get ready to defend, and stop the invasion before it even begins. However, unilaterally sending troops into another country is considered an invasion and a violation of sovereignty, even if the invading country argues that the troops were there for a defensive purpose. Defensive invasions with traditional forces are still invasions and often lead to an increased risk of escalation and conflict.

On the other hand, defensive-minded network intrusions are not invasions; they are intelligence efforts. Countries conducting these types of intrusions are collecting data about the competences of other nations, and they aim to do so discreetly. To some extent, gathering intelligence has been a widely accepted practice in international politics. In simple terms, all countries engage in espionage, and they are aware of this fact. However, there are still risks. When intelligence gathering becomes particularly menacing or can be easily misconstrued as an imminent attack, it can trigger the security dilemma.

It's clear that maintaining a delicate balance between building trust and dealing with threats is crucial for those defending networks. This study argues that to achieve overall security for networks, it's necessary to intrude into the networks of other nations. While numerous security measures provide a fundamental level of protection for most networks, the most advanced defenders, including well-equipped defensive agencies, go beyond these limits. Intruding into external networks can help improve defensive efforts.

However, there are challenges in achieving this balance. These include finding the right mix of transparency and security, identifying the sources of cyber incidents, assigning responsibilities in collaborations, and overcoming political obstacles. These challenges become even more complex with

the advent of new systems that reshape the landscape of cyber threats and defenses. As the cyber landscape evolves, defenders must adapt their strategies.

Given these complexities, this study emphasizes the need for ongoing innovation, research, and international collaboration. The cybersecurity challenge is not static; it's a changing landscape that requires flexible responses. By promoting knowledge exchange, open communication, and sharing best practices, defenders can collaboratively build trust while effectively addressing the threats of the digital age.

Proactive diplomacy and communication, the pursuit of bilateral and multilateral agreements, the enhancement of cyber resilience, and the establishment of norms and rules of engagement—all share a common objective: to build a foundation of trust in an environment of uncertainty. The analysis of these strategies reveals that their effectiveness largely hinges on the establishment of consistent, transparent, and reliable lines of communication among nations. Through these strategies, defenders seek to transform the prevailing atmosphere of suspicion and mistrust into one characterized by shared objectives, cooperation, and collective security.

However, while these strategies strive to cultivate trust, they must also contend with inherent challenges that could potentially undermine these efforts. The interplay between transparency and national security concerns, the equitable distribution of responsibilities in collaborative efforts, the complexities of attribution, and the political barriers that hinder trust-building initiatives - all pose potential pitfalls that defenders must navigate with finesse. For instance, balancing the imperative of transparency with the necessity of securing national interests, requires a judicious approach and delicate diplomacy to information sharing that preserves both security and trust.

Moreover, the emerging technological landscape introduces an additional layer of complexity to the cybersecurity dilemma. The integration of quantum computing, artificial intelligence, and other transformative technologies has the potential to reshape the dynamics of cyber defenses and threats (Bonfanti, 2022). These technologies can accelerate the pace and sophistication of

cyberattacks while also providing innovative tools for defense team to detect, prevent, and respond to such attack.

References

- Agbogun, J. B., & Ejiga, F. A. (2013). Network security management: solutions to network intrusion related problems. *International Journal of Computer and Information Technology*, 2(4), 617-625.
- Alberts, D. S., Garstka, J., & Stein, F. P. (1999). *Network centric warfare: Developing and leveraging information superiority* (p. 167). Washington, DC: National Defense University Press.
- Amoroso, E. (2012). *Cyber-attacks: protecting national infrastructure*. Elsevier.
- Andress, J., & Winterfeld, S. (2013). *Cyber warfare: techniques, tactics and tools for security practitioners*. Elsevier.
- Aoyama, T. (2019). Control Systems Security and Communication-Achieving Organizational Resilience through Exercise.
- Betts, R. K. (2009). *Enemies of intelligence: Knowledge and power in American national security*. Columbia University Press.
- Bonfanti, M. E. (2022). Artificial intelligence and the offence-defence balance in cyber security. *Cyber Security: Socio-Technological Uncertainty and Political Fragmentation*. London: Routledge, 64-79.
- Bronk, C. (2016). *Cyber Threat: The Rise of Information Geopolitics in US National Security: The Rise of Information Geopolitics in US National Security*. ABC-CLIO.
- Buchanan, B. (2016). *The cybersecurity dilemma: Hacking, trust, and fear between nations*. Oxford University Press.
- Case, D. U. (2016). Analysis of the cyber-attack on the Ukrainian power grid. *Electricity Information Sharing and Analysis Center (E-ISAC)*, 388(1-29), 3.
- Chevalier, R. (2019). *Detecting and Surviving Intrusions: Exploring New Host-Based Intrusion Detection, Recovery, and Response Approaches* (Doctoral dissertation, CentraleSupélec).
- Donaldson, S., Siegel, S., Williams, C. K., & Aslam, A. (2015). *Enterprise cybersecurity: how to build a successful cyberdefense program against advanced threats*. Apress.
- Falco, G. J., & Rosenbach, E. (2021). *Confronting Cyber Risk: An Embedded Endurance Strategy for Cybersecurity*. Oxford University Press.
- Gaitan, J. P. (2017). *Strategic Counterintelligence: An Approach To Engaging Security Threats To American Security* (Doctoral dissertation, Johns Hopkins University).
- Gartzke, E., & Lindsay, J. R. (2015). Weaving tangled webs: offense, defense, and deception in cyberspace. *Security Studies*, 24(2), 316-348.
- Gill, T. D., & Ziolkowski, K. (2013). Non-intervention in the cyber context. *Peacetime Regime for State Activities in Cyberspace International Law. International Relations and Diplomacy*. NATO CCDCOE, Tallinn, 217-238.
- Goldsmith, J. (Ed.). (2022). *The United States' Defend Forward Cyber Strategy: A Comprehensive Legal Assessment*. Oxford University Press.
- Harber, J. R. (2009). Unconventional spies: The counterintelligence threat from non-state actors. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 22(2), 221-236.
- Healey, J. (2019). The implications of persistent (and permanent) engagement in cyberspace. *Journal of Cybersecurity*, 5(1), tyz008.
- Heath, T. R., & Lane, M. (2019). *Science-Based Scenario Design: A Proposed Method to Support Political-Strategic Analysis* (p. 59). RAND.
- Hood, L. M. (2019). *US-German Defense Burden-Sharing Since 2014: Collective Defense Or Free Rider?* (Doctoral dissertation, Monterey, CA; Naval Postgraduate School).
- Hutchins, E. M., Cloppert, M. J., & Amin, R. M. (2011). Intelligence-driven computer network defense informed by analysis of adversary campaigns and intrusion kill chains. *Leading Issues in Information Warfare & Security Research*, 1(1), 80.

- Jasper, S. (2018). US strategic cyber deterrence options (Doctoral dissertation, University of Reading).
- Johnston, A. I., & Ross, R. S. (Eds.). (2005). *Engaging China: The management of an emerging power* (Vol. 10). Routledge.
- Kaur, S., & Randhawa, S. (2020). Dark web: A web of crimes. *Wireless Personal Communications*, 112, 2131-2158.
- Kesan, J. P., & Hayes, C. M. (2014). Creating a circle of trust to further digital privacy and cybersecurity goals. *Mich. St. L. Rev.*, 1475.
- Kuipers, D., & Fabro, M. (2006). Control systems cyber security: Defense in depth strategies (No. INL/EXT-06-11478). Idaho National Lab.(INL), Idaho Falls, ID (United States).
- Larson, D. W. (1997). Trust and missed opportunities in international relations. *Political Psychology*, 18(3), 701-734.
- Lavorgna, A. (2020). *Cybercrimes: Critical issues in a global context*. Bloomsbury Publishing.
- Leeds, B. A. (2003). Do alliances deter aggression? The influence of military alliances on the initiation of militarized interstate disputes. *American Journal of Political Science*, 47(3), 427-439.
- Levine, J., LaBella, R., Owen, H., Contis, D., & Culver, B. (2003, June). The use of honeynets to detect exploited systems across large enterprise networks. In *IEEE Systems, Man and Cybernetics Society Information Assurance Workshop*, 2003. (92-99). IEEE.
- Liaropoulos, A. (2016). Exploring the complexity of cyberspace governance: state sovereignty, multi-stakeholderism, and power politics. *Journal of Information Warfare*, 15(4), 14-26.
- Lin, H. S. (2010). Offensive cyber operations and the use of force. *J. Nat'l Sec. L. & Pol'y*, 4, 63.
- Lindsay, J. R. (2015). Tipping the scales: the attribution problem and the feasibility of deterrence against cyberattack. *Journal of Cybersecurity*, 1(1), 53-67.
- Lindsay, J. R. (2021). Cyber conflict vs. Cyber Command: hidden dangers in the American military solution to a large-scale intelligence problem. *Intelligence and National Security*, 36(2), 260-278.
- Lindsay, J. R., Cheung, T. M., & Reveron, D. S. (Eds.). (2015). *China and cybersecurity: Espionage, strategy, and politics in the digital domain*. Oxford University Press, USA.
- Lord, K. M. (2012). *The perils and promise of global transparency: Why the information revolution may not lead to security, democracy, or peace*. State University of New York Press.
- Lucas, G. R. (2017). *Ethics and cyber warfare: the quest for responsible security in the age of digital warfare*. Oxford University Press.
- Malagutti, M. A. (2016). State-sponsored cyber-offences. *Revista da EGN*, 22(2), 261-290.
- Mitnick, K. D., & Simon, W. L. (2009). *The art of intrusion: the real stories behind the exploits of hackers, intruders and deceivers*. John Wiley & Sons.
- Porch, D. (2013). *Counterinsurgency: Exposing the myths of the new way of war*. Cambridge University Press.
- Prieto, D. (2006). Information sharing with the private sector. *Seeds of Disaster, Roots of Response. How Private Action Can Reduce Public Vulnerability*, 404-428.
- Rattray, G. J. (2001). *Strategic warfare in cyberspace*. MIT press.
- Riordan, S. (2018). The Geopolitics of Cyberspace: A Diplomatic Perspective. *Brill Research Perspectives in Diplomacy and Foreign Policy*, 3(3), 1-84.
- Rudner, M. (2013). Cyber-threats to critical national infrastructure: An intelligence challenge. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 26(3), 453-481.
- Sabillon, R., Cavaller, V., & Cano, J. (2016). National cyber security strategies: global trends in cyberspace. *International Journal of Computer Science and Software Engineering*, 5(5), 67.
- Samuel-Azran, T. (2013). Al-Jazeera, Qatar, and new tactics in state-sponsored media diplomacy. *American behavioral scientist*, 57(9), 1293-1311.
- Schreier, F., & Caparini, M. (2005). *Privatising security: Law, practice and*

governance of private military and security companies (Vol. 6). Geneva: DCAF.

Sengupta, S., Chowdhary, A., Sabur, A., Alshamrani, A., Huang, D., & Kambhampati, S. (2020). A survey of moving target defenses for network security. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 22(3), 1909-1941.

Singer, P. W., & Friedman, A. (2014). *Cybersecurity: What everyone needs to know*. oup usa.

Singh, B. (2011). *Network Security and Management*. PHI Learning Pvt. Ltd.

Skopik, F., Settanni, G., & Fiedler, R. (2016). A problem shared is a problem halved: A survey on the dimensions of collective cyber defense through security information sharing. *Computers & Security*, 60, 154-176.

Spafford, E. H., Metcalf, L., & Dykstra, J. (2023). *Cybersecurity Myths and Misconceptions: Avoiding the Hazards and Pitfalls that Derail Us*. Addison-Wesley Professional.

Steingartner, W., Galinec, D., & Kozina, A. (2021). Threat defense: Cyber deception approach and education for resilience in hybrid threats model. *Symmetry*, 13(4), 597.

Stellios, I., Kotzanikolaou, P., Psarakis, M., Alcaraz, C., & Lopez, J. (2018). A survey of iot-enabled cyberattacks: Assessing attack paths to critical infrastructures and services. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 20(4), 3453-3495.

Theohary, C. A. (2018). Information warfare: Issues for congress. *Congressional Research Service*, 7-5700.

Val Sánchez, K. V., & Akyesilmen, N. (2021). Competition for High Politics in Cyberspace: Technological Conflicts Between China and the USA. *Polish Pol. Sci. YB*, 50, 43.

Waters, L. A. (2005). Secrecy, deception and intelligence failure: explaining operational surprise in war (Doctoral dissertation, Massachusetts Institute of Technology).

Weinberger, C. W. (1985). US defense strategy. *Foreign Aff.*, 64, 675.

Wendt, D. W. (2020). Exploring the strategies cybersecurity specialists need to improve adaptive cyber defenses within the financial sector: An exploratory study (Doctoral dissertation, Colorado Technical University).

Yuan, W., Zhao, L., & Zeng, B. (2014). Optimal power grid protection through a defender-attacker-defender model. *Reliability Engineering & System Safety*, 121, 83-89.

Araştırma Makalesi • Research Article

Ekonomik Büyüme ile Karbondioksit Emisyonları Arasındaki İlişki: Azerbaycan Örneği

The Relationship Between Economic Growth and Carbon Dioxide Emissions: The Case of Azerbaijan

Hasan UMUTLU *

Arş.Gör., Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Düzce/Türkiye. ORCID: 0000-0002-2604-3573

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 15.12.2023

Kabul tarihi: 21.12.2023

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Çevre Kirliliği, Karbondioksit Emisyonu, Granger Nedensellik Analizi

ÖZET

Sanayileşme ve enerji tüketimindeki artış, ülkelerin atmosfere daha fazla sera gazı salmasına neden olmaktadır. Ancak, bazı gelişmiş ülkeler düşük karbonlu teknolojilere geçiş yaparak ekonomik büyümeyi sürdürürken karbon emisyonlarını azaltmayı başarmışlardır. Bu çalışmada Azerbaycan'da 1991-2021 döneminde ekonomik büyüme ile karbondioksit emisyonları arasındaki ilişki incelenmiştir. Ekonomik büyümeyle çevre kirliliği arasındaki ilişkinin araştırılması, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi için önemlidir. Bu araştırmalar, ekonomik büyümenin çevresel etkilerini anlayarak çevre dostu politika ve uygulamaların tasarlanmasına katkıda bulunur. Ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasındaki ilişki ekonomik büyüme sonucunda kaynakların tüketilmesi, kirlilik ve sera gazı emisyonlarının artması nedeniyle daha çok ilgi görür hale gelmiştir. 1955 yılında Kuznets eğrisinin ortaya çıkması ve daha sonrasında Kuznets eğrisinin Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi şeklinde geliştirilerek çalışmalar yapılması özellikle bu alandaki çalışmaları 1990'lı yıllar sonrasında daha da artırmıştır. 21 yüzyıla yenilenebilir enerji çalışmalarının da hızlanmasıyla birlikte çevre kirliliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair çalışmalara artan ilgi devam etmektedir. Çalışmada birim kök testleri yapıldıktan sonra Johansen eşbütünleşme testi sonucunda iki değişken arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Kısa dönemli ilişkiyi tespit edebilmek için yapılan Granger Nedensellik analizi neticesinde ise iki değişken arasında karşılıklı olarak herhangi bir Granger nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 15.12.2023

Accepted: 21.12.2023

Keywords: Economic Growth, Environmental Pollution, Carbon Dioxide Emission, Granger Causality Analysis

ABSTRACT

Industrialization and the increase in energy consumption lead countries to emit more greenhouse gases into the atmosphere. However, some developed countries have managed to sustain economic growth while reducing carbon emissions by transitioning to low-carbon technologies. In this study, the relationship between economic growth and carbon dioxide emissions in Azerbaijan during the period 1991-2021 was examined. Investigating the relationship between economic growth and environmental pollution is crucial for developing sustainable development strategies. Such research contributes

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: hasanumutlu@duzce.edu.tr

Atif: Umumlu, H. (2023). Ekonomik Büyüme ile Karbondioksit Emisyonları Arasındaki İlişki: Azerbaycan Örneği, *Journal of Economics and Political Sciences*, 3 (2), 93-105.

to designing eco-friendly policies and practices by understanding the environmental impacts of economic growth.

The relationship between economic growth and environmental pollution has gained increasing attention due to the depletion of resources, pollution, and increased greenhouse gas emissions resulting from economic growth. The emergence of the Kuznets curve in 1955 and subsequent developments in the form of the Environmental Kuznets Curve Hypothesis, particularly in the 1990s, further intensified studies in this field. With the acceleration of renewable energy studies in the 21st century, research on the relationship between environmental pollution and economic growth continues to grow. The Johansen cointegration test revealed a long-term relationship between the two variables. As a result of the Granger Causality analysis conducted to detect the short-run relationship, no Granger causality relationship was found between the two variables.

1. Giriş

Sanayi devrimi sonrasında makinelerde yaşanan gelişmeler ve üretimde makinelerin etkin olarak kullanılması ülke ekonomilerinin de büyümesinde etkili olmuştur. Yaşanan ekonomik büyüme enerjiye olan ihtiyaç ve talebi de artırmıştır. Enerji ihtiyacının karşılanmasında genellikle kömür, petrol, doğalgaz gibi fosil kaynakların kullanılması karbondioksit salınımında da önemli şekilde artış yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle büyük sanayi sektörlerine sahip olan gelişmiş ülkelerin daha fazla şekilde fosil kaynak kullanmaları karbon emisyonunun artmasına ve atmosferin zarar görmesine yol açmıştır. Küresel olarak ve uluslararası kuruluşlar çerçevesinde çevre kirliliğinin azaltılmasına yönelik birçok anlaşma ve protokol yapılmasına rağmen üretimin ve tüketimin giderek artması karbon emisyonlarının da artmasına sebep olmuştur (Altıntaş, 2013: 265-287).

Çevre kirliliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki geçmişten günümüze dek daima tartışılan bir durum olurken özellikle son dönemde bu alandaki çalışmaların arttığı görülmüştür. Ekonomik faaliyetlerdeki artışın çevre değişmelerinin bir nedeni olduğu düşüncesi çevre kirliliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi daha da önemli hale getirmiştir. Çevre kirliliği, doğal kaynakların aşırı kullanımı, artan atık miktarı ve emisyonlar nedeniyle ortaya çıkabilir; bu durum, yürütülen ekonomik faaliyetlerin çevreye minimum zarar veren bir şekilde gerçekleştirilmesini gerektirmiştir. Son dönemde yaşanan teknolojik değişim ve gelişmeler neticesinde yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelimin artması da bu

durumun en önemli adımlarından birisi olmuştur (Akyol & Mete, 2021: 588).

Karbondioksit emisyonlarının azalması için teknolojik gelişmeler neticesinde yenilenebilir enerji kullanımına yönelme uğraşısıyla çevre kirliliğinin azaltılması amaçlanmaktadır. Böylece, çevre kirliliğinin azalmasıyla birlikte ülkelerin dış ticaret açığında da önemli bir azalma olmuştur. Ancak yenilenebilir enerji kurulum maliyetlerinin yüksek olması, yenilenebilir enerji kullanımı için gerekli olan kalifiye işçi gereksinimi ve yenilenebilir enerji kurulumu ve kullanımı için belli bir süre gerekmesi ülkelerin halen doğalgaz, kömür, petrol gibi birincil enerji kaynaklarını kullanmasına neden olmaktadır. Bu durum da karbondioksit emisyonlarının halen beklenen ve istenen seviyede azalmasının önüne geçmektedir (Dertli & Yınaç, 2018: 600-601).

Simon Kuznets 1955 senesinde kişi başına düşen gelir ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin ters-U şeklinde olduğunu ve önce ekonomik gelişmenin kişi başına gelir artışını ve gelir eşitsizliğini de artıracığını belirtmiştir. Sonrasında ise gelir artışındaki artışın belli bir dönemden sonra gelir eşitsizliğinin azalacağını da eklemiştir (Kuznets, 1955). Grossman ve Alan Krueger ise daha sonra Kuznets eğrisinden yola çıkarak kişi başına milli gelir seviyesi ile çevre kalitesindeki ilişkiyi tespit etmişlerdir. Grossman ve Krueger'in de ortaya koyduğu üzere gelir artışıyla birlikte çevre kirliliği artmaktadır. Ancak belli bir gelir seviyesinden sonra çevre kirliliği ile kişi başına gelir arasında düzleme meydana gelmektedir (Grossman & Krueger, 1993). Bu bağlamda kişi başına düşen gelir ile çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi açıklayan ters-U şeklindeki ampirik kavram Çevresel Kuznets Eğrisi olarak literatüre girmiştir. Özellikle 1990'lı

yıllar sonrasında bu ilişkiye dair çalışmaların arttığı görülürken son dönemde yenilenebilir enerji kaynaklarına olan yönelimin de artmasıyla Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezine yönelik çalışmalarda artış görülmüştür.

Azerbaycan, kullanılmamış olan yenilenebilir enerji potansiyelinden faydalanmak ve enerji verimliliğini artırmak amacıyla 2021 yılında çeşitli yasaları onaylamıştır. Ülkenin yenilenebilir enerjiye yönelik odaklanması, UNFCCC ve Paris Anlaşması'na olan bağlılığı ile uyumludur ve bu çabalar, sera gazı azaltma hedeflerini gerçekleştirirken doğal kaynakları ihracat için koruma amacını taşımaktadır. Azerbaycan, enerji bağımsızlığına ve ekonomisinin çeşitlendirilmesine öncelik tanımakta olup, uzun vadeli enerji güvenliğini sağlamak adına elektrik üretiminde yenilenebilir enerji gelişimini, enerji verimliliğini ve enerji teknolojilerindeki inovasyonu desteklemektedir. Azerbaycan'ın çevre politikasının temel hedefi, ekonomik potansiyeli artırırken mevcut ekolojik sistemleri korumak ve doğal kaynakları etkili bir şekilde kullanarak enerji ihtiyaçlarını karşılamaktır. Sürdürülebilir kalkınma ilkelerine dayanarak çevre güvenliğini ön planda tutmak, çevreye minimal etki bırakmak ve enerji üretiminde yenilenebilir kaynakları kullanmak, Azerbaycan'ın çevre politikasının ana unsurlarını oluşturmaktadır (IEA, 2023).

Azerbaycan'ın yenilenebilir enerji kaynaklarına önem vermesindeki en önemli sebeplerden birisi Azerbaycan'ın sahip olduğu önemli doğalgaz rezervleridir. Azerbaycan açısından yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmak sadece çevre politikaları açısından değil birincil enerji kaynaklarının kullanımını azaltmak açısından da faydalı olacaktır. Çünkü küresel olarak önümüzdeki yıllarda birincil enerji kaynakları kullanımının azaltımına yönelik politikalar önemli rol oynamaktadır. Bu yüzden de çevre kirliliğini azaltacak politikaların uygulanması Azerbaycan açısından önem arz etmektedir.

Öte yandan taşımacılık, ülkedeki hava kirliliğinin büyük bir kaynağıdır ve bu alandaki emisyonları sınırlamak adına yakıt kalitesinin artırılması önemlidir. Azerbaycan, çevre politikasında uluslararası iş birliğini vurgulayarak küresel çevre sorunlarını ele almayı amaçlamaktadır. Hava kirliliğini azaltmak için taşımacılık sektöründeki Euro

5 standardını uygulamak, Azerbaycan'ın çevre politikasının taşıma kaynaklı kirlilikle mücadeledeki yönelimini yansıtmaktadır. Ayrıca, enerji üretiminde petrol ve gazdan gaz yakıtlı enerjiye geçiş ve modern teknolojilerin kullanımı sayesinde, Azerbaycan'ın sabit kaynaklardan kaynaklanan hava kirliliği azalmıştır. Bu, enerji verimliliğinin artırılması ve alternatif enerji kaynaklarının benimsenmesiyle daha da iyileştirilebilir (IEA, 2023). Bu durumun sağlanması için alternatif olarak demiryolu ve denizyolu gibi taşımacılık yöntemleri de tercih edilebilir.

Bu çalışmanın amacı Azerbaycan'da 1991-2021 dönemi için ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu bağlamda Dickey-Fuller-GLS, Phillips-Perron (PP), Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS), Ng-Perron birim kök testleri, Johansen eşbütünleşme testi ile Granger nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir. Eşbütünleşme testi sonucunda çevre kirliliği ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğuna ulaşılmıştır. Kısa dönemli analiz için bakılan Granger nedensellik analizi sonucunda ise iki değişken arasında karşılıklı olarak herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

2.Literatür Taraması

Çevresel Kuznet Eğrisi ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasındaki ters-U şeklindeki ilişkiyi yansıtırken özellikle son dönemde yaşanan enerji krizi ve yenilenebilir enerji yatırımları Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin daha fazla incelenmesini gerekli kılmaktadır. Azerbaycan da bulunduğu jeopolitik konum ve sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle bu çalışmalardan etkilenmiştir. Bu bağlamda Acar vd. (2023) çalışmalarında Azerbaycan'da 1996-2017 dönemi için Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasında Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezine uygun olarak ters-U şeklinde ilişki tespit edilmiştir. Sadik-Zada vd. (2023) çalışmalarında Azerbaycan'da 1990-2018 dönemi için Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezini test etmişlerdir. Çalışma sonucunda Çevresel Kuznets Eğrisinin ters-U şeklindeki ekonomik büyüme-çevre kirliliği ilişkisi reddedilmiştir. Ekonomik büyümenin kişi başına ortalama emisyon düzeyi üzerinde kısa vadeli bir etkisi görülmemiştir. Çalışmada brüt GSYİH düzeyi ile brüt sera

gazı emisyonları arasında uzun vadeli pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ancak gelirdeki artışların emisyonlardaki marjinal artışları azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Mitić vd. (2017) çalışmalarında Azerbaycan'ın da dahil olduğu 17 geçiş ekonomisi için 1997-2014 döneminde reel GSYİH ile CO₂ emisyonları arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Sonuçlar CO₂ emisyonları ile reel GSYİH arasında istatistiksel olarak anlamlı ve uzun vadeli bir eş bütünleşme ilişkisinin varlığını ortaya koymuştur. Reel GSYİH'deki %1'lik bir değişiklik, söz konusu ülke grubu için ortalama olarak CO₂ emisyonunda yaklaşık %0,35'lik bir değişikliğe yol açmaktadır. Mikayilov vd. (2017) çalışmalarında 1990-2014 döneminde Azerbaycan'da enerji tüketimi, reel GSYİH ve nüfusun otomobil taşımacılığında kaynaklanan çevre kirliliği üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda reel GSYİH ile emisyon arasındaki ilişkiye bakıldığında reel GSYİH'nın emisyon üzerinde istatistiksel olarak küçük ancak pozitif bir etkisi olduğuna ulaşılmıştır. Görüldüğü üzere bahsedilen çalışmalarda Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin geçerliliği tespit edilmiştir.

Ancak Mikayilov vd. (2020) ve Mikayilov vd. (2018) çalışmalarında ise Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezine dair herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Mikayilov vd. (2020) çalışmalarında Azerbaycan'da 1992-2016 dönemi için CO₂ emisyonları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Buna göre karbon emisyonları ile gelir arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışma ayrıca Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin Azerbaycan'da geçerli olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Mikayilov vd. (2018) çalışmalarında 1992-2013 döneminde Azerbaycan'da ekonomik büyüme ile CO₂ emisyonları arasındaki ilişki incelemişlerdir. Çalışma sonucuna göre uzun vadede ekonomik büyümeden emisyonlara doğru pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etki tespit edilmiştir. Buna göre Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin 1992-2013 dönemi için Azerbaycan'da geçerli olmadığı belirtilmiştir.

Azerbaycan'da yapılan çalışmalarla birlikte küresel anlamda da ülke, eyalet ve ülke grubu bazında farklı çalışmalar yapılmıştır. Buna göre ülke bazlı çalışmalarda Çin'de (Yu vd., 2023), Türkiye'de (Saatçi & Dumrul, 2011) ve Shandong eyaletinde (Xuemei vd., 2011) yapılan çalışmalarda ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasında pozitif bir ilişki tespit

edilmiştir. Yu vd. (2023) çalışmalarında Çin'deki 230 şehirde ekonomik büyüme hedeflerinin yerel çevre kirliliğini nasıl etkilediğini 2004-2019 dönemi için incelemişlerdir. Ampirik sonuçlara göre ekonomik büyüme hedeflerinin çevresel düzenlemelerin gevşemesi, engellenen endüstriyel yapı iyileştirmeleri ve teknolojik yeniliklerin engellenmesi sebebiyle bölgesel çevre kirliliğini önemli ölçüde artırdığı görülmüştür. Saatçi & Dumrul (2011) çalışmalarında Türkiye'de ekonomik büyüme ve çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi 1950-2007 dönemi için yıllık verilerini kullanarak yapısal kırılmalı birim kök ve eş-bütünleşme testleri ile analiz etmişlerdir. Bulgulara göre Türkiye'de 1950-2007 dönemi için ekonomik büyüme ve çevre kirliliği arasında uzun dönemli diğer bir ifadeyle ters-U şeklinde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Xuemei vd. (2011) çalışmalarında Shandong eyaletinde kişi başına düşen GSYİH ile çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezini 1981-2008 dönemi için incelerken sonuçlar çevre kirliliği ile kişi başına düşen GSYİH arasında ters-U şeklinde bir eğri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durumu ise giderek daha temiz bir sanayileşme, hızla artan çevre koruma yatırımları ve daha sıkı çevre politikalarıyla açıklamışlardır.

Manga (2021) çalışmasında 22 OECD ülkesi için Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezine farklı bir bakış açısı ile yaklaşmış ve taşımacılık sektöründeki toplam çıktı seviyesi ile bu sektörde meydana gelen karbondioksit emisyonu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda yapılan Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi sonucunda taşımacılık sektöründeki toplam çıktı miktarı ile bu sektördeki karbondioksit emisyonu arasında çift yönlü nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır. Günel (2019) çalışmasında Türk Cumhuriyetleri'nde 1992-2014 dönemi için Dumitrescu ve Hurlin panel nedensellik testi uygulamış ve karşılıklı nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Karış (2017) çalışmasında Türkiye'de 1960-2013 dönemi için gerçekleştirdiği Toda-Yamamoto nedensellik analizinde CO₂ emisyonu ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Ergün & Polat (2015) çalışmalarında 1980-2010 dönemi için OECD ülkelerini incelemişlerdir. Panel Vektör Hata Düzeltme modeline göre GDP'den CO₂ emisyonlarına doğru tek yönlü bir nedensellik

ilişkisi tespit etmişlerdir. Arı & Zeren (2011) çalışmalarında 2000-2005 dönemi için Akdeniz Bölgesi ülkelerinde karbondioksit emisyonunu çevre kirliliği değişkeni olarak ele almış ve ekişi başına gelir ile arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucunda karbonsioksit emisyonunun yüksek ekonomik büyüme seviyelerinde de aratabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Makale kapsamında incelenen Azerbaycan dışındaki ülke, eyalet ya da ülke grubunu kapsayan çalışmalardan sadece Türkiye'de Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin geçerliliği tespit edilememiştir. Aydın vd. (2019) çalışmalarında Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin Türkiye'de il bazında 2004-2014 dönemi için geçerli olup olmadığını analiz etmiştir. Sonuca göre reel gelirdeki artışın atık miktarını artırdığını, ilk gelir eşiği seviyesine ulaştıktan sonra reel gelirdeki artışın atık miktarı üzerindeki etkisinin bir önceki rejime göre zayıflamasına rağmen pozitif olduğu görülmektedir. Çalışma atık miktarı bakımından Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin geçerli olmadığını ortaya koymaktadır.

Ülke grubu bazında incelenen çalışmalar ise şu şekilde olup çevre kirliliği ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Islam (2021) çalışmasında 1971-2018 dönemi için Güney Asya'da ekonomik büyümenin CO₂ emisyonları üzerindeki etkisini incelemiştir. Bulgulara göre ekonomik büyümenin, enerji tüketiminin ve kentleşmenin Güney Asya'daki çevre kirliliği üzerinde önemli etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre ekonomik büyüme ve çevre kirliliği arasında ters-U şeklinde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Sadikov vd. (2020) çalışmalarında 1990-2018 yılları için komünizm sonrası 26 ülke için karbondioksit emisyonları, ekonomik büyüme ve enerji kullanımı arasındaki ampirik ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma sonucunda ekonomik büyüme ile CO₂ emisyonları arasında kısa dönemli bir ilişki tespit edilirken Granger nedensellik testine göre CO₂ emisyonları ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Kamacı vd. (2018) çalışmalarında G20 ülkeleri için 2000-2014 döneminde karbondioksit emisyonu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığını incelemişlerdir. Analizler sonucunda karbonsioksit emisyonundan ekonomik

büyüme doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Armeanu vd. (2018) çalışmalarında 1990-2014 dönemi için 28 Avrupa Birliği ülkesinde Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezini incelemişlerdir. Çalışma sonucuna göre Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezi doğrulanmıştır. Kişi başına düşen GSYİH büyümesinden sera gazı emisyonlarına doğru kısa vadeli ve tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Gül & İnal (2017) çalışmalarında 22 OECD ülkesinde 1990-2011 dönemi için ekonomik büyüme ile hava kirliliği arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapılan analiz neticesinde hava kirliliğinden (CO₂) ekonomik büyümeye doğru nedenselliğe ulaşılamazken ekonomik büyümeden hava kirliliğine (CO₂) doğru 1995-2009 dönemleri arasında nedenselliğe ulaşılmıştır.

Ayrıca Narayan vd. (2016) çalışmalarında 181 ülke için ekonomik büyüme ile karbondioksit emisyonları arasındaki dinamik ilişkiyi 1960-2008 dönemi için incelemişlerdir. Çalışma sonucunda iki temel bulguya ulaşılmıştır. İlki 181 ülkeden 21'i (%12) için Çevresel Kuznets Hipotezini destekleyen açık kanıtlar bulunmuştur. İkinci olarak, gelirdeki artışın gelecekte emisyonları azaltıp azaltmayacağı incelenmiş ve 49 ülkede (%27) gelir artışının gelecekte emisyonları azaltacağı tespit edilmiştir. Gülmez (2015), çalışmasında 24 OECD ülkesi için 2000-2012 döneminde ekonomik büyüme ve hava kirliliği arasındaki ilişkiyi analiz etmeye çalışmıştır. Bulgulara göre ekonomik büyüme ve hava kirliliği arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca ekonomik büyümedeki %1'lik artışın FMOLS sonuçlarına göre uzun dönemde hava kirliliğinde %2.9'luk artışa, DOLS sonuçlarına göre %3.91'lik artışa sebep olduğu görülmüştür. Son olarak ekonomik büyümeden hava kirliliğine doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Narayan & Narayan (2010) çalışmasında Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezini 1980-2004 döneminde 43 gelişmekte olan ülke için analiz etmişlerdir. Tek tek ülkeleri temel alan ampirik analiz sonucunda Ürdün, Irak, Kuveyt, Yemen, Katar, BAE, Arjantin, Meksika, Venezuela, Cezayir, Kenya, Nijerya, Kongo, Gana ve Güney Afrika'nın (örneklem yaklaşık yüzde 35'i)- uzun vadede karbondioksit emisyonlarının düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle bu ekonomiler büyüdükçe, uzun vadeli gelir esnekliği kısa

vadeli esneklikten daha küçük olduğundan emisyonlar azalmıştır. Panel veri analizinde ise sadece Orta Doğu ve Güney Asya ülkeleri için, uzun vadede gelir esnekliğinin kısa vadede daha küçük olduğu bulunmakta, bu da gelirdeki artışla birlikte karbondioksit emisyonunun düştüğünü göstermektedir.

Lebe (2016) çalışmasında Türkiye’de 1960-2010 dönemi için Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin geçerliliğini sınamış ve kısa dönemde karbondioksit emisyonu ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki tespit edilmezken uzun dönemde karbondioksit emisyonu ve ekonomik büyüme ve karbondioksit emisyonu ve ekonomik büyümenin karesi arasında çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Erdoğan vd. (2015) çalışmalarında 1975-2010 dönemleri için Türkiye’de Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin geçerliliğini sınamışlardır. Çalışma sonucunda Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin uzun dönemde bahsedilen dönemde Türkiye’de geçerli olmadığı sonucuna ulaşılırken Toda Yamamoto nedensellik testi sonucunda gelir seviyesinden karbondioksit emisyonuna doğru tek yönlü bir nedenselliğe ulaşılmıştır. Artan vd. (2015) çalışmalarında ekonomik büyüme ve dışa açıklık değişkenlerinin çevre kirliliği üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda 1981-2012 dönemi için Türkiye’de uzun dönemde değişkenler arasında ilişki tespit edilirken Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinde olduğu gibi ters-U şeklinde ilişki söz konusudur. Çetin & Seker (2014) çalışmalarında Türkiye’de ekonomik büyüme dış ticaretin çevre kirliliği üzerindeki etkilerini karbondioksit salınımı verilerini kullanarak incelemişlerdir. 1980-2010 dönemi için uygulanan analiz sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Ekonomik büyümenin ve dış ticaret açıklığının uzun dönemde çevre kirliliğini artırdığı görülmüştür. Son olarak Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezini geliştiren Grossman ve Krueger (1995), 42 ülkeyi temsil eden çalışmalarında ekonomik büyüme ve çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi kişi başına düşen gelir ile çeşitli çevresel göstergeler arasındaki indirgenmiş formdaki ilişki ile incelemişlerdir. Çalışmadaki dört tür gösterge; kentsel hava kirliliği, nehir havzalarındaki oksijen rejiminin durumu, nehir havzalarının dışkı kirliliği ve nehir havzalarının ağır metaller tarafından kirlenmesidir. Ekonomik büyümenin çevre

kalitesini istikrarlı olarak kötüleştirdiğine dair sonuca ulaşılamamıştır. Aksine çevre kirliliği açısından çoğu gösterge için ekonomik büyüme, başlangıçta bir bozulma sonrasında bir iyileşme aşamasını beraberinde getirmiştir.

Bu çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak gerek ele alınan dönem gerekse Azerbaycan’a yönelik güncel bir perspektif sunulması amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada hava kirliliğinin en önemli belirleyicilerinden olması ve sanayileşme sonrasında fosil yakıt kullanımının artmasıyla birlikte (Gülmez, 2015) karbondioksit emisyonlarının çevre kirliliğinin temel belirleyicilerinden olmasından dolayı çevre kirliliği verisi olarak karbondioksit emisyonları kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada bazı çalışmaların aksine (Ergün & Polat, 2015; Karış, 2017; Mikayilov vd. 2017) Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi incelendiği için sadece çevre kirliliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmada hangi değişkenin bağımlı değişken olduğuna karar verilebilmesi için zayıf dışsallık testi yapılmıştır. Literatürdeki çalışmaların aksine çalışmada iki yönlü nedensellik analizine bakılmayıp zayıf dışsallık testine göre hangi değişken bağımlı değişken olarak tespit edilmişse ona göre nedensellik ilişkisine bakılmıştır.

3.Ampirik Uygulama

3.1.Veri Seti

Grossman ve Krueger (1993) çalışmalarında hava kirliliği ile kişi başına gelir arasındaki ilişkiyi inceleyerek Kuznets Eğrisi hipotezini geliştirmiş ve Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezi ile çalışmaya son şeklini vermişlerdir. Hava kirliliğine sebep olan en önemli parametrelerden birisi de karbondioksit emisyonlarıdır. Bu yüzden çalışmada çevre kirliliği değişkeni olarak karbonsioksit emisyonu verisi kullanılmıştır. Özellikle sanayileşme sonrasında artan fosil yakıt kullanımı ile birlikte karbondioksit emisyonlarının artması da çevre kirliliği verisi olarak karbondioksit emisyonu kullanılmasına neden olmuştur (Gülmez, 2015: 18).

Değişken ismi	Veri seti	Kaynakça
GDP	GDP büyüme	WorldBank
Çevre kirliliği-Karbondioksit emisyonu	Kişi Başı CO ₂ emisyonları	Our World in Data

3.2.Yöntem

Çalışmada CO₂ ile GDP arasındaki ilişki birim kök testleri ile sınılandıktan sonra durağanlık mertebelerine göre eşbütüleşme ilişkisine bakılmıştır. Johansen eşbütüleşme testinde değişkenler bağımlı olarak ve kendi gecikmeli değerleri ile diğer değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bir fonksiyonu olarak ele alınmaktadır. Bu yüzden de Johansen eşbütüleşme testi VAR modelin tahminine dayanmakta ve böylece zaman serileri arasındaki bütün koentegre vektörlerin tahminlerini sağlama avantajına sahip olmaktadır. Johansen testi çalışırken arka planda değişkenlerin farkları alınarak VAR model baz alınmaktadır ve test istatistikleri gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden çalışmada Johansen eşbütüleşme testi değişkenler arasındaki ilişkiyi ekonometrik olarak daha doğru tahmin edeceğinden dolayı tercih edilmiştir. Son olarak ise iki değişken arasındaki nedensellik analizi Granger nedensellik testi ile incelenmiştir.

3.3.Ampirik Bulgular

3.3.1.Birim Kök Testleri

Çalışmada değişkenlerin birim kök testleri uygulanmış ve serilerin durağanlıkları incelenmiştir. Değişkenlerin birim kök testleri Augmented Dickey-Fuller (ADF), Dickey-Fuller-GLS, Phillips-Perron (PP), Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS), Ng-Perron testleri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada birim kök testlerinin yapıları birbirinden farklı olduğu için geleneksel birim kök testlerinin hepsine yer verilmeye çalışılmıştır.

Dickey-Fuller-GLS, ADF, PP testlerinin temel hipotezleri şu şekildedir:

H_0 : Değişkenler birim köklüdür.

H_1 : Değişkenler durağandır.

Tablo-1'de değişkenlerin yanlarında parantez içinde gerçekleştirilen birim kök testleri gösterilmiştir. Aşağıdaki Tablo-1'de CO₂ ve GDP değişkenlerinin Dickey-Fuller-GLS test

sonuçları verilmiştir. Her iki değişken için de t-istatistik değeri %5 kritik değerinden küçük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilmekte ve seriler düzey değerlerinde birim kök içermektedir. DF-GLS testinin 1. farkındaki testte none seçeneği aktif olmadığı için serilerin 1. farkı alınıp birim kök testi uygulaması yapılmamıştır. Dickey Fuller testi, regresyonlarında yer alan kalıntıların otokorelasyonlu olmasından dolayı eleştirilmiş ve ADF testi geliştirilmiştir. Ayrıca DF ve ADF testlerinde beklenti test istatistiğinin negatif değer almasıdır. Test sonuçlarına göre %5 anlamlılık düzeyinde CO₂ değişkeni için H_0 hipotezi kabul edilmemekte ve serinin düzey değerinde durağan olduğu görülmüştür. Test sonuçlarına göre %5 anlamlılık düzeyinde GDP değişkeni için H_0 hipotezi kabul edilmekte ve serinin düzey değerinde birim kök içerdiği görülmektedir. Değişkenin birinci farkı alındıktan sonra uygulanan ADF testinde %5 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi kabul edilmemekte ve serinin birinci farkında durağan hale geldiği görülmektedir. PP testi tamamen DF testini temel alan ancak DF tipi regresyonun en küçük kareler (EKK) yöntemiyle çözümlenmesine-tahmin edilmesine bir eleştiri getirerek bu model yapılarının parametrik olmayan tahmin yöntemleriyle tahmin edilmesinin daha doğru bir yaklaşım olacağını belirtmektedir. Burada parametrik olmayan tahmin yöntemleri içinde kernel denilen yapılar kullanılmaktadır. Kernel fonksiyonları kullanılması sebebiyle gecikme uzunluğuna benzer bant uzunluğu-genişliği kullanılmaktadır. Tablo-1'deki değerlere göre her iki değişken için de düzeltilmiş t-istatistik değeri %5 kritik değerinden küçük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilmekte ve seriler düzey değerlerinde birim kök içermektedir. Değişkenlerin birinci farkı alındıktan sonra uygulanan PP testinde %5 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi kabul edilmemekte ve serilerin birinci farklarında durağan hale geldiği görülmektedir.

KPSS testi pozitif değer alıp LM test istatistiğine dayanmaktadır. Bu testin amacı zaman serisindeki deterministik trendin arındırılarak serinin durağanlaştırılmasıdır. KPSS testi diğer birim kök testlerinden daha güçlü bir testtir. Bu test sabit ya da sabit ve trendin varlığında kullanılabildiği için seri düzey değerinde durağan bulunamadığında 1. farkına gidilerek analiz yapılamaz. KPSS testinin temel hipotezleri şu şekildedir:

H₂: Değişkenler durağandır.

H₃: Değişkenler birim köklüdür.

Tablo-1'deki her iki değişken için de KPSS testi için t-istatistik değeri %5 kritik değerinden büyük olduğu için H₂ hipotezi kabul edilmemekte ve seriler düzey değerlerinde birim kök içermektedir.

Tablo 1: DF-GLS, ADF, PP ve KPSS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Gecikme Uzunluğu	Kritik Değer ve Önem Düzeyi	t-İstatistik	Olasılık Değeri
Dickey-Fuller-GLS Testi				
lnCO ₂	0	Test kritik değeri:	-1.704565	
		5% düzeyi	-1.952910	
GDP	0	Test kritik değeri:	-1.701991	
		5% düzeyi	-1.952473	
ADF Testi				
lnCO ₂	0	Test kritik değeri:	-1.979454	0.0472
		5% düzeyi	-1.952910	
GDP	0	Test kritik değeri:	-1.591388	0.1036
		5% düzeyi	-1.952473	
GDP_1	1	Test kritik değeri:	-4.945570	0.0000
		5% düzeyi	-1.952910	
Phillips Perron Testi				
lnCO ₂	0	Düzeltilmiş t-istatistik değeri	-1.579998	
		5% düzeyi	-1.952473	
GDP	0	Düzeltilmiş t-istatistik değeri	-1.800098	
		5% düzeyi	-1.952473	
lnCO _{2_1}	1	Düzeltilmiş t-istatistik değeri	-5.838304	
		5% düzeyi	-1.952910	
GDP_1	1	Düzeltilmiş t-istatistik değeri	-4.939433	
		5% düzeyi	-1.952910	
KPSS Testi				
lnCO ₂ (KPSS)	0	Test kritik değeri:	0.153742	
		5% düzeyi	0.146000	
GDP (KPSS)	0	Test kritik değeri:	0.158171	
		5% düzeyi	0.146000	

Ng-Perron testi 4 ayrı testten oluşmaktadır. MZ_a, MZ_t, MSB ve MPT modifiye edilmiş testler olarak sunulmaktadır. MSB ve MPT, KPSS mantığıyla çalışmakta, pozitif değerler almakta ve hipotezleri de bu şekildedir. MZ_a ve MZ_t ise PP ve ADF mantığıyla çalışmakta, negatif değerler almakta ve hipotezleri de bu şekildedir.

Tablo-2'deki test sonuçlarına göre MZ_a ve MZ_t kritik değerleri mutlak değerce %5 kritik değerden küçük olduğu için H₀ hipotezi kabul edilmemekte ve seriler düzey değerlerinde birim kök içermektedir. MSB ve MPT kritik değerleri ise %5 kritik değerinden büyük olduğu için H₂ hipotezi kabul edilmemekte ve seriler düzey değerlerinde birim kök içermektedir.

Tablo 2: Ng-Perron Birim Kök Testi Sonuçları

Ng-Perron test istatistik		MZ _a	MZ _t	MSB	MPT
Asimptotik kritik değeri:		1.44378	0.76758	0.53165	15.0951
	5% düzeyi	8.10000	1.98000	0.23300	3.17000

3.3.2. Johansen Eşbütünleşme Analizi

Eşbütünleşme testi aynı düzeyde bütünleşik zaman serileri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi ele almak için geliştirilmiş bir yöntemdir. Eşbütünleşme testi düzey değerlerinde birim kök içeren ve aynı dereceden farkları alındığında durağan hale gelen değişkenlerin orijinal değerlerinin analizde kullanılmasını sağlamaktadır. Zaman serisi değişkenlerinin eşbütünleşme testi modelin tanımlama kısmında uygulamalı çalışmaların yapılıp ekonomik

testlerin yapılmasına imkân vermektedir. Johansen tarafından oluşturulan eşbütünleşme yöntemi şu şekildedir (Işık vd., 2004: 332-333):

X_t , (NX1) boyutlu bir zaman serisi vektörü olup,

$$A(L) X_t = c + d\theta_t + v_t$$

Burada c sabit terimi, θ_t deterministik trend ve mevsimlik kukla değişkenleri temsil etmektedir.

Geleneksel ekonometri modellerine alternatif olarak Sims (1980) tarafından geliştirilen VAR analizi değişkenler arasında karşılıklı ilişki olup olmadığını ortaya çıkarıp ekonomi politikalarının geliştirilmesi için kullanılmaktadır. Johansen modeli yeniden yazılırsa (Işık vd., 2004: 332-333):

$$\Delta X_t = -\sum_{i=1}^{p-1} \pi_i \Delta X_{t-1} + \pi X_p + c + t + d\sigma + \varepsilon_t$$

ifadesi elde edilir.

Eşbütünleşme testi değişkenlerin durağan olmalarından hareket ederek uzun dönemli ilişkileri analiz etmektedir. Değişkenleri durağan hale getirmek ilişkilerin kaybolmasına ve bilgi kaybına sebep olmaktadır. Çünkü değişkenlerin durağan hale getirilmesi değişkenlerin belirli bir ortalama etrafında dağılmasına sebebiyet vermektedir. Bu durumda veri setlerindeki kısa-uzun dönemdeki şokların etkileri kaybolacaktır. Bu yüzden de uzun dönemli ilişkinin yok olma ihtimali doğmaktadır. Özellikle makroekonomik değişkenler eşbütünleşme analizlerine tabi tutulurken değişkenlerin durağanlaştırılmadan kullanılması iktisadi yorumlamalarda daha gerçekçi sonuçlara yol açabilecektir. Bu nedenle bu sorunun ortadan kaldırılması için eşbütünleşme testinde serilerin durağan olmayan halleri kullanılmaktadır (Yavuz & Zhalelkanova, 2018; Johansen, 1988).

Çalışmada düzey değerlerinde durağan olmayan iki değişkenin birinci dereceden farkları alındığında durağan hale geldikleri ve bütünleşme derecelerinin de aynı olduğu görülmüştür. Değişkenlerin I(1) olmaları, yaygın olarak kullanılan Johansen eşbütünleşme testinin uygulanabilmesine olanak tanımaktadır. Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisini incelemek için Johansen tarafından geliştirilmiş eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Johansen testinin hipotezleri şu şekildedir:

H₄: Bağımlı ve bağımsız değişkenler arası uzun dönemli ilişki yoktur.

H₅: Bağımlı ve bağımsız değişkenler arası uzun dönemli ilişki vardır.

Johansen eşbütünleşme testinden önce değişkenlerin gecikme uzunlukları tespit edilmiştir. Hangi gecikmede en küçük bilgi kriteri elde ediliyorsa uygun gecikme uzunluğu belirlenmektedir. Tablo-3'de AIC için gecikme uzunluğu 2 olarak bulunurken en fazla yıldızın olduğu gecikme uzunlukları 1 olarak tespit edilmiştir. Ancak gecikme uzunluğu en az 1 olarak bulunmak zorunda olduğundan çalışmada uygun gecikme uzunluğu 1 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3: CO₂ ve GDP için Belirlenen Ortak Gecikme Uzunlukları

Lag	Log L	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	- 92.8 337 4	NA	2.373 958	6.540 258	6.634 554	6.569 790
1	- 54.9 024 9	68.01 465*	0.228 985	4.200 172	4.483 061*	4.288 769*
2	- 50.6 007 1	7.120 189	0.225 500*	4.179 359*	4.650 841	4.327 021
*İlgili kritere göre tespit edilen uygun gecikme uzunluğu						

Johansen eşbütünleşme testine göre hipotez 0 eşbütünleşme ilişkinin olmadığını 1 adet eşbütünleşme ilişkinin olmasına karşılık sınarken hipotez 1, 1 adet eşbütünleşme ilişkiyi 2 adet eşbütünleşme ilişkiye karşı sınamaktadır. Aşağıdaki Tablo-4'de hipotez 0 için iz istatistiği kritik değerden büyük olduğundan dolayı H₄ hipotezi kabul edilmemekte ve 1 adet eşbütünleşme vektörün varlığı kabul edilir. Aynı şekilde olasılık değeri 0.05 değerinden küçük olduğu için de bu sonuca ulaşılabilmektedir. Buna göre Azerbaycan'da 1991-2021 döneminde ekonomik büyüme ile çevre karbondioksit emisyonları arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 4: Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Hipotez	Özdeğer	İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri
0	0.619323	34.12587	20.26184	0.0003
1	0.190185	6.117546	9.164546	0.1818

3.3.3. Granger Nedensellik Analizi

Zayıf dışsallık testine göre her iki değişkenin de bağımlı olduğu duruma göre nedensellik analizinin yapılması gerekmektedir. Çünkü LNCO₂ ve GDP değişkenleri için 0 hipotezi kabul edilmemekte diğer bir ifadeyle bu değişkenler zayıf dışsal olduklarından dolayı birer içsel değişken durumunda olmaktadır.

Tablo 5: Zayıf Dışsallık Testi Sonuçları

Değişkenler	Ki kare (1)	Olasılık Değeri
LNCO ₂	15.74689	0.000072
GDP	3.948179	0.046922

Granger sınaması GDP ile CO₂ değişkenlerinin kestirilmesine dair bilginin sadece bu değişkenlerin zaman serisi verilerinde bulunduğunu gözönünde bulundurmaktadır. Sınama şu bağlanımların tahminini içermektedir (Gujarati ve Porter, 2012: 653);

$$GDP_t = \sum_{k=1}^n \alpha_k CO_{2(t-k)} + \sum_{j=1}^n B_j GDP_{t-j} + u_{1t}$$

$$CO_{2(t)} = \sum_{i=1}^n \lambda_i GDP_{t-i} + \sum_{j=1}^n \delta_j GDP_{t-j} + u_{2t}$$

Granger nedensellik analizi yapmak için literatür taraması, Çevresel Kuznet Eğrisi hipotezinin ve zayıf dışsallık testi sonuçlarının da varlığı dikkate alınarak denklem şu şekilde oluşturulmuştur:

$$GDP = \alpha_0 + \alpha_1(\ln CO_2)_{1t} + u_t$$

$$\ln CO_2 = \alpha_0 + \alpha_1(GDP)_{1t} + u_t$$

CO₂ ile ekonomik büyüme değişkenlerinin eşbütünleşik olması uzun dönemli bir denge ilişkisinin varlığını ortaya koymaktadır. Ancak kısa dönemdeki dengesizliğin varlığı için VECM (Vector Error Correction Model) tahmin edilmesi gerekmektedir (Kaya, 2015: 5). VECM tahmini sonucunda yapılan Granger Nedensellik analizi sonuçları ise Tablo-5'de gösterilmiştir. Yapılan zayıf dışsallık sonucuna göre bağımlı değişken GDP ve CO₂ olarak tespit edilmiş, yorumlamalarda da iki değişkenin de bağımlı olduğu duruma göre Granger nedensellik testi yorumlanmıştır. Buna göre Granger Nedensellik testinin hipotezi şu şekildedir:

H₆: CO₂, GDP'nin Granger nedeni değildir.

H₇: CO₂, GDP'nin Granger nedenidir.

H₈: GDP, CO₂'nin Granger nedeni değildir.

H₉: GDP, CO₂'nin Granger nedenidir.

Tablo-6'daki olasılık değerine göre H₆ ve H₈ hipotezi kabul edilmekte ve Azerbaycan'da 1991-2021 döneminde CO₂'nin, GDP'nin Granger nedeni olmadığı; GDP'nin CO₂'nin Granger nedeni olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 6: Granger Nedensellik Analizi

Nedensellik Yönü	Ki Kare	Gecikme	Olasılık Değeri
GDP → LNCO ₂	0.807977	1	0.3687
LNCO ₂ → GDP	0.015295	1	0.9016

4. Sonuç

Karbondioksit emisyonu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki karmaşık olmakla birlikte çok yönlü bir ilişkiye de sahiptir. Bu konuda çoğunlukla tartışılmakta ve araştırılmakta olan konu Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezine ilişkin çalışmalardan oluşmaktadır. Çevresel Kuznets Eğrisi ekonomik büyüme ile karbondioksit emisyonu-çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. İlk olarak ekonomik büyümenin artışta olduğu dönemlerde genellikle enerji artışıyla birlikte karbondioksit emisyonunun da arttığı görülmüştür. Ancak belli bir ekonomik seviyeye ulaşıldığında ekonomik büyümenin çevresel etkilere olan olumsuz etkisinin azalabileceği görüşü öne çıkmıştır. Bu durum teknoloji kullanımının artması ve özellikle son dönemde de yatırımları artmakta olan yenilenebilir enerji kullanımının ön plana çıkması ile sağlanabilmektedir.

Bu çalışmada Azerbaycan'da 1991-2021 döneminde ekonomik büyüme ile karbondioksit emisyonları arasındaki incelenmeye çalışılmıştır. Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi tespit edebilmek adına Johansen eşbütünleşme testi yapılmıştır. Test sonucuna göre 1 adet eşbütünleşme vektör bulunmuş, diğer bir ifadeyle CO₂ ile GDP arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Daha sonrasında ortak gecikme uzunluğu belirlemek için yapılan

testte gecikme uzunluğu 0 bulunmasına rağmen en küçük gecikme uzunluğu en az 1 alınmak zorunda olduğundan ortak gecikme uzunluğu 1 olarak kabul edilmiştir. Kısa dönemli nedensellik testi için yapılan Granger nedensellik testine göre de CO₂'nin, GDP'nin Granger nedeni; GDP'nin CO₂'nin Granger nedeni olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Burada yorumlama GDP'den, CO₂'ye ve CO₂'den GDP'ye doğru yapılmıştır. Çünkü zayıf dışsallık testi sonucuna göre modelde iki değişkenin bağımlı olduğu durum kabul edilmiştir. Sonuç olarak karbondioksit emisyonları-çevre kirliliği ile ekonomik büyüme için 1991-2021 dönemi için Azerbaycan'da Johansen eşbütünleşme testi sonucuna göre uzun dönemli ilişki tespit edilirken kısa dönemde Granger nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre genel literatür taramasının aksine Johansen eşbütünleşme testine göre uzun dönemli ilişki tespit edilirken herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Çalışmada Granger Nedensellik testi yapılırken zayıf dışsallık test sonuçlarına göre yorumlama GDP'den, CO₂'ye ve CO₂'den GDP'ye doğru analiz yapılmış olup çalışma bu yönüyle özgün bir hal almaktadır. Literatür kapsamında ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasında farklı ülke ya da ülke grubu çalışmalarında özellikle nedensellik ilişkisi tespit edilirken bu çalışmada 1991-2021 dönemi açısından Azerbaycan için herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Ancak Johansen eşbütünleşme testi sonuçlarına göre uzun dönem ilişki tespit edildiği için çalışmadaki değişken sayıları artırılarak ya da farklı analiz araçları ile çalışma geliştirilebilir. Çalışma ülke örneği kapsanan dönem açısından literatürdeki çalışmalarla benzerlik ya da yakınlık gösterirken özellikle kullanılan testler hakkındaki bilgilendirme, kullanılan test sonuçlarının doğru kullanımı ile literatürden farklılaşmaktadır.

Çalışma verilerin de ulaşılabilirliği dikkate alındığında 1991-2021 dönemini ve Azerbaycan ülke örneğini kapsamıştır. Ayrıca Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinden yola çıkıldığı için sadece iki değişken çalışmanın kısıtları olarak görülebilmektedir. Bu yüzden Azerbaycan için bu çalışma 1991-2021 dönemi açısından çevre kirliliği ve ekonomik büyüme arasında Granger nedensellik ilişkisini ifade etmemektedir. Bu durum

özellikle önemli doğalgaz rezervine sahip olan Azerbaycan açısından önemlidir. Azerbaycan devleti demiryolu ve denizyolu taşımacılığı ile fosil yakıt kullanımını azaltmaya çalışırken birincil enerji kaynaklarının kullanımını azaltmak için sahip olduğu doğalgaz rezervini de düşünerek yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş noktasında keskin adımlar atmak yerine daha yumuşak bir geçiş süreci oluşturabilir.

Kaynakça

- Acar, S., Altıntaş, N., & Haziyeve, V. (2023). The Effect of Financial Development and Economic Growth on Ecological Footprint in Azerbaijan an ARDL Bound Test Approach with Structural Breaks. *Environmental and Ecological Statistics*, 30(1), 41-59.
- Akyol, M., & Mete, E. (2021). Çevresel Teknolojik İnovasyonların CO₂ Emisyonu Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği. *İstanbul İktisat Dergisi*, 71(2), 569-590.
- Altıntaş, H. (2013). Türkiye'de birincil enerji tüketimi, karbondioksit emisyonu ve ekonomik büyüme ilişkisi: eşbütünleşme ve nedensellik analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1), 263-294.
- Arı, A., & Zeren, F. (2011). CO₂ emisyonu ve ekonomik büyüme: Panel veri analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 18(2), 37-47.
- Armeanu, D., Vintilă, G., Andrei, J. V., Gherghina, Ş. C., Drăgoi, M. C., & Teodor, C. (2018). Exploring the Link Between Environmental Pollution and Economic Growth in EU-28 Countries: Is There an Environmental Kuznets cCurve?. *PloS one*, 13(5), e0195708.
- Artan, S., Hayaloğlu, P., & Seyhan, B. (2015). Türkiye'de çevre kirliliği, dışa açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Journal of Management and Economics Research*, 13(1), 308-325.
- Aydın, C., Darıcı, B., & Kutlu, Ş. Ş. (2019). Ekonomik Büyüme Çevre Kirliliğini Azaltır mı?. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 191-196.
- Çetin, M., & Seker, F. (2014). Ekonomik büyüme ve dış ticaretin çevre kirliliği üzerindeki etkisi: Türkiye için bir ARDL sınır testi yaklaşımı. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 213-230.

Dertli, G., & Yinaç, P. (2018). Yenilenebilir enerji tüketimi, karbondioksit emisyonu, enerji ithalatı ve ekonomik büyüme: Türkiye örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 583-606.

Erdoğan, İ., Türköz, K., & Görüş, M. Ş. (2015). 11. Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezinin Türkiye Ekonomisi İçin Geçerliliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (44), 113-123.

Ergün, S., & Polat, M. A. (2015). OECD ülkelerinde CO2 emisyonu, elektrik tüketimi ve büyüme ilişkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (45), 115-141.

Grossman, G. & Krueger, A. (1993). *Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement*, Peter Garber (ed.), The U. S.-Mexico Free Trade Agreement, Cambridge, MA: MIT Press.

Grossman, G. M., & Krueger, A. B. (1995). Economic Growth and the Environment. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(2), 353-377.

Gujarati, D. N. & Porter, D. C. (2012). *Temel ekonometri*. (5. Basım) (Çev. Ümit Ş., Gülay G. Ş. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Gül, E., & İnal, V. (2017). Hava Kirliliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Zamanla Değişen Panel Nedensellik Analizi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 6(2), 70-82.

Gülmez, A. (2015). OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Hava Kirliliği İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3), 18-30.

Günel, T. (2019). Türk Cumhuriyetleri'nde CO₂ Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi. *Sosyoekonomi*, 27(40), 151-164.

IEA (2023), Azerbaijan energy profile, IEA, Paris
<https://www.iea.org/reports/azerbaijan-energy-profile>, License: CC BY 4.0

İslam, M. S. (2021). Influence of Economic Growth on Environmental Pollution in South Asia: A Panel Cointegration Analysis. *Asia-Pacific Journal of Regional Science*, 5(3), 951-973.

Işık, H. B. (2004). Enflasyon ve döviz kuru ilişkisi: bir eşbütünleşme analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 325-340.

Johansen, S. (1988). Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of economic dynamics and control*, 12(2-3), 231-254.

Kamacı, A., Ceyhan, M. S., & Peçe, M. A. (2018). CO2 Emisyonu ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: G20 Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi. *Business and Organization Research*, 385-395.

Karış, Ç. (2017). Türkiye'de enerji tüketimi, CO2 emisyonu ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: 1960-2013 dönemi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (34), 169-197.

Kaya, E. (2015). Borsa İstanbul (BIST) 100 endeksi ile Zımnı Volatilité (VIX) endeksi arasındaki eş-bütünleşme ve granger nedensellik. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi sosyal ve ekonomik araştırmalar dergisi*, 2015(1), 1-6.

Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality, *American Economic Review*, 45 (1), 1-28.

Lebe, F. (2016). Çevresel Kuznets eğrisi hipotezi: Türkiye için eşbütünleşme ve nedensellik analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(2), 177-194.

Manga, M. (2021). Taşımacılık sektöründe çevresel kuznets eğrisi hipotezinin geçerliliği: seçilmiş OECD ülkeleri örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(1), 203-218.

Mikayilov, J., Shukurov, V., & Yusifov, S. (2017). The Impact of Economic Growth and Population on CO₂ Emissions from Transport Sector: Azerbaijan Case. *Academic Journal of Economic Studies*, 3(2), 60-67.

Mikayilov, J. I., Galeotti, M., & Hasanov, F. J. (2018). The Impact of Economic Growth on CO₂ Emissions in Azerbaijan. *Journal of Cleaner Production*, 197, 1558-1572.

Mikayilov, J. I., Apergis, N., & Hasanov, F. J. (2020). CO₂ Emissions-Economic Growth Relationship Revisited: New Insights from the Time-Varying Cointegration Approach. *Statistika: Statistics & Economy Journal*, 100(2).

Mitić, P., Munitlak Ivanović, O., & Zdravković, A. (2017). A Cointegration Analysis of Real GDP and CO₂ Emissions in Transitional Countries. *Sustainability*, 9(4), 568.

Narayan, P. K., & Narayan, S. (2010). Carbon Dioxide Emissions and Economic Growth: Panel Data Evidence from Developing Countries. *Energy Policy*, 38(1), 661-666.

Narayan, P. K., Saboori, B., & Soleymani, A. (2016). Economic Growth and Carbon Emissions. *Economic Modelling*, 53, 388-397.

Saatçi, M. & Dumrul, Y. (2011). Çevre Kirliliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Çevresel Kuznets Eğrisinin Türk Ekonomisi İçin Yapısal Kırılmalı Eş-bütünleşme Yöntemiyle Tahmini. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37), 65-86.

Sadikov, A., Kasimova, N., Isaeva, A., Khachaturov, A., & Salahodjaev, R. (2020). Pollution, Energy and Growth: Evidence from Post-communist Countries. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 10(6), 656.

Sadik-Zada, E. R., Gatto, A., & Mammadli, M. (2023). Addressing the Nexus Between Economic Growth and Environmental Pollution in a Small Petroleum-Exporting Transition Economy. In *Economic Growth and Environmental Quality in a Post-Pandemic World: New Directions in the Econometrics of the Environmental Kuznets Curve*, 202 (London: Routledge).

Sims, C. A. (1980). Macroeconomics and reality. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1-48.

Xuemei, H., Mingliang, Z., & Su, L. (2011). Research on the Relationship of Economic Growth and Environmental Pollution in Shandong Province Based on Environmental Kuznets Curve. *Energy Procedia*, 5, 508-512.

Yavuz, E., & Zhalelkanova, N. (2018). İkiz Açık Hipotezinin Ampirik Olarak Test Edilmesi: Johansen Eş-Bütünleşme Analizi. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (11), 50-61.

Yu, Y., Li, K., Duan, S., & Song, C. (2023). Economic Growth and Environmental Pollution in China: New Evidence from Government Work Reports. *Energy Economics*, 106803.

Araştırma Makalesi • Research Article

The Basel Agreements' Impact on Banking and Monetary Authority of Singapore Policy

Çağlar HAMARAT *

Dr., University of Strathclyde, Strathclyde Business School, Accounting and Finance Department, 199 Cathedral Street, Glasgow, G4 0QU, Scotland, UK, ORCID: 0000-0001-7469-9983

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 08.08.2023

Accepted: 26.09.2023

Keywords: Banking, Regulation, Basel, Monetary Authority of Singapore

ABSTRACT

This article focuses on the historical context of the Basel Accords, explores the relevance of the Basel Accords to banking systems, and emphasises the efforts that the Basel Accords are making to minimise the risk associated with banking. In addition, I discuss the goals of the Monetary Authority of Singapore (MAS) for financial oversight and stability, and I seek to differentiate between the capital requirements of the MAS and those of the Basel Standards that apply to financial institutions. The objectives of the MAS regarding monitoring and financial stability are worthy of praise. As a result, the MAS is in a solid position to safeguard the financial stability of the nation. The MAS is examining its objectives to expand Singapore into a flourishing financial centre while also ensuring that the stability of the financial system will be maintained. These evaluations aim to ensure that Singapore will continue to retain its position as an international financial centre.

1. Giriş

Since the late 1970s, the risks a bank has to manage to function effectively within a financial system have significantly increased. The financial industry has seen significant expansion, intense competition, and an increase in the prevalence of several risks, including insolvency and bankruptcy. Risk-taking and capital regulation are becoming more important for financial businesses. In the 1980s, the governors of the central banks of the G10 countries came together and established the Committee on Banking

Regulations and Supervisory Practises (Penikas, 2015: 15).

This was done to address disruptions that occurred in the financial markets. Later, this organization decided to use the name of the Basel Committee for the banking oversight committee they established (Lichtenstein, 1991: 987). Banks are subject to regulations, oversight, and practises designed to strengthen their authority worldwide to ensure the system's continued financial viability. In 1988, the group that developed the Basel I standard for the banking sector

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.
e-posta: caglar.hamarat61@gmail.com

Atif: Hamarat, Ç. (2023). The Basel Agreements' Impact on Banking and Monetary Authority of Singapore Policy, *Journal of Economics and Political Sciences*, 3 (2), 106-112.

released it under "International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards" (Santos, 2001:51).

2. The Basel Committee and the Basel Accord

Basel I improved the global banking system by bolstering two essential components: the robustness and the financial sector stability (Lichtenstein, 1991: 976). The goals of Basel I were to enhance the consistency and quality of the international finance and to develop and keep circumstances that were competitive and fair for international institutions in place. In order to accomplish these goals, banks are obliged to maintain a level of equity equivalent to at least 8% of their risk-weighted assets. The laws of Basel I divided the sources of capital into two distinct groups: Tier 1 (also known as core) capital and Tier 2 (also known as supplementary) capital. At least 4% of the total risk-weighted assets must be allocated to Tier 1, which includes the surplus, common stock, and undivided profits (also known as retained earnings). According to Rose & Hudgings (2013: 496), the maximum amount of subordinated debt and reserves covered in Tier 2 capital is restricted to 4% of the total amount of Tier 1 capital.

Although Basel I was responsible for the creation of several critical rules and a methodology for risk-weighted assets, it needed to improve. For example, it did not take into consideration the risk management, corporate governance, or credit history of any of the corporate borrowers. Regardless of how effectively the borrowers could repay the loans, they were all bound to the same demand for the amount of capital. In addition, Basel I encouraged loan securitization, so the laws established by Basel I needed to be more complex and adequate because they assigned the same risk weight to all different kinds of loans (Arnold, 2013:460). Student loans and credit card debt, for example, were given the same weight in the same risk category despite the fact that their risk levels were significantly different. In order to purchase more risky assets, banks sold off assets with a lower level of risk without increasing the amount of capital that was required of them. According

to Bollen, Skully, & Wei's (2014: 13) view, the Basel I agreement did not contribute to the control of banking risks.

In addition to these unfavourable elements, the "one size fits all" policy used by Basel I was also called into doubt. Rose & Hudgings (2013:503) stated that the "one size fits all" approach used by Basel I was unsuccessful in regulating all different types of banks since it tended to encourage banks to take on more risk rather than less risk. Their reasoning was based on the fact that other banks had different risk profiles. As a direct consequence, Basel I was revised in 1999 and received an amendment concerning market risk (Galai, 1999: 68). Despite the fact that this amendment filled up a substantial hole, there were still risks to operations, reputation, and strategy. Consequently, Basel II was established as a result of an agreement achieved in 1999 by the Basel Committee (Sbârcea, 2014a:73).

The goals of Basel I were expanded upon in Basel II (Tarullo, 2008:143), which advocated for stricter processes in the area of risk management. Compared to Basel I, Basel II built a more robust and sensitive framework. Within this framework, capital requirements were more exposed to risk, and it embraced a variety of hazards, including operational and credit problems. Basel I was designed with the intention of preventing financial instability, and in contrast to Basel I, according to Rose & Hudgings (2013:495), Basel II acknowledged that assets with a low level of risk would need a lower level of capital than those with a high level of risk.

The primary foundation for Basel II was composed of three pillars. Pillar I introduced new minimum capital requirements as a consequence of its operational, market, and credit concerns. These requirements were established in line with the risk exposure that was evaluated for each kind of bank. Both the target standard ratio of capital-to-risk weight and the minimum capital adequacy ratio for accounting for credit risk were set at 8% by the Committee on Banking Supervision. In order to comply with the new supervisory evaluation approach for banks specified in Pillar II, it is necessary for each bank to put

in place a process that will assess the level of total capitalization of the institution in relation to the risk profile. In addition, the third pillar of Basel II, known as Pillar III, aimed to improve market discipline by increasing the amount of information disclosed by banks. According to Decamps, Rochet, & Roger (2004: 147), adequate disclosure is necessary to guarantee that market participants have a better knowledge of banks' risk profiles, the sufficiency of their capital levels, and the procedures employed for risk management. Adequate disclosure is also needed to ensure market participants have better access to information.

Despite the fact that it is organized in a three-pillar structure and other improvements have been made to the regulatory process, Basel II has been the subject of several criticisms. Basel II is said to have a "pro-cyclical" nature, as stated by Casu, Girardone, & Molyneux (2021:163). In the event that there is a downturn in the economic cycle, the Basel criteria might make possible implications much more severe. For instance, when the economy is in a recession and credit risk is rising, banks are required to restrict lending and increase their minimum capital requirements. Because of this, it disregarded the need for capital that arises whenever an economy is going through either inflation or deflation. When there is instability in the financial system, banks will need a considerable quantity of capital, which might significantly affect the profitability of banks.

Another potential drawback associated with Basel II's standards is that they may encourage financial institutions to transfer credit risk off of their balance sheets by using financial derivatives and asset-backed securitization. According to Casu, Girardone, & Molyneux (2021:164), astute bankers take advantage of Basel II's weakness for lower risk weighting by spreading risks. This is possible because banks have discretion over their valuation. As a consequence, the idea that Basel II may be faulted for its lack of diversity led to claims that Basel II needed to be more effective in its fight against the financial crisis between 2007 and 2008 (Cannata & Quagliariello, 2009: 17). This is because, during the financial crisis between 2007 and

2008, banks were made aware of the limits of Basel II. These limitations indicated that many banks needed more attention to capital adjustments and liquidity reserves. This is the reason why this occurred.

After the financial crisis, to mitigate the crisis's adverse effects and specific market issues, the Basel Committee decided to establish the Basel 2.5 regulations. Gleeson (2015: 354) explains that this limited banks' ability to trade their securitization assets and increased the risk fee associated with re-securitization. In addition, Gleeson (2015: 378) states that these two effects were caused by the same factor. In addition to these standards, the Basel Committee has published a number of principles concerning supervision, as well as the most recent version of the sound stress test. According to the Basel Committee Supervision (2011: 51), the impetus for this legislation was the need to acknowledge the possible adverse effects that may result from changes among banks in the market. The law may assist in minimizing banking risks, provided that the results are made in a fair and unbiased manner. This is because banks can predict potential threats and prepare for them.

The financial crisis proved that Basel I and Basel II's capital requirements were inadequate. Basel II regulations included the reduced and weakened capital composition that aggravated the preexisting crisis. This happened when the G-20 countries adopted Basel III rules in 2009, replacing Basel 2.5 standards (Gleeson, 2015: 381). On the other hand, Basel III advised setting more severe criteria to enhance the banking industry's capacity to resist financial and economic shocks and monitor the decrease of the contagion impact. This was done in order to increase the industry's ability to gauge the diminution of the contagion effect. According to Sbârcea (2014b:338), Basel III also investigated the systemic importance of the banks (i.e., whether or not they were too big to fail), developed substantial risk management strategies, and enhanced the openness of the banking industry.

Because of these presumptions, financial actors can explore different financial or

regulatory regimes under which to operate. For example, the newly elected president of the United States sent a letter to the head of the Federal Reserve in which he stated his disagreement with the global system of financial regulation because of the damage it had brought to the economy of the United States and his support for a new legal system that is more suited than international rules. The central argument of this article is that the one-size-fits-all Basel approach is only appropriate for select countries since each nation has its distinct dynamics, and regulatory standards should take these into consideration.

According to Clare et al. (2016:15), a significant increase in shadow banking could result from the stringent Basel regulatory rules. In this system, regulated institutions participate in unregulated activities and rely heavily on financial instruments such as credit default swaps, derivatives, and hedge funds, all of which are held responsible for the global financial crisis in 2007 and 2008. In addition, Li, Hsu, & Qin (2014:123) utilized a stress test to examine the solvency risk of the Chinese banking sector. They found that the activities of China's shadow banks constitute an existential danger to insolvency and liquidity shortage risks. This finding was based on the fact that the shadow banking business in China poses a significant risk to the Chinese economy. According to the results of this study, the economy that is now ranked in second place worldwide is at risk of experiencing a new financial crisis in the years to come.

In conclusion, the banking sector strongly depends on a regulatory framework, even though it is possible that rules governing banks may not avoid financial disasters. Banking may become more expensive due to stricter capital requirements, yet regulatory agreements in the type of Basel will make the industry safer.

3. The Monetary Authority of Singapore

Up until 1970, the majority of Singapore's financial operations were managed by state institutions and organisations. Following the

rapid development of its economy, Singapore found that these institutions needed to be more robust for handling monetary issues. It was essential to further simplify services in order to provide a more effective and consistent policy for Singapore because of the banking system's and financial needs growing complexity. In order to establish the Monetary Authority of Singapore (MAS), Parliament passed the Singapore Monetary Act in 1971. The MAS law gave the power to regulate the financial sector.

The MAS has been given permission by the government to serve as its banker and financial agent. Enhancing credit and foreign currency laws that foster economic development falls within its purview as well. In addition, the Security Industries Act of 1984 gave MAS regulatory responsibility. The Monetary Commission Members and the MAS merged in 2002, and the MAS was granted control over currency matters. A variety of laws relating to money, banking, insurance, securities, and general financial concerns are now under MAS's supervision.

The MAS also plays a vital international and regional role as a significant financial centre in the region. As a consequence, it promotes global financial regulation and aids in preserving the stability of the international monetary system. The MAS is a participant in the Basel Banking Audit Committee (BCBS), the International Monetary Fund (IMF), the World Bank, the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), the East Asia Pacific Central Banks Management Meeting (EMEAP), the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), and the Association of Southeast Asian Nations.

Singapore is ranked as the world's third-most competitive financial centre on the latest Global Financial Centre Index. The Singaporean government is creating a sophisticated financial hub as part of a forward-thinking ambition to overtake New York and London and establish itself as a critical global economic powerhouse. The government gives the MAS a lot of power to accomplish these objectives since it is an essential regulatory and policy-making body for the financial industry. This authority

allows the MAS to monitor and control banks' adherence to Basel standards for managing asset-quality risks.

3.1 MAS Policies for Regulations and Financial Stability

The MAS is taking many steps to make Singapore's banking industry more resilient and profitable in the face of competition from other countries. For example, the MAS bases its regulatory decisions on the principle that the safety of individual financial institutions is just as crucial as the systemic stability of the whole financial sector. The Accords of Basel are an essential set of recommendations for the implementation of this concept. MAS addresses the Basel criteria by using a strategy that is suitable to the level of risk and is outcome focused. For this reason, the MAS implemented the Basel II criteria in the year 2008. The MAS was aided in its supervision of the banking industry by maintaining regular contact with the Basel Committee on Banking Supervision throughout this period. This is because the significant mission of the Basel Committee on Banking Supervision is to improve the quality of global banking supervision.

After that, the MAS imposed stricter capital requirements on Singapore's banks as a reaction to the global financial crisis. Because banks have such a substantial retail presence in Singapore's economy, the MAS considers them to be an essential part of the country's financial system. As a direct consequence of this, the MAS has significant requirements for its capital. In order to accomplish this objective, the MAS released the following criteria in 2011 in accordance with the standards established by Basel III. Basel III mandates that Singaporean banks raise both the quantity and quality of the capital that they hold, intending to bolster the banks' liquidity safeguards and find a solution to the problem of "too big to fail" institutions. This is accomplished by subjecting institutions that are vital to the financial system to more stringent monitoring requirements.

Common Equity Tier 1 (CET1), Tier 1 (Tier 1), and Total (Total) capital adequacy ratios (CARs) have minimum standards that financial institutions must fulfil starting in

2015. In accordance with Basel III, the required minimums for CET1 CAR, Tier 1 CAR, and Total CAR are, respectively, 4.5%, 6%, and 8% of the total. In addition, the minimum acceptable standard calls for the establishment of a capital conservation buffer of 2.5% over the minimum required amount of capital. This criterion will be used beginning in 2016 and continuing until 2019. To satisfy the 9% CET1 CAR, banks that are established in Singapore are subject to an extra requirement known as the capital conservation buffer. This figure is higher than the level set by Basel III, which is 7% in the MAS (2021) annual report.

The high CAR prohibits Singaporean banks from competing on an equitable playing field with their overseas competitors, which has led to several concerns regarding the high capital rules enforced by the MAS. High CAR increases the amount of idle capital on the company's balance sheet; these funds are not employed for any investments or transactions. It is possible that their profitability may suffer as a direct consequence of the increasing regulatory duties. However, considering the importance that incorporated banks play in the functioning of the economy, it is imperative that they have enough capital. The global financial crisis illustrated how, as a result of the interdependence of each bank, it is possible for one bank's bankruptcy or exposure to any other risk to have an effect on the whole banking system if the banks are interconnected.

To protect the safety of the banking system, the MAS recognised Fintech's significance in the financial sector's overall development. To that end, the MAS has been lending a hand to banks in their efforts to recognise fintech companies in the position of facilitators, whose results would show that banks and fintech businesses are working together. As a consequence of this, the MAS has said that it plans to invest a total of \$225 million over the course of the subsequent five years in Fintech innovation, with a particular emphasis on new financial sector technology and innovation projects (Menon, 2015:13). The establishment of the Fintech Office made it possible to devise an innovative design for a

payment platform, which included provisions for the operation of this system on mobile devices. The MAS has also initiated a "regulatory sandbox" policy to boost financial institutions' confidence in their ability to develop and introduce innovative services and products within predetermined boundaries. The regulatory sandbox might also include the incorporation of practical procedures that take the possibility of failure into consideration and work to maintain the stability of the financial industry.

In addition to the regulatory benefits offered by the MAS, policies on financial technology promote bank participation in fintech-related fields. This gives the banks a competitive advantage over their international competitors. Fintech companies benefit from Singapore's banking system since it makes it possible for them to penetrate new markets and areas. Fintech advancements are assisting financial institutions all over the globe in coping with growing compliance with regulatory costs and diminishing revenues. As a result, Singapore's banks can cut operating expenditures and manage financial risks as a result of these advancements. In conclusion, investments in Fintech have the potential to boost the efficiency of financial institutions, preserve the integrity of the financial system, and open up new avenues leading to improved job opportunities within Singapore's financial industry.

4. Conclusion

A thorough investigation of the history of the Basel Accords indicates that there has yet to be a proposal made for an agreement that would be acceptable to all parties involved in the financial industry. Especially in the aftermath of the financial crisis, there has been a rise in the prevalence of opinions that are in opposition to the Basel norms. These perspectives doubt Basel 3.5 or Basel IV, both of which may have higher requirements for capital than prior agreements.

In spite of the assertions that suggest otherwise, the financial sector has expanded quickly, which has made it necessary to establish regulatory mechanisms to protect the whole economy. Banks are essential to the functioning of an economy because they

provide a variety of other functions in addition to making loans and accepting deposits. The global financial crisis demonstrated to us that every problem that arises inside the financial system has the potential to have repercussions for the whole economy. Therefore, stringent capital requirements are necessary to improve a banking system's capability to preserve its financial stability. These principles contribute to effective risk management and make it easier for banks to absorb risks.

The MAS increased the required amount of capital in order to comply with Basel regulatory norms. This had a negative impact on the profitability of Singaporean banks in comparison to those of their international competitors. However, these rules have the potential to improve banks' capacity to operate under pressure, absorb risks, protect depositors, decrease economic risk, and offer financial stability to the banking system as a whole. In addition to the advantages connected with the supervision that the MAS provides, the regulations on financial technology encourage banks to engage in industries related to fintech in order to give them a competitive edge over other international rivals. This advantage comes in addition to the benefits associated with the laws themselves.

The presence of a robust regulatory entity, like the MAS, in conjunction with adherence to Basel criteria, has significant implications for the future sustainability of the banking sector in Singapore, particularly in terms of ensuring financial stability. The establishment of a robust and enduring banking system is crucial for fostering long-term economic development since banks play a pivotal role in facilitating the flow of credit between those who save and those who invest.

Within this particular framework, regulations and the role of MAS serve to enhance global capital and liquidity standards, so aiming to foster a banking industry that is more solid and resistant to potential challenges. The main limitation of this study is the lack of access to data to evaluate the performance of the MAS. In a future study, the effects of

possible new BASEL regulations on the banking and finance system can be investigated by examining the roles of authorized institutions similar to the MAS operating in other important financial centres of the world.

Acknowledgements

The author acknowledges the financial support of the Ministry of National Education of Türkiye.

References

- Arnold, G. (2013). *Financial Times Handbook of Corporate Finance: A Business Companion to Financial Markets, Decisions and Techniques*. Pearson UK.
- Bollen, B., Skully, M. T., & Wei, X. (2014). Basel capital adequacy agreements and bank risk: Some Australian evidence. In 2014 Financial Markets & Corporate Governance Conference.
- Cannata, F., & Quagliarello, M. (2009). The role of Basel II in the subprime financial crisis: guilty or not guilty?. CAREFIN research paper, (3/09).
- Casu, B., Girardone, C., & Molyneux, P. (2021). Introduction to banking. Pearson Higher Ed.
- Clare, A., Duygun, M., Gulamhussen, M., & Pozzolo, A. (2016). Bank business models, regulation, and the role of financial market participants in the global financial crisis. *Journal of Banking and Finance*, 72, S1-S5.
- Decamps, J. P., Rochet, J. C., & Roger, B. (2004). The three pillars of Basel II: optimizing the mix. *Journal of Financial Intermediation*, 13(2), 132-155.
- Galai, D. (Ed.). (1999). *Risk Management and Regulation in Banking: Proceedings of the International Conference on Risk Management and Regulation in Banking (1997)*. Springer Science & Business Media.
- Gleeson, S. (2015). *Gleeson on the international regulation of banking*. OUP Oxford.
- Li, J., Hsu, S., & Qin, Y. (2014). Shadow banking in China: institutional risks. *China Economic Review*, 31, 119-129.
- Lichtenstein, C. C. (1991). Bank for International Settlements: Committee on Banking Regulations and Supervisory Practices' Consultative Paper on International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. *International Legal Materials*, 30(4), 967-1008.
- MAS Annual Report 2020/21 and Monetary Authority of Singapore, Overview, [online] available from <<https://www.mas.gov.sg/publications/annual-report/2021/annual-report-2020-2021>> [20 February 2023]
- Menon, R. (2015). A Smart Financial Centre. In Keynote Address Presented at the Global Technology Law Conference 2015.
- Penikas, H. (2015). History of banking regulation as developed by the Basel Committee on Banking Supervision 1974-2014. *Estabilidad financiera*. N° 28 (mayo 2015), p. 9-47.
- Rose, P. S., & Hudgins, S. C. (2013). *Bank management and financial services*. 9th ed. New York: McGraw-Hill/Irwin.
- Santos, J.A.C. (2001). Bank capital regulation in contemporary banking theory: A review of the literature. *Financial Markets, Institutions, and Instruments*, 10(2), 41-84.
- Sbârcea, I. (2014a). The analysis of the Romanian Banking System evolution in the important milestones from its history. *Studies in Business and Economics*, 9(2), 70-77.
- Sbârcea, I. (2014b). International Concerns for Evaluating and Preventing the Bank Risks – Basel I Versus Basel II Versus Basel III. *Procedia Economics and Finance*, 16, 336-341.
- Basel Committee Supervision (2011). *Basel committee on banking supervision*. Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision (September 2008).
- Tarullo, D. K. (2008). *Banking on Basel: the future of international financial regulation*. Peterson Institute.

Araştırma Makalesi • Research Article

Birleşmiş Milletler'in Filistin Politikası

United Nations Policy on Palestine

Ayhan Nuri YILMAZ^a *
Vahide ALAGÖZ^b

^a. Doç. Dr., Samsun Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Samsun/Türkiye,
ORCID: 0000-0002-0597-6884

^b. Yüksek Lisans Öğrencisi, Samsun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi, Samsun/Türkiye,
ORCID: 0009-0008-4639-5534

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 17.12.2023

Kabul tarihi: 27.12.2023

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler,
Filistin Sorunu, İsrail

ÖZET

1800'lü yılların başlarında ortaya çıkan Siyonizm hareketi, Filistin bölgesinde bağımsız bir Yahudi devleti kurma düşüncesi temelinde oluşmuştur. Theodor Herzl'in öncülüğünde kurumsallaşan hareket, Basel'de gerçekleştirdiği ilk kongresinin ardından hızla geniş kitlelere ulaşmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından somut eylemlere dönüşen bu hareket, 1948'de Filistin'de İsrail Devleti'nin kurulması ile sonuçlanmıştır. Filistin'de Arap-Yahudi çatışması ile karşılaşan İngiltere, sorunu Birleşmiş Milletler'e taşımıştır. 1947'de Birleşmiş Milletler (BM) tarafından sunulan Paylaşım Planı ile Filistin'de gerçekleşen Arap-Yahudi çatışmasına çözüm bulunmaya çalışılmış ancak bu girişim 1948 Arap-İsrail Savaşı ile son bulmuştur. 1967 yılında meydana gelen Arap-İsrail Savaşları'nda İsrail büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Bu ilerleyişin sonucunda, bugün dahi tartışmalara sebep olan 242 ve 338 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararları gündeme gelmiştir. İsrail'in Güvenlik Konseyi kararlarına uymayışının yanı sıra ABD'nin Filistin'in BM'ye üyelik başvurusunu veto kararı, meselenin çözümünü zorlaştıran unsurlardan biri olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) veto kararlarına rağmen 2012 yılında BM'nin Filistin'e, tam üye olmayan gözlemci devlet statüsünü vermesiyle Filistin, uluslararası görünürlük kazanmış, Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) ve BM'nin alt kuruluşlarına katılma hakkına sahip olmuştur. Çalışmada, İsrail'in kuruluşuna giden süreç ve BM'nin Filistin sorununa ilişkin gerçekleştirdiği politikalar konu edilmiştir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 17.12.2023

Accepted: 27.12.2023

Keywords: United Nations,
Palestinian Question, Israel

ABSTRACT

The Zionism movement, which emerged in the early 1800s, was formed on the basis of the idea of establishing an independent Jewish state in the Palestinian region. Institutionalized under the leadership of Theodor Herzl, the movement quickly began to reach large masses after its first congress in Basel. This movement, which turned into concrete actions after the Second World War, resulted in the establishment of the State of Israel in Palestine in 1948. Faced with the Arab-Jewish conflict in Palestine, Britain brought the problem to the United Nations. In 1947, the Partition Plan presented by the United Nations (UN) attempted to find a solution to the Arab-Jewish conflict in Palestine, but this attempt ended with the 1948 Arab-Israeli War. In the 1967 Arab-Israeli

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: ayhan.toronto@gmail.com

Atif: Yılmaz, A. N. & Alagöz, V. (2023). Birleşmiş Milletler'in Filistin Politikası, *Journal of Economics and Political Sciences*, 3 (2), 113-124.

War, Israel made great progress. As a result of this advance, UN Security Council Resolutions 242 and 338, which are still controversial today, came to the agenda. In addition to Israel's non-compliance with the Security Council resolutions, the US veto of Palestine's application for membership to the UN was one of the factors that made the resolution of the issue difficult. In 2012, despite the US veto, the UN granted Palestine the status of a non-full member observer state, giving it international visibility and the right to participate in the International Criminal Court (ICC) and UN subsidiary bodies. This study focuses on the process leading to the establishment of Israel and the UN's policies on the Palestinian issue.

1. Giriş

Dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Yahudilerin kendilerine ait bir devlet kurma düşüncesi, Yahudi karşıtı hareketlerin artışı ve yükselen antisemitizm² ile ilgilidir. 19. yüzyılda Rusya'da Yahudi topluluklara uygulanan zulüm artış göstermiş, Siyonist hareketin doğmasında etkili olmuştur. Yahudilerin asimile olamayacağını ileri süren ve Siyonizm'in ilk temsilcilerinden olan Leo Pinsker, 1882'de antisemitizmin getirdiği etkilere odaklanmak yerine kendi kaderlerini çizip, bağımsız bir Yahudi devleti kurulması gerektiğini savunmuştur (Cleveland, 2008: 267-268).

Yahudiler arasında milliyetçilik fikrinin gelişmesine neden olan Siyonizm'in yayılması ile birlikte Yahudi aleyhtarlığı da şiddetlenmiştir. Yahudiler arasında milli duyguları harekete geçiren milliyetçilik fikri ile gözler Kudüs'e çevrilmiştir. Kudüs ile eş anlamlı olarak kullanılan "siyon", Kudüs'e hâkim bir tepenin adıdır. Hz. Davud, Kudüs'ü başkent yaptığında bu tepe Kudüs için vazgeçilmez bir sembol olmuştur. Siyonizm, Musevi tapınağının Babilliler tarafından yıkılması ve Roma sürgünüyle Yahudilerin dünyanın dört bir tarafına dağılmasının ardından, Filistin topraklarında bir araya gelip bir devlet kurma amacını ifade etmektedir. 19. yüzyılda Doğu ve Orta Avrupa'da ortaya çıkan Siyonizm, dini nedenlerin yanı sıra siyasi Siyonizm'i de canlandırarak Yahudileri hedef alan baskılara karşı dağınık halde yaşayan soydaşlarını ulus-devlet çatısı altında birleştirmek ve Filistin'de ulusal bir Yahudi devleti kurmak amacıyla hareket etmiştir (Bileydi Koç, 2006'dan aktaran: Murat, 2019: 450).

2. Siyonist Hareket

Yahudi inancına göre İsrail kavmi, Tanrı tarafından "kutsal" addedilmiştir. Bu nedenle Yahudiler kendilerinin seçilmiş yani özel ve üstün addederler. Bunun yanında Tevrat'ta Filistin (Kenan) topraklarına, özellikle merkezi "Kudüs" olan bölgeye de kutsallık atfedilmesi bu coğrafyayı önemli kılmıştır. Ancak kurtarıcı Mesih'in gelmesi ile başlayan Mesihi döneminde bu topraklara gidebilecekleri inancından dolayı Yahudiler, bölgeye toplu göçün doğru olmadığını öne sürmüşlerdir. Yahudilik, Siyonizm hareketinin somutlaşması evresine kadar diaspora³ ve dini öğütler merkezli bir yapıda şekillenmiştir (Gürkan, 2020: 100-112).

"Siyon" kökünden gelen Siyonizm sözcüğü, Musevi tarihinin ilk çağlarından beri Kudüs ile eş anlamlı olarak kullanılmış (Öke, 2018: 38) ve Yahudilerin Tanrı tarafından vaat ettiği topraklar olan Filistin'i yurt edinip burada bağımsız bir Yahudi devleti kurma düşüncesi etrafında gelişme göstermiştir (Sander, 2021: 297). Filistin'de bir Yahudi devleti kurma fikri başlarda dini temellere dayandırılrsa da ilerleyen süreçlerde Yahudilik, siyasi bir mahiyete bürünmüştür. Arz-ı Mev'ud yani vadedilmiş topraklar kavramı çerçevesinde gerçekleşen eylemler, önü alınamayan bir dizi siyasi olaya sebebiyet vermiştir. Bu yönüyle Garaudy (2022: 204), siyasi Siyonizm'in en karakteristik özelliğinin Yahudiliği din değil öncelikle "milliyet" şeklinde tarif etmesi olduğunu söylemiştir. Nitekim Yahudilik diğer iki semavi ve İbrahimi din olan Hristiyanlık ve Müslümanlıktan ayrılır ve evrensel değildir. Her iki dine de ihtida edip katılmak mümkünken ancak Yahudi bir anneden doğanlar Yahudi olabilir. Bu özellik

² Antisemitizm Yahudi karşıtlığı, Yahudilere duyulan nefret olarak tanımlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yesevi, Ç. G. (2017). İsrail'in Devlet İmajı'nın Şekillenmesi. *Bilge Strateji*, 9 (16), 97-129.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Armaoğlu, F. (2017). Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988). İstanbul: Kronik Kitap Yayıncılık.

Yahudiliği hem bir din hem de bir kavim olarak ortaya çıkarmaktadır.

Siyonist hareketin somut eylemlere dökülmesinde en önemli isimlerden biri olan Theodor Herzl, İsviçre'nin Basel kentinde ilk Dünya Siyonist Kongresi'ni toplamıştır (Armaoğlu, 2017: 28; Sander, 2021: 297). Herzl, amacını gerçekleştirebilmek ve Osmanlı egemenliği altında bulunan Filistin'e Yahudi halkını yerleştirebilmek için dönemin padişahı II. Abdülhamit ile görüşmeler yapmış ve ona Yahudiler'in Filistin'e göç etmeleri karşılığında Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını ödemeyi teklif etmiştir (Uçarol, 1995: 548). Herzl'in gelecekte tehlike arz edecek isteklerinin farkına varan II. Abdülhamit, Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerini engellemek adına Yahudilere toprak satışının durdurulması gibi tedbirler almış (Ünalın & Gökdemir, 2012: 34) ve Yahudilerin dini ibadetlerini ifa edebilmeleri için Filistin bölgesine yalnızca hacı olarak gidebilmeleri ve bu süreçte en fazla üç ay kalabilmeleri imkanı kısıtlı olarak temin edilmiştir (Umar, 2002: 424).

Birinci Dünya Savaşı sırasında hareketin savunuculuğunu üstlenen Chaim Weizman, İngiliz politikası üzerinde Siyonizm'i savunucu çalışmalar gerçekleştirmiş (Sander, 2021: 297) ve Yahudilerin Filistin'e göçünün önünü açacak anlaşmalar yapmıştır (Sezer, 2023: 175). Birinci Dünya Savaşı, Siyonistler için bir fırsat ve bir dönüm noktası olmuştur. 1916'da İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Sykes-Picot anlaşması, Osmanlı'nın Orta Doğu'daki topraklarının paylaşımını öngörmektedir (Garaudy, 2022: 267) ve bu gizli anlaşmada Filistin bölgesi İngiliz yönetimine bırakılmıştır.

Bu tercihin tesadüfi olmadığı Balfour Deklarasyonu ile netleşmiştir. 1916'da İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour L. Walter Rothschild'a yazdığı mektup⁴ ile İngiltere'nin Filistin'de kurulacak olan Yahudi devletine açıkça desteğini ifade etmiştir (Ediz, 2015: 144). Balfour Deklarasyonu'nda kesin sınırlar ortaya konulmamakla birlikte, Deklarasyon, o tarihlerdeki bölge nüfusunun %91'ini oluşturan Arapları göz ardı etmiş ve onları "Yahudi olmayan topluluk" olarak ifade etmiştir. Bütün aykırılığına rağmen bu

deklarasyon 1918 yılında ABD, Fransa, İtalya ve Japonya tarafından resmen tanınmıştır (Döner, 1997: 19). Bu durum, Filistin'de nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan Arapların göz ardı edilip çok az bir nüfusa sahip olan Yahudiler'in sayılarının artırılmasının yollarının deneneceği anlamına geliyordu. Filistin topraklarının, burada yaşayanlara yani Filistinli Araplara ait olduğunu ve çoğunluğun yıllardır Araplarda olduğunu söyleyen Arap devletler, bu milliyetçi deklarasyonu kınamışlardır (Shlaim, 2018: 43). Ortadoğu üzerine 24 Nisan 1920'de San Remo'da açılan barış konferansında, Avrupa devletlerine dağıtılacak "manda"lar üzerinde anlaşma sağlandı ve Filistin, İngiliz manda yönetimine bırakıldı. Balfour Deklarasyonu'nun bir getirisi olarak manda yönetiminin ilk İngiliz komiseri olan Sir Herbert Samuel, Filistin'e 16.500 kişilik bir Yahudi göçünün önünü açmıştır (Sander, 2021: 76-78).

3. İsrail'in Kuruluşu ve Arap-İsrail Savaşları

Filistin mandasını ele geçirmelerinden itibaren İngilizlerin bölgeye yönelik Yahudi göçüne izin vermesi, Arap devletlerinin tepkisini çekmiştir. Bu nedenle 1921-1929, 1933-1937 ve 1939 yılları arasında sivil çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmalar arasında kalan İngiltere Siyonizm'e verdiği destekten vazgeçmiş, Yahudi göçlerine ve toprak satın alma işlemlerine sınır koymuştur. Bunun üzerine İngiliz manda yönetimi, var olma mücadelesini hem Araplara hem de Yahudilere karşı yürütmüştür (Armaoğlu, 1984: 200). Bu noktada İngiliz yönetiminin taraflar arasındaki gitgelleri ilginçlik arz eder.

BM Güvenlik Konseyindeki daimi üyelerden biri olan ve Filistin meselesinde belirleyici bir konumda yer alan ABD, Filistin'de kurulmak istenen Yahudi devletinin destekçilerinden biri olagelmış ve adeta İngiltere'den bayrağı devralmıştır. 26 Kasım 1947'de gerçekleşen BM Genel Kurulu'nda Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması için oylama yapılması talebinde bulunmuştur. İlk iki oylamada istediği sonucu elde edemeyen ABD, tüzüğe aykırı olarak gerçekleşen 29 Kasım 1947 tarihli üçüncü oylamada Latin Amerika ülkelerine yaptığı baskılar neticesinde bir oy

⁴ Bu mektup "Yahudi milletinin politik anayasası" olarak nitelendirilmiş ve Yahudi devletinin kurulmasında en önemli rolü oynamıştır. Metnin içeriği ve Rothschild'ler hakkında bilgi için bkz. Balcıoğlu, M. ve Balcı, S. (2022). Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu (İlk Kez Yayınlanan Belgelerle). Ankara: Erguvanî Yayınevi.

farla amacına ulaşmış ve İsrail Devleti'nin kurulmasının hukuki altyapısına zemin hazırlamıştır (Bayramoğlu, 2006: 109).

Filistin'de manda yönetiminin sona ermesi ve İngiliz askerlerinin çekilmesi ile 1948 tarihinde Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi, yayınladığı bir deklarasyonla İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiş ve hemen ardından BM'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Kuruluşunun ardından tarihe I. Arap-İsrail Savaşı olarak geçen, İsrail güçleri ile Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak güçleri arasında patlak veren savaş başlamıştır (Armaoğlu, 2017: 98). Savaşın ardından Yahudi paramiliter örgütü Haganah saldırgan bir tutum sergilemiş, Kudüs'e rahat ulaşım sağlayabilecekleri bölgeler üzerinde savaşmıştır. BM'nin kararında Yahudilere ayrılan ancak fiilen Yahudilerin henüz yaşamadığı bölgelerde de denetim kurmuşlardır (Krämer, 2017: 352). 11 Haziran 1848'de BM ateşkes kararı almış ancak savaşın tarafları bu ateşkesi fırsat olarak görmüş, olası yeni çatışmalar için hazırlanmaya başlamışlardır (Best vd., 2012: 144). Nitekim günümüze kadar gelen süreçte İsrail devleti ve ordusu hep böyle bir hazırlık içinde olmuş ve teknik ve stratejik açıdan askeri bir deve dönüşmüştür.

4. Filistin Sorununun Birleşmiş Milletler'e Taşınması

1947'ye gelindiğinde Filistin sorununu çözmekte başarısız olan İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 2 Nisan 1947'de konuyu BM'nin gündemine getirmiş, böylece çözümü mümkün olmayan bu konudan kurtulmayı amaçlamıştır. Bununla birlikte, İngiltere'nin talebiyle 28 Nisan 1947'de toplanan BM Genel Kurul'unda, 11 üyeden oluşan BM Filistin Özel Komitesi (UNSCOP – The United Nations Special Committee on Palestine) oluşturularak 1 Eylül 1947'ye kadar komitenin çalışmalarını tamamlaması kararlaştırılmıştır. Komiteye Filistin sorunu ile ilgili araştırmalar yapma ve 1947 Genel Kurul kararı ile öngörülen çözüm planını tavsiye etme yetkisi verilmiştir (Taşdemir, 2000: 210). BM Genel Kurulu'nun atadığı özel komite (UNSCOP), 31 Ağustos 1947 tarihinde verdiği öneride, bölünmeyi isteyen “çoğunluk tasarısı” ve federal bir devlet öngören “azınlık tasarısı” üzerinde durdu. Buna göre Filistin topraklarının %56'sı Yahudilere, geri kalanı Araplara veriliyordu. Filistin'de yürütülen taksim siyasetini kuvvetlendiren kamuoyları

oluşturulmuş ve Yahudiler arasında belirtilen sınırların ebedi olmayacağı ve genişleyeceği vurguları yapılmıştır (Ataöv, 1970: 59-61). 1947'de BM Genel Kurulu'nda kabul edilen 181 sayılı karar ile Filistin'den İngiliz mandasının çekilmesi, Kudüs'e uluslararası bir statü verilmesi, Arap ve Yahudi Devleti olmak üzere iki farklı devletin kurulması konularında kararlar alınmıştır (Bileydi Koç, 2006: 56-57).

Yahudilerin bölgesel sınırlar ve göç kısıtlamalarına rağmen kabul ettiği bu plan, Filistinli Araplar ve bazı Arap Devletleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. BM Genel Kurulu tarafından Filistin'in self determinasyon hakkı göz ardı edilerek verilen bu karar sık sık dile getirilmiştir (Arı, 2014: 275). Irak Dışişleri Bakanı Fadıl Cemali'nin Amerikan yetkilileri ile yaptığı görüşmede Arapların bu taksimi kabul etmektense ölmeyi tercih edeceklerini söylemesi, taksim kararına karşı çıkışın ne denli şiddetli olduğunu gözler önüne sermiştir. Arap devletleri, Kahire Toplantıları'nda kararlaştırdıkları sonuç bildirisini 17 Aralık 1947'de yayımlamış ve Filistin'in bölünmesini önlemek amacıyla savaşa girme kararı almışlardır (Şahin, 2012: 72).

26 Temmuz 1956'da Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini ilan etmesi ile Süveyş krizi patlak vermiştir. Bu durumdan rahatsız olan İngiltere ve Fransa İsrail'i yanına alarak yeni bir savaşa kapı aralamıştır. 29 Ekim 1956'da İsrail'in Mısır'a saldırısı ile askeri müdahaleyi kazanan İngiltere ve Fransa'nın yanında İsrail, Sina Yarımadası'na kadar ilerlemiştir (Sönmezoğlu, 1989: 640-641). BM Genel Kurul'u, Mısır ile İsrail arasında tampon oluşturma amacıyla BM Acil Durum Gücü olan UNEF'i (United Nations Emergency Force) kurmuştur. Mısır topraklarında Gazze şeridine yerleştirilen UNEF1, ilk barış gücü olarak tarihe geçmiştir (Gönlübol ve Ülman, 1961: 146).

BM görüşmeleri ve kararlarında Filistin-İsrail sorununda barış sağlanmaya ve taraflar arasındaki çatışmalar ele alınmaya çalışılmış; iki devletli bir çözümün benimsenmesi, Doğu Kudüs'ün Filistin Devleti'nin başkenti olarak belirlenmesi, İsrail'in bağımsız bir devlet olarak güvenliği ve varlığının korunmasının doğal olması ve son olarak taraflar arasında karşılıklı müzakere yoluyla soruna çözüm bulunması ilkeleri ortaya konulmuştur (Efegil, 2013: 60-61).

1948'den bu yana Filistin ile ortak hareket eden Arap Devletleri, Filistin halkını temsil edecek siyasal bir örgüt kurmayı düşünmüşlerdir. Filistin'in mücadelesini denetim altında tutmayı amaçlayarak kurulan Filistin Ulusal Konseyi, 2 Haziran 1964'te Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nü kurmuştur. 1967'de yaşanan Altı Gün Savaşları'ndan sonra Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yönetimine, ölene kadar görevde kalacak olan ve Filistin için sembolik isimlerden biri olan Yaser Arafat geçmiştir (Boran, 2006: 89-90).

Filistin'in uluslararası alanda tanınması, İsrail'in gerçekleştirdiği eylemlere karşı duruşunu etkileyen önemli bir unsur olmuştur. Özellikle bu husus üzerinde durmuş, Filistin Devleti'nin BM'nin dört ana kuruluşu olan Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, Uluslararası Adalet Divanı ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde tanınması yönünde hareket edimiştir (Yoffie, 2004: 500). Nitekim bu çalışmalar, Arap Birliği ve İslam Konferansı Örgütü'nün FKÖ'nün Filistin halkının tek ve meşru temsilcisi olarak kabul etmesiyle şekillenmeye başlamıştır. Ardından BM Genel Kurulu, 1974 tarihli 3210 ve BM Güvenlik Konseyi 3236 sayılı kararları, FKÖ'nün tek ve meşru temsilciliğini kabul etmiştir (Pappe, 2007'den aktaran; Mutlu, 2019: 409). Genel Kurul'un 1974 tarihli 3237 sayılı kararı da FKÖ'ye BM'de gözlemci statüsü vermiş ve uluslararası kuruluşlarda Filistin'in de bir devlet olarak var olduğunu ve meşruiyet kazandığını göstermiştir (Mutlu, 2019: 409).

5. 1967 Arap İsrail Savaşı ve 242 Sayılı Karar

Haziran 1967'deki Altı Gün Savaşı olarak da bilinen Arap-İsrail Savaşı; 1966'da Suriye'de Baas Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra artan Suriye-İsrail gerginliği, Suriye ile Mısır arasında karşılıklı savunma anlaşması imzalanması, Suriye ve Ürdün'den İsrail'e yönelik olarak sürdürülen Filistin gerilla faaliyetleri nedeniyle İsrail'in kendisini kuzeyden ve güneyden iki düşman devlet arasında sıkışmış hissetmesi ve tehditleri önleme amaçlı hareket etmesi ile gündeme gelmiştir. İsrail'in Suriye sınırına yığınak yaptığı yönünde Ruslardan gelen bir istihbarat üzerine, Mısır'ın BM gücünün çekilmesini sağlayarak İsrail ile arasındaki tampon bölgeyi ortadan kaldırması ve ardından Tiran Boğazı'nı kapatması, İsrail

tarafından savaş nedeni olarak kabul edilmiştir (Best vd., 2012: 469-470). Savaş neticesinde İsrail, 1948'de sahip olduğu toprakları genişletmiş; Sina Yarımadası, Doğu Kudüs, Batı Şeria, Gazze ve Golan Tepeleri'ni de işgal etmiştir (Karaoğlu, 2023: 47).

22 Kasım 1967'de BM tarafından alınan 242 sayılı kararda, savaşarak toprak kazanmanın mümkün olmadığı ve bölgedeki her devletin tanınmış sınırlar içerisinde barış halinde yaşama hakkının bulunduğu hususlarına vurgu yapılmıştır. Bunun da ancak savaşa son verilmesi ve İsrail'in son savaşta işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi ile mümkün olacağı belirtilmiştir (Armaoğlu, 2017: 269-270). 242 sayılı karar şartların yerine getirilip getirilmemesi hususunda sonuca ulaşmasa da Oslo Anlaşması gibi barış sağlamaya yönelik gerçekleşen eylemlerde temel çerçeveyi oluşturmuştur.

242 sayılı BM kararı, İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan çekilmesine vurgu yapmakta, 1948'deki işgalleri ise söz konusu edilmemektedir. Hâlbuki İsrail, 1948 savaşı sonunda topraklarını asli Filistin topraklarının %78'ine çıkarmış, Taksim Planı'nda öngörülen sınırı (%56,4) %22 oranında artırmıştır. Geri kalan %22'lik kısım da 1967'de işgal edilmiştir. Halen tüm tartışmalarda "işgal altındaki topraklar" ifadesiyle kast edilen ironik bir şekilde işte bu %22 oranındaki Filistin toprağıdır. 1948'de işgal edilen yerler ise adeta kazanılmış hak olarak görülmektedir. İsrail, tanınmış ve güvenli sınırlar kavramını, 5 Haziran 1967 öncesine dönmeme konusundaki politikasına destek olarak yorumlamaktadır. En iyi koşullarda 242 sayılı karar bütün unsurlarıyla uygulansa ve İsrail bölgenin tamamından çekilse bile kurulacak Filistin Devleti, tarihi Filistin topraklarının sadece %22'sinden ibaret olacaktır (Arı, 2007: 17-18). İsrail'den desteğini esirgemeyerek onun Birleşmiş Milletler'e üyeliğini kolaylaştıran ABD, 1967 savaşı sonrası İsrail'in üyesi olduğu bu uluslararası kuruluşun verdiği kararları görmezden gelmesine ses çıkarmamış, işgal ettiği topraklardan çekilmesine yönelik talebe karşı çıkmış, 242 ve 338 sayılı BM kararlarını uygulamamasında İsrail lehine bir tutum sergilemiştir (Oruç, t.y.: 2). BM'nin İsrail sorunu ile ilgili olarak Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararları dışında; İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), Eğitim, Bilim ve

Kültür Organizasyonu (UNESCO), Yakın Doğu Filistinlilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) ve İnsani Yardım Koordinasyon Bürosu (OCHA) gibi bağlı kuruluşlar eliyle almış oldukları kararlar mevcuttur (Oruç, t.y.: 8). BM tarafından çıkarılan 242 sayılı karar birçok konuda tartışmaya sebep olmuştur. Kararda, İsrail'in "son yapılan savaşta işgal ettiği topraklar"dan çekilmesi gerektiği vurgusu ile 1967 savaşı öncesi hukuk dışı yollardan sahip olduğu yerler görmezden gelinmiştir. İkinci olarak İsrail'in geri çekilme tarihi net olarak belirlenmemiş ve yapılan eylemler sonucunda herhangi bir yaptırım öngörülmemiştir (Aral, 2023: 8-9).

İlerleyen süreçte BM, Filistin sorunu ile ilgili bazı kararlar almıştır. Özellikle 30 Kasım 1970 tarihinde kabul edilen 2649 sayılı kararda "self-determinasyon" konusuna değinilmiş, Filistin ve Güney Afrika halklarının self-determinasyon haklarını reddeden hükümetler kınanmıştır. 22 Kasım 1974'te alınan 3236 sayılı kararda "Dış müdahale olmaksızın self determinasyon hakkı" ve "ulusal bağımsızlık ve egemenlik hakkı" kabul görmüş ve Filistin halkının BM Şartı'na uygun olarak self-determinasyon hakkına sahip olduğu belirtilmiştir (Aras, 2010: 96-97).

Filistin açısından uluslararası bir kuruluşta temsil edilmek oldukça önemlidir. Roma Statüsü'ne yalnızca devletlerin katılabileceği göz önüne alındığında Filistin'in zımni olarak devlet statüsü kazandığı söylenebilir. Ayrıca UCM'ye taraf olması hukuki açıdan statüsünü güçlendirmektedir (Zenginkuzucu, 2018: 40). "Filistin'in devletlerin tarafı olabileceği Roma Statüsü'ne kabulü, bir anlamda Filistin'in bir uluslararası hukuk kişiliği olduğu ve bir devlet olarak kabul gördüğünün nişanesi olarak yorumlanabilmektedir" (Pitta, 2018'den aktaran Mutlu, 2019: 410). Filistin Yönetimi'nin tanınma mücadelesinde her ne kadar gelişmeler yaşansa da İsrail yanlısı devletlerin BM'nin karar verici organlarında yer alması ve bu devletlerin diğer ülkelere nazaran daha fazla yetkiyle donatılması süreci çıkmaza sokmuştur.

BM Güvenlik Konseyinin (BMGK) daimi üyelerine (Fransa, İngiltere, Rusya, Çin ve ABD) verilen veto yetkisi, Filistin davası ve Lübnan meselesiyle ilgili 43 karar tasarısının başarısızlığına sebep olmuştur. Bu karar

tasarılarından 35'i Filistin davasıyla ilgilidir ve işgal altında bulunan Filistin topraklarındaki uygulamalardan dolayı İsrail'in kınanması talep edilmiştir. Gözlemciler, veto hakkının yalnızca bu 5 ülkeye verilmesinin hem uluslararası adaletin sağlanmasını zorlaştırdığını hem de kişisel çıkarlar doğrultusunda hukuksuz davranışlara yol açtığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu birçok ülke, BM Güvenlik Konseyi'nde reform yapılması ve Konsey'in üye sayısının artırılması gerektiğini her fırsatta tekrarlamışlardır (Anadolu Ajansı, 2022).

1948'den bu yana İsrail ile çatışmalarını sürdüren Arap Devletleri, zaman zaman fikir ayrılıkları sebebi ile bölünmeler yaşasa da mücadelelerini birlikte yürütmüşlerdir. 1967 yılında gerçekleşen Altı Gün savaşı, Arap devletleri tarafından ağır bir yenilgi ile sonuçlanmıştır. 1964 yılında kurulan FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü), 1967 sonrası İsrail'e karşı direnişin en önemli sembollerinden biri haline gelmiştir. 1987-1993 yılları arasında Filistin halkının karşı karşıya kaldığı zulme başkaldırısını ifade eden "intifada" süreci başlamıştır (Lewis, 2018: 457-458). Filistin sorunu ile ilgili 21 Kasım 1974 tarihli ve 3236 sayılı Genel Kurul kararında, Filistinlilerin vazgeçilmez hakları ortaya konularak milli kimliğe sahip bir ulus olduğu belirtilmiş ve meselenin Filistin-İsrail siyasi sorunu olması dışındaki diğer noktalara da vurgu yapılmıştır. BM Genel Kurulu, 1974'te aldığı 3237 sayılı karar ile Filistin Kurtuluş Örgütü'ne Birleşmiş Milletler'de üye olmayan gözlemci statüsü vererek Genel Kurul'un bütün toplantılarına ve onun himayesindeki bütün uluslararası konferanslara katılım hakkı sağlamıştır (Çalık Topuz, 2016: 190).

30 Temmuz 1980 tarihinde İsrail Parlamentosu kabul ettiği bir yasayla Kudüs'ü İsrail'in daimî başkenti ilan etmiştir. Türkiye yasayı kınadığını açıklamıştır (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2011: 37). Bu tepki Türkiye ile sınırlı kalmamış küresel bir hal aldığı için, 20 Ağustos 1980 tarihinde BM Güvenlik Konseyi 478 sayılı kararıyla Kudüs'ün statüsünü değiştiren bütün eylemlerin "geçersiz" ve yasadışı" olduğunu ilan etmiştir (Çakır & Oktay, 2019: 41).

1987 yılında I. İntifada esnasında kurulan İslami Direniş Hareketi (HAMAS), gitgide

daha büyük alana yayılan sivil direnişe, yaşadığı fikir ayrılıklarına rağmen aynı amaca hizmet ettikleri FKÖ ile birlikte destek vermişlerdir. HAMAS'ın FKÖ ile uyuşmayan mücadele yöntemi, ilerleyen süreçlerde Filistin halkı tarafından destek bulmuştur. Bu hususta, FKÖ'nün başlarda İsrail'in Filistin'de var oluşunu tamamen reddedip bağımsız Filistin Devleti'nin kurulmasını desteklemesine karşın 1988'de barışçıl çözüm stratejisine yönelmesi ve İsrail'e karşı tutumunun değişiklik göstermesi etkili olmuştur (Ayhan, 2009: 109-114).

İntifada sonrası ABD; BM'nin 242 sayılı kararına uyulması, teröre son verilmesi ve İsrail'in varlığının tanınması karşılığında FKÖ ile resmi ilişkiler kuracağını açıklamıştır (Bayraktar, 2013'ten aktaran; Kaya & Polat, 2023: 232). İsrail ve Filistinlilerin müzakereleri sonucunda, Ekim 1993'te Washington'da, geçici özyönetim ilkelerini ortaya koyan Oslo Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol, İsrail'in iki ay içerisinde Gazze'den ve Eriha'dan çekilmesini öngörmektedir. İsrail'in çekilmesinin ardından Arafat yanlısı bir polis gücü güvenliği devralacak, İsrail yalnızca dış güvenliği sağlayacaktır. Filistinliler ile İsrail, I. İntifada'dan bu yana Oslo Protokolü ile kalıcı barışı sağlamış ve iki yıl içerisinde Batı Şeria'nın statüsü ile alakalı görüşmeler yapılması kararı almışlardır (Shlaim, 2019: 679). 1993 yılında Oslo'da yapılan görüşmeler ile FKÖ, İsrail'in barış ve güvenlik içinde var olma hakkını ve BM'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını tanıdığını belirtirken İsrail de FKÖ'yü Filistin halkının meşru temsilcisi olarak tanımıştır (Erhan, 2001: 173-174).

Bu antlaşma her iki tarafta da aşırıların düşmanlığını körüklemiştir. İlginç bir şekilde de Kudüs'ün statüsü gibi sorunlu konular da kapsam dışında bırakılmıştır. Anlaşmada kısa vadede önerilen çözüm oldukça karmaşıktı. Batı Şeria ve Gazze Şeridi üzerinde uygulanacak Filistin özerkliği İsrail yardımıyla yönetmek üzere orduya sahip olmaması gereken bir Filistin otoritesi tanınmıştı. Prensipde tamamen özerk olacak Filistin bölgesi'nde A bölgesi Filistin yönetimi sorumluluğu altında olacak B bölgesi İsrail ve Filistin otoritesi arasında paylaşılacak C bölgesi ise İsrail kontrolü altında kalacaktı. A bölgesine dahil edilen topraklar ise Batı Şeria'nın sadece %18'ini içeriyordu. Bu süreç, Filistin açısından birçok mahzurları olmasına rağmen güya zamanla gerçek egemenliği

sağlayacak bir devlete başlangıç oluşturması avantajını sağlayacaktı. Ama öyle olmadı. Antlaşmayı imzalayan İsrail başbakanı İzak Rabin 1995 de öldürüldü. 2004 de Arafat öldü yada bazı iddialara göre zehirlenerek öldürüldü. Yani aslında dağ fare doğurmuş Filistinliler uluslararası başka bir anlaşma ile kötünün iyisine mecbur edilmişlerdi.

UNESCO'nun, BM'ye tam üyelik yapan Filistinlilerin talebinin Güvenlik Konseyi tarafından engellenmesine rağmen kabul etmesi, ABD tarafından yapılan yardımların kısıtlanması şeklinde karşılık bulmuştur. 2012'de 138 "evet", 9 "hayır" ve 41 "çekimser" oy ile Filistin'e BM'ye üye olmayan gözlemci devlet statüsü verilmiştir (BBC Türkçe, 2012).

BM Güvenlik Konseyi'nde Filistin-İsrail sorunu ile ilgili 61 karar alınmıştır. Bu kararların 29'u, İsrail'in 1967 savaşından sonra işgal ettiği topraklardaki Filistinlilere yönelik insan haklarına aykırı eylemleri içermektedir. 17 karar, şiddet eylemlerinin durdurulması ve barışın tesis edilmesine yönelik çağrı niteliğindedir. Diğer 15 karar ise taraflar arasında ateşkesin sağlanması, uygulanması ve ateşkes kararının ihlaline yönelik alınmıştır (Çalık Topuz, 2016: 129).

Çalık Topuz ve Arafat'a (2023: 373-374) göre alınan bu kararlar, Birleşmiş Milletler'in İsrail-Filistin meselesine bakış açısını göstermektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin bu soruna ilişkin kararları, İsrail'in Doğu Kudüs'teki işgalci tutumu, yasadışı yerleşimci politikası, Filistinli mülteciler sorunu ve Filistin'in toprak bütünlüğü meselesi olarak 4 grupta ele alınabilir. Alınan 62 kararın 24'ü İsrail tarafından uygulanmadığı için yeniden 30 karar alınması, BM Güvenlik Konseyi kararlarının bağlayıcılığının sorgulanmasına sebep olmuştur. Birleşmiş Milletler, bu sorunun çözümüne beklenenden daha kısıtlı etki sağlamıştır. Bu etkinin sınırlı olmasında; güvenlik konseyinin yapısı, konjonktürel yapıdaki değişimler, ABD'nin etkisi ve İsrail'in asimetric gücü gibi unsurların tesirinden bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla, 1990'lı yıllarda başlatılan barış sürecinin devamındaki 30 yıl boyunca öngörülen "nihai statü" konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Sınırların tartışmalı pozisyonu sürerken Kudüs'ün statüsü, Filistinli mültecilerin geleceği, Batı Şeria'da İsraili yerleşimcilerin genişlemeye devam etmesi ve taraflar arasındaki karşılıklı tanıma, şiddetin ve

güvensizliğin gölgesinde kalmaya devam etmektedir.

15 Kasım 1988'de Filistin Ulusal Konseyi, Filistin Bağımsızlık Bildirisi'ni ilan etmiştir. Bildiri'de Filistin halkının Osmanlı'dan kopan diğer Arap toplulukları gibi özgür ve bağımsız bir halk olduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda Bildiri'de, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bölgenin barış ve güvenliği için aldığı kararlar kabul edilmiştir. Bu bildiri ile Filistin Devleti ilan edilmiştir (Kayhan, 2023: 72).

Dönemin İsrail Başbakanı Ariel Şaron, 28 Eylül 2000 yılında, bin güvenlik görevlisinin korumasıyla El Aksa'ya kışkırtıcı bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Yapılan bu ziyaret, Filistinlilerin ayaklanmasına ve İkinci İntifada olarak bilinen şiddet sürecinin tekrar başlamasına neden olmuştur. Oslo Protokolü'nün temel ilkelerinden biri, tarafların karşılıklı olarak şiddeti sonlandırmayı taahhüt etmesidir fakat İkinci İntifada her iki tarafın da bu ilkeyi terk ederek tekrar şiddete geri dönmesine sebep olmuştur (Slahim, 2019: 860-861).

Mayıs 2004'te İsrail Başbakanı Ariel Şaron, Gazze Şeridi'ni ve Batı Şeria'daki dört küçük yerleşimi kapsayan tek taraflı çekilme planını referanduma sunmuştur. Plan, sert eleştirilere neden olsa da Ocak 2005'te uygulamaya konmuştur. Bölgenin İsrail'in güvenliği açısından önemini yitirmesi, demografik ve ekonomik açıdan sorun yaratması ve önemli ölçüde bir askeri kaynağın burada tutulmak zorunda kalınması, kararın alınmasında etkili olmuştur. İsrail, 17-23 Ağustos 2005 tarihleri arasında Gazze Şeridi'ndeki yerleşimleri boşaltmış ve askerlerini çekmiş, bunu izleyen bir ay içinde de Batı Şeria'daki dört yerleşim alanını tahliye etmiştir. Filistin'de 2006 yılında gerçekleşen seçimleri Hamas'ın kazanması ve izleyen süreçte Hamas ile el-Fetih arasında yaşanan gerilim, Gazze'de Hamas'ın, Batı Şeria'da el-Fetih'in kontrolü elinde tuttuğu iki başlı bir yönetimin doğmasına yol açmıştır. Bu durum, İsrail'in Hamas'ı tanımaması ve onu bölgede istememesi sebebiyle bugün hala devam etmekte olan Gazze ablukasını başlatmasına neden olmuştur (Bölme ve Ulutaş, 2011: 10). Bu bağlamda Gazzede yaşayan Filistinliler için Gazze'nin fiilen işgal edildiği döneme

kıyasla çok daha zorlu bir hayat başlamış ve buradak yaşantı için 'açık hava hapisanesi' tabiri kullanılır olmuştur. İlginç olan 2,5 milyon civarındaki Filistin'in gerçekte suçlu olmamasıdır. Burada doğup büyüyen yeni nesiller için hayat sadece azap ve sıkışıklıklardan ibaret olmuş ve o günden bu yana sınırlı yaşam kalitesi de yardımlarla sağlanır olmuştur.

Mahmud Abbas⁵, 2007'de Mekke Anlaşması ile kurulan ve Hamas, El-Fetih ve bağımsız üyelerden oluşan Filistin Ulusal Birlik Hükümeti'ni feshederek Batı Şeria'da El-Fetihlilerden yeni bir hükümet kurulmasını istemiştir. Seçilmiş iktidarın kendisi olduğunu söyleyen Hamas, Gazze'nin kontrolünü tamamen ele geçirmiştir. Bu durumdan rahatsız olan İsrail, Gazze'yi "düşman bölge" ilan ederek uyguladığı yaptırımları sertleştirmiş, Gazze'ye mal ve eşya giriş çıkışını sınırlayacağını açıklamıştır (Topal, 2013: 105-106).

İsrail, 27 Aralık 2008'de Gazze'de başlattığı binlerce kişinin ölümüne sebep olan ve temel ihtiyaçlardan yoksun bir halk ortaya çıkaran "dökme kurşun" harekâtını "meşru müdafaa" diyerek yasallaştırmaya çalışmıştır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 400'ü aşkın sivil toplum kuruluşu, olayı Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'ne taşımıştır. Nitekim İsrail'in eylemleri, UCM Statüsü'ne göre meşru müdafaa olarak kabul edilebilmesi için gerekli olan "orantılılık" ilkesinden çok uzaktır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, İsrail'in değil Filistin'in meşru müdafaa konumunda olduğunu belirtmiştir (Turhan, 2009: 163-165).

İsrail'in gerçekleştirdiği bu abluka; gıda, elektrik, yakıt gibi temel gereksinimlerin yanı sıra iş hayatından eğitime, sağlık hizmetlerinden tarıma varana kadar birçok alanda hayati önem arz etmektedir. Gazze'de uygulanan bu abluka, Filistin halkının özgürce dolaşımını kısıtlarken ihtiyaçlarının karşılanması ve hayatlarını idame ettirebilmeleri için gereken koşullar nedeniyle İsrail'e bağımlılıklarını arttırmıştır (Filistin Platformu, 2010: 96).

Son olarak Gazze merkezli İslami Direniş Hareketi (HAMAS)'nin bir kolu olan İzzettin Kassam Tugayları, 7 Ekim 2023 tarihinde İsrail'e karşı saldırıya geçmişlerdir. Bunun

⁵ 11 Kasım 2004'te Yaser Arafat'ın ölümünün ardından yapılan seçimle 9 Ocak 2005'te yerine Mahmud Abbas geçmiştir.

üzerine İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, savaş ilan ederek Gazze'ye hava saldırılarını başlattığını duyurmuştur. Bu açıklamanın ardından Gazze'ye yönelik yapılan saldırılarda kadın, çocuk, yaşlı, genç, binlerce sivil hayatını kaybetmiştir (ORSAM, 2023). Bu makalenin yazıldığı tarih itibarıyla 20 bine yakın sivil Gazzeli bombardımanlar neticesinde öldürülmüş, 50 binin aşkın kişi ise yaralanmıştır. İsrail hükümetinin asli destekçisi olan ABD'nin Temsilciler Meclisi Başkanı Mike Johnson, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'ya ABD Kongresi'nin sonuna kadar İsrail'i desteklemeyi sürdüreceğini ve İsrail'in ihtiyacı olan kaynakları sağlamak için yasa tasarısı üzerinde çalıştıklarını belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2023a). İronik bir şekilde ABD ve bazı batılı devletlerin İsrail'e açıkça destek olması güçlenmesine ve daha fazla sivil ölüme sebebiyet vermiştir.

BM Güvenlik Konseyi'nin İsrail-Gazze çatışmasına ilişkin gerçekleştirdiği acil oturumda ABD ateşkes kararını veto etmiştir. Hamas yaptığı açıklama ile ABD'nin bu kararının sorkırımın devam etmesine yönelik olduğunu belirtmiştir. BM Genel Sekreter'i Antonio Guterres, BM Şartı'nın 99. maddesini işleterek BM Genel Kurulu'na insani felaketin önlenmesi konusundaki ısrarını ve ateşkesin elzem olduğunu belirten bir mektup göndermiştir (Anadolu Ajansı, 2023b).

Ortadoğu'da özellikle Gazze'de gerçekleşen insanlık dışı, hukuka aykırı eylemler artarak devam etmektedir. İsrail tarafından orantısız güç kullanarak ve sivilleri hedef alarak yapılan katliamlar tüm dünyada tepki ile karşılanmış, birçok ülkede Filistin lehine eylemler gerçekleştirilmiştir. Ancak savaştan kaçıp sığınan yaralıların bulunduğu hastanelerin bombalanması, Müslümanlar için dini açıdan büyük öneme sahip olan Mescid-i Aksa'ya yapılan askeri müdahaleler, yüzüne silah doğrultulan ve terörist addedilen çocuklar, gıda, elektrik, su gibi temel ihtiyaçlardan yoksun bırakma girişimleri ve tüm bunlara rağmen günümüzde bunun engellenemiyor oluşu bize bu zulmün ne denli çözümsüz olduğunu göstermektedir.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Siyonizm hareketinin somut temellere oturtulmasında önemli bir yer tutan dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour, hazırladığı Balfour Deklarasyonu

(1917) ile Filistin topraklarında bir Yahudi devletinin kurulmasının altyapısını hazırlamış ve bunu izleyen süreçte Filistin 1947 yılına kadar yoğun bir Yahudi göçüne maruz kalmıştır. Filistin'in Filistinliler ve Yahudiler arasında pay edilmesine dönük 1947 yılında BM kararı ile başlayan süreç her ne kadar adil ve mantıklı olmasa da, bölgedeki yahudilerin göçmenlere rağmen hala azınlık teşkil etmesine rağmen Filistinliler için anavatanlarında dramatik bir süreç başlatılmış ve İsrail devleti kurularak adeta hiç bitmeyecek bir Arap-Yahudi çatışmasını da beraberinde getirmiştir. Bir başka ilginç husus ise artık bu sorunun Arap İsrail sorunu olmaktan Arap Filistin sorununa evrilmesi ve en nihayetinde de Gazze ve Hamas çerçevesine kadar daralmış ama sorunun şiddeti ve etkileri artmıştır.

İngiltere'nin Filistin sorununu BM'ye taşıması ve İsrail'in kuruluşu dahil bütün sürecin uluslararası küresel örgüt olan BM bünyesinde yürümüş olması da dikkat çekicidir. Bu yüzden Filistin sorunu, küresel bir sorun haline gelmiştir. BM Genel Kurulu, 1947'den itibaren aldığı kararlar ile her ne kadar bu sorunu gidermeye çalışsa da İsrail'in bunlara uymayı reddetmesi ve BM'de denetleyici bir mekanizmanın bulunmaması, meselenin çözüme kavuşmasına imkan vermemektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi olan ABD, İngiltere, Rusya, Çin ve Fransa'nın sahip olduğu mutlak veto yetkisi, sorunu çözümsüzlüğe iten önemli etkenlerden biridir. Sürecin başından beri İsrail ile yakın ilişkiler içerisinde olan ABD, Filistin aleyhine kararlar alınmasında etkin rol oynamıştır. Toprakları ellerinden alınırken güya eşit bir paylaşım ile yolu çıkılmasına rağmen süreç tamamen Filistinlilerin aleyhine olmuştur. Öyleki BM ile başlayan süreç ilerde toprakları ellerinden alınan asıl ülke Filistin'in BM'ye üyelik başvurusunun reddedilmesine kadar varmıştır. Bu muhtelif redler sonusunda 2012 yılında Filistin'e üye olmayan gözlemci devlet statüsü verilmesi, onun uluslararası alanda var oluşunun göstergesi olmuştur. Aynı zamanda Filistin'in UNESCO gibi BM'nin önemli alt kuruluşlarına da üye olması, uluslararası politikada var olduğunun göstergesi olmuştur. Kuşkusuz bunda genel kuruldaki çoğunluğun Filistin yanlısı olması etkili olmuştur. 1947'den itibaren Filistin sorununa dahil olan BM 242 ve 338 sayılı Genel Kurul kararı çerçevesinde sorunu çözüme kavuşturmak istemiştir. 242 sayılı

karar, İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan çekilmesini ve barışı sağlamasını öngördüğü halde 1948 Arap-İsrail savaşındaki işgallerden bahsetmediği için bugün dahi tartışılan konulardan biri olmuştur. Yani her kayıp bir başka güncel kaybı doğurduğu için önceki kayıplar adeta gündemden düşmüştür. Öte yandan taahhüt etmesine rağmen BM'nin kararlarını uygulamayan İsrail'e caydırıcı bir yaptırım uygulanmaması, ona sonraki çatışmalarda da çıkarları doğrultusunda hareket etme konusunda dsaha cesaretlendirmiştir. Nitekim güncelde 7 Ekim 2023'te İsrail'in Gazze'de gerçekleştirdiği ölçsüz bombardıman ve soykırım, bunun en belirgin örneklerinden biri olarak ortadadır. Hamas'ı bahane ederek sivil mekanlar vurulmuş ve binlerce çocuk ve kadın katledilmiştir. Savaş suçu olduğu aşikar olmasına rağmen uluslararası kurumlar tarafından İsrail'e herhangi bir yaptırım uygulanmaması, BM'nin İsrail-Filistin sorunundaki etkisinin olmadığını da gözler önüne sermektedir. Böylece 1947'den bu yana sürmekte olan lokal bir sorun küresel bir hal almış ve bütün uluslararası sistemi ve onun üzerine inşa edildiği değerler sistemini sorgulatır hale gelmiştir. Kısa bir süre içinde kalıcı bir çözüm sağlanamazsa korkulmaktadır ki bütün dünyayı etkileyecek radikal ve yıkıcı sonuçları olabilecektir.

Kaynakça

Anadolu Ajansı (2022). BM Güvenlik Konseyi Vetoları, Filistin ve Lübnan'la İlgili 43 Karar Tasarısını Başarısız Kıldı. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-guvenlik-konseyi-vetolari-filistin-ve-lubnanla-ilgili-43-karar-tasarisini-basarisiz-kildi/2687585>

Anadolu Ajansı, (2023a). ABD Temsilciler Meclisi'nin Evanjelic Başkanı, İsrail'e Neden "Sonuna Kadar" Destek Verdiğini Açıkladı. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-temsilciler-meclisinin-evanjelik-baskani-israile-neden-sonuna-kadar-destek-verdigini-acikladi/3037758>

Anadolu Ajansı, (2023b). ABD, BMGK'de Acilen İnsani Ateşkes Talep Edilen Karar Tasarısını Veto Etti. Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-bmgkde-gazgede-acilen-insani-ateskes-talep-edilen-karar-tasarisini-veto-etti/3077708>

Aral, B. (2023). Uluslararası Hukuk Bağlamında Birleşmiş Milletler'in Batı Ve Doğu Kudüs'ün İsrail Tarafından İşgaline Yönelik Tutumu. *Journal of Islamicjerusalem Studies*, 23 (1), 1-18. <https://doi.org/10.31456/beytulmakdis.1230891>

Aras, İ. (2010). Filistin-İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Arı, T. (2007). Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün Mü?. *Akademik Orta Doğu*, 2 (1), 11-34.

Arı, T. (2014). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. (Cilt 1, 6. Baskı). Bursa: Dora Yayınları.

Armaoğlu, F. (1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. (2. Basım). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Armaoğlu, F. (2017). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. (4. Basım). İstanbul: Kronik Kitap Yayıncılık.

Ataöv, T. (1970). Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25 (03), 29-66.

Ayhan, V. (2009). Hamas: Filistin Direnişinde Politik İslam. *Ortadoğu Etütleri*, 1 (1), 99-134.

Balcıoğlu, M. & Balcı, S. (2022). *Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu* (İlk Kez Yayımlanan Belgelerle). (6. Baskı). Ankara: Erguvanî Yayınevi.

Bayraktar, B. (2013). *Oslo Barış Süreci İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri 1991-2000*. Küre Yayınları.

Bayramoğlu, E. (2006). *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*. (1. Basım). İstanbul: Pınar Yayınları.

BBC Türkçe. (2012, 30 Kasım). Filistin Yönetimi'ne BM'de "Üye Olmayan Gözlemci Devlet" Statüsü. Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121129_palestine

Best, A., Hanhımäki, J., Maiolo, J. & Schulze, K. (2012). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi* (Çev: T. U. Belge). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bileydi Koç, M. (2006). *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2006)*. İstanbul: Güniz Yayıncılık.

Boran, Y. (2006). *El-Fetih ve Hamas*. (1. Baskı). İstanbul: Mep Kitap.

Bölme, S. M. & Ulutaş, U. (2011). Birleşmiş Milletler'de Filistin Oylaması: Devlete Doğru Mu?. *Seta Analiz*, 44, 1-21.

Cleveland, W. L. (2008) *Modern Ortadoğu Tarihi* (Çev. M. Harmancı). İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları. [Adobe Acrobat Reader Sürümü]. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/73572815/MODERN_ORTADO%C4%9EU_TAR%C4%B0H%C4%B0

Çakır, H. & Oktay, Z. (2019). ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in Başkenti Olarak Tanıma Kararını, Rus Haber Ajansı TASS ile Okumak. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 35-58. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.427593>

Çalık Topuz, Z. (2016). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Filistin-İsrail Barış Sürecine Etkisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Çalık Topuz, Z. & Arafat, M. (2023). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararlarının Filistin-İsrail Barış Sürecine Etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72 (2), 357-380).

Döner, A. (1997). Tarihsel Süreç İçerisinde İsrail Devlet Modelinin Ortaya Çıkışı. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 13-30.

Ediz, İ. (2015). Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Filistin'de Toplum ve Siyaset 1919-1922. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2 (2), 141-176.

Efegil, E. (2013), İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 5 (49): 53-62. Erişim Adresi: https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/6ertanefegil.pdf

Erhan, Ç. (2001). Filistin-İsrail Barış Süreci Nereye Gidiyor?. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56 (2), 173-180. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001827

Filistin Platformu. (2010). *Goldstone Raporu* (Çev. M. M. Yavuz).

Garaudy, R. (2022). *İlahi Mesajlar Toprağı Filistin* (Çev. C. Aydın). (9. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Gönlübol M. & Ülman, H. (1961). Birleşmiş Milletler Kuvveti: Süveyş ve Kongo Olayları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 141-168. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000815

Gürkan, S. L. (2020). *Anahatlarıyla Yahudilik*. (6. Basım). Ankara: İsam Yayınları.

Karaoğlu, A. O. (2023). Uluslararası Hukuk Açısından Altı Gün Savaşı'nın Etkileri ve Barış Müzakereleri. A. K. Kayhan ve A. O. Karaoğlu (Ed.). *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi* içinde (s. 45-70). Ankara: Adalet Yayınevi.

Kaya, M. & Polat, E. (2023). Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (Fkö) Diploması Serüveni: Oslo Barış Süreci. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 226-240.

Kayhan, A. K., (2023). Uluslararası Hukuk Açısından Filistin Devleti: Montevideo Kriterleri ve Ötesi. A. K. Kayhan ve A. O. Karaoğlu (Ed.). *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi* içinde (71-114). Ankara: Adalet Yayınevi.

Krämer, G. (2017). *Filistin Tarihi Osmanlı Fethinden İsrail Devleti'nin Kuruluşuna* (Çev.S. N. Ağırnaslı). (1. Baskı) İstanbul: Verita Yayınları.

Lewis, B. (2018). *Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi* (Çev: S. Y. Kölay). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Murat, T. (2019). İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(2), 449-468.

Mutlu, O. (2019). Filistin Devletinin Devletlik Statüsüne Dair Bir Değerlendirme. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(19), 403-413.

ORSAM, 2023. 7 Ekim Saldırıları ve Hamas-İsrail Çatışmasının Anatomisi. Erişim Adresi: <https://www.orsam.org.tr/tr/7-ekim-saldirilari-ve-hamas-israil-catismasin-in-anatomisi/>

Oruç, H. İsrail Sorununa BM ve Diğer Uluslararası Kuruluşların Güncel Yaklaşımları, *Cihannüma Dergisi*, 4-21.

Öke, M. K. (2018). *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*. (6. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Pappe, I. (2007). *Modern Filistin Tarihi*. Pulimer (Çev.). Ankara: Phoenix.

Pitta, M. (2018). Statehood and Recognition: The Case of Palestine. *Universitat de Barcelona International Affairs*, 2(4), 1-45.

Sander, O. (2021). *Siyasi Tarih*. (31. Baskı) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Sezer, S. (2023). *Levant'ta Dönüşüm Çağı Modern Suriye, Lübnan, Filistin ve İsrail'in Oluşum Süreçleri*. (1. Baskı). İstanbul: Babil Kitap.

Shlaim, A. (2018). *Filistin'i Bölüşmek Kral Abdullah, Siyonistler ve Filistin'i Taksim Siyaseti 1921-1951 (Çev. M. Tütüncü)*. (2. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.

Shlaim, A. (2019). *Demir Duvar: İsrail ve Arap Dünyası (Çev. T. Demirci)*. İstanbul: Küre Yayınları.

Sönmezoğlu, F. (1989). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Strateji Düşünce Enstitüsü (2011). Türkiye-İsrail İlişkileri. *Stratejik Düşünce Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüğü*.

Şahin, M. (2012). Kuruluş Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1958). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Taşdemir, F. (2000). İsrail-Filistin Sorununun Seldeterminasyon Hakkı Çerçevesinde Analizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 209-226.

Topal, A. H. (2013). İsrail'in Gazze Ablukası ve Mavi Marmara Saldırısı = (Israeli Blockade Of Gaza And The Attack On Mavi Marmara). *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 32(1), 103-154.

Turhan, T. (2009). Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İsrail'in Gazze Harekatı. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 41, 161-181.

Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih*. (Göz. Geç. ve Genişletilmiş 4. Baki). İstanbul: Filiz Kitabevi. [Adobe Acrobat Reader Sürümü]. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/29741497/Rifat_U%C3%A7arol_Siyasi_Tarih

Umar, Ö. O. (2002). Osmanlı Döneminde Yahudiler'in Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 421-438.

Ünalın, L. & Gökdemir, A. A. (2012). *Jerusalem*. İstanbul: Melek Yayınları.

Yesevi, Ç. G. (2017). İsrail'in Devlet İmaji'nin Şekillenmesi. *Bilge Strateji*, 9 (16) , 97-129.

Yoffie, A. G. (2004). The Palestine Problem: The Search for Statehood and the Benefits of International Law, *Yale Journal of International Law*, 36 (2), 497-511.

Zenginkuzucu, D. M. (2018). Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Rolünün Analizi. *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, 19, 17-48.

Araştırma Makalesi • Research Article

Avrupa Birliği ve İslam İş Birliği Teşkilatı ile Gerçekleştirilen İthalat ve İhracat İşlemleri Üzerine Bir Çalışma

A Study on Import and Export Transactions with the European Union and the Islamic Cooperation Organization

Zeynep ERALDEMİR *

Öğr. Gör., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya MYO/Dış Ticaret, Hatay-Türkiye, ORCID: 0000-0001-5688-5360

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 14.12.2023

Kabul tarihi: 24.12.2023

Anahtar Kelimeler: İslam İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Birliği, Dış Ticaret, Siyaset

ÖZET

Türkiye'nin gerçekleştirdiği dış ticaret işlemleri piyasa dengesi ve ekonomik büyüme hedefleri açısından stratejik bir konumdadır. Türkiye'nin kurucu üye olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı ve üyesi olmasa da ekonomik anlamda dış ticaret ve gümrük işlemlerinde sağladığı entegrasyonla Avrupa Birliği ile gerçekleştirdiği ithalat ve ihracat işlemleri dikkate değer bir düzeydedir. İslam İşbirliği Teşkilatı 1969 yılında başlangıçta 24 üye ülke ile kurulmuştur. Uluslararası ölçekte önemli bir örgüt olan İslam İşbirliği Teşkilatının günümüzde üye sayısı 57'ye ulaşmıştır. Teşkilat, İslam ülkeleri arasında iktisadi, sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkileri geliştirmeyi amaçlarken teşkilat üyesi ülkelerin küresel piyasalarda daha güçlü hale gelmelerini de hedeflemektedir. Avrupa Birliği ise 1951 yılında kurulan 6 ülkenin kurucu üye olduğu, 27 üyeli ulusüstü bir örgüttür. İhracata dayalı büyüme hedefleyen Türkiye için ekonomik ölçekte bu iki örgüt büyük önem arz etmektedir. Türkiye'nin stratejik konumu, özellikle dış ticaret işlemleri açısından transit ülke durumu küresel ölçekte ekonomik sistem içerisinde gelişmeye ve büyümeye elverişli pozisyonunu desteklemektedir. Dolayısıyla bölgesel ve küresel örgütlenmeler açısından Türkiye önemli bir partner olma özelliğine sahiptir.

Çalışmanın amacı Türkiye'nin AB ve İİT ile gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerini inceleyerek bunun Türkiye ekonomisi açısından sonuçlarını tartışmaktır. Türkiye İstatistik Kurumundan edinilen özel ticaret verileri incelendiğinde İslam İşbirliği Teşkilatı ile Türkiye arasında gerçekleştirilen dış ticaret işlemleri bu örgütün Türkiye açısından taşıdığı potansiyeli ve gerekliliği gözler önüne sermektedir. Bu çalışmada İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kurulduğu yıldan itibaren Türkiye'nin hem Avrupa Birliği ile hem de İslam İşbirliği Teşkilatı ile gerçekleştirdiği ithalat ve ihracat işlemleri dikkate alınırken bu veriler üzerinden ihracatın ithalatı karşılama oranları hesaplanmıştır. Bu iki örgüt ile gerçekleştirilen dış ticaret işlemleri karşılaştırılırken, ihracatın çeşitlendirilmesi konusunda İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Türk ekonomisi açısından ortaya çıkardığı fayda dikkate değerdir. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın küresel ölçekte etkinliğini artırması üye ülkeler lehine bir durum ortaya çıkaracaktır. Ayrıca üyelerin kendi aralarında ekonomik, siyasi ve iktisadi ilişkileri geliştirmesi ve güçlendirmesi Türkiye özelinde hem istikrarın

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: zeyneperaldemir@mku.edu.tr

Atıf: Eraldemir, Z. (2023). Avrupa Birliği ve İslam İş Birliği Teşkilatı ile Gerçekleştirilen İthalat ve İhracat İşlemleri Üzerine Bir Çalışma. *Journal of Economics and Political Sciences*, 2023 3(2) 125-134.

sağlanmasına hem de bölgesel etkin bir güç pozisyonunun devamlılığına katkı sunacaktır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 14.12.2023

Accepted: 24.12.2023

Keywords: Organization of Islamic Cooperation, European Union, Foreign Trade, Politics

ABSTRACT

Foreign trade transactions carried out by Turkey are in a strategic position in terms of market balance and economic growth targets. Turkey's import and export transactions with the Organization of Islamic Cooperation, of which it is a founding member, and with the European Union, with its economic integration in foreign trade and customs transactions, although it is not a member, are at a remarkable level. The Organization of Islamic Cooperation was established in 1969, initially with 24 member countries. The number of members of the Organization of Islamic Cooperation, an important organization on an international scale, has reached 57 today. While the organization aims to develop economic, social, economic and political relations among Islamic countries, it also aims to make the member countries of the organization stronger in global markets. The European Union is a supranational organization with 27 members, of which 6 countries are founding members, founded in 1951. These two organizations are of great economic importance for Turkey, which aims for export-based growth. Turkey's strategic location, especially its transit country status in terms of foreign trade transactions, supports its position suitable for development and growth within the economic system on a global scale. Therefore, Türkiye has the feature of being an important partner in terms of regional and global organizations.

The aim of the study is to examine Turkey's foreign trade transactions with the EU and OIC and discuss their consequences for the Turkish economy. When the data obtained from the Turkish Statistical Institute is examined, the foreign trade transactions carried out between the Organization of Islamic Cooperation and Turkey reveal the potential and necessity of this organization for Turkey. In this study, while taking into account Turkey's import and export transactions with both the European Union and the Organization of Islamic Cooperation since the year the Organization of Islamic Cooperation was established, the export-import coverage ratios were calculated based on these data. When comparing the foreign trade transactions carried out with these two organizations, the benefit of the Organization of Islamic Cooperation for the Turkish economy in terms of diversification of exports is remarkable. Increasing the effectiveness of the Organization of Islamic Cooperation on a global scale will create a situation in favor of the member countries. In addition, developing and strengthening economic, political and economic relations between members will contribute to both ensuring stability and the continuity of an effective regional power position in Turkey.

1. Giriş

Küreselleşen dünyada dış ticaret de yaşanan gelişmeler hem iktisadi gelişmişlik düzeyine dair hem de ekonomik dengeler açısından iç ve dış piyasalar hakkında bilgi vermektedir. Dolayısıyla dış ticaret ve bu alanda yaşanan gelişmeler salt mikro düzeyde firmaları değil, tüm sektörleri ve bir ülkenin ulusal ekonomisini etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Ülkelerin dış ticaret ilişkileri ve dış ticaret yapıları gelişmişlik düzeylerini yansıtabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yeri olan AB ile ilişkileri iktisadi, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik boyutlara sahiptir. AB'nin coğrafi konumu nedeniyle gerçekleşen ticarete ulaşım maliyetlerinin düşük olması Türkiye ile arasında doğal bir ticari bölge oluşturmakta bu da ticareti artırmaktadır.

Batı ile ilişkilerini çok yönlü olarak geliştiren Türkiye için alternatif ya da doğrudan alternatifi olmasa da farklı ülke ya da örgütlerle ilişkilerin ve ticaretin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu açıdan Türkiye'nin yönünü Doğu'ya çevirmesi, parçası olduğu İslam dünyası ile ilişkilerini geliştirmesi ve işbirliğini güçlendirmesi gerekmektedir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde Dış Ticaret İşlemlerine dair genel bilgiler verilmiş olup, ihracatın ithalatı karşılama oranının formülü ve dış ticaret literatüründeki yorum şekli üzerinde durulmuştur. Ardından Türkiye-İslam İşbirliği Teşkilatı ilişkileri incelenmiş, siyaseten örgütle mesafeli olunan dönemler olduğu gibi ilişkilerin daha fazla geliştiği, etkileşimin yoğun olduğu dönemlere değinilmiştir. Siyasetin ekonomiyi,

ekonominin de dış ticareti etkilediği ve şekillendirdiği gerçekliğinden hareketle Türkiye'nin İslam İşbirliği Teşkilatı ile gerçekleştirdiği ithalat ve ihracat işlemleri incelenmiştir. TÜİK özel ticaret verileri ile ihracatın ithalatı karşılama oranı hesaplanmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Çalışmanın II. Bölümünde Türkiye, Avrupa Birliği ilişkileri, tarihsel süreç, siyasi ve ekonomik entegrasyona dair çalışmalar ve anlaşmalar üzerinde durulmuştur. Akabinde Türkiye, Avrupa Birliği dış ticaret ilişkileri incelenmiş, özel ticaret verileri dikkate alınarak ihracatın ithalatı karşılama oranı hesaplanmış ve oluşturulan tabloların sonuçları Türkiye açısından yorumlanmıştır.

2.Dış Ticaret İşlemleri

Dış ticaret, ihracat ve ithalat işlemlerinin toplamından oluşmakta ve bağımsız ülkeler arasında yapılan mal ve hizmet ticaretinin tümünü ifade etmektedir (Gürsoy, 2008: 18). İhracat, bir malın yürürlükte olan İhracat mevzuatı ve Gümrük mevzuatına uygun olarak, Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya Serbest Bölgelere çıkış işlemidir (İhracat Yönetmeliği, 2006). İthalat ise insan, hayvan, bitki sağlığı açısından risk oluşturmayan, kamu düzeni, kamu güvenliğini tehdit etmeyen mal ve hizmetlerin yurt dışından Türkiye Gümrük bölgesi içine İthalat ve Gümrük mevzuatına uygun şekilde getirilmesi işlemidir (Fırat & Gökbayrak, 2016: 106). Dış ticaret işlemlerine bağlı gelişmeler küreselleşen dünyada hem iç piyasaya dair hem de uluslararası piyasalar açısından verdikleri bilgilerle ekonomik dengeler açısından önem arz etmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı bu amaçla kullanılan ve yaygın olarak toplam mal ve hizmet ticareti için değil genellikle mal ticareti için kullanılan önemli bir göstergedir (Aydın, Başkaya & Demiroğlu, 2015: 5). Karşılama oranına ilişkin formülde t yılında gerçekleşen ithalatın ne kadarının ihracat tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. Bu formülde X_t t yılında gerçekleşen ihracatı M_t ise t yılında gerçekleşen ithalatı göstermektedir (Mikic & Gilbert, 2009: 41).

$$Z_t = \frac{X_t}{M_t}$$

Bu oran %100'den küçük çıktığında hesaplanan dönemde dış ticaret açığı verildiği sonucu ortaya çıkar ve ithalatın yüzdesel olarak ne kadarının ihracat yapılarak karşılandığı anlaşılır. Oranın %100'ün üzerinde çıkması durumunda ise dış ticaret fazlasının olduğu ve yüzdesel olarak ihracatın ithalattan ne kadar fazla olduğu anlaşılır (Utkulu & Aydemir, 2008: 7). Yapılan çalışmada İslam İşbirliği Teşkilatının kuruluş yılı olan 1969 yılından 2019 yılına kadar gerçekleşmiş olan ithalat ve ihracat işlemleri dikkate alınmıştır. On yıllık incelenen verilerin ardından 2020, 2021 ve 2022 yıllarına ait veriler de son güncel bilgilere ulaşılması açısından çalışmaya dahil edilmiştir. İki önemli uluslararası örgüt olan Avrupa Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı ile Türkiye'nin gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde Türkiye açısından ihracatın ithalatı karşılama oranları hesaplanmış olup, sayısal veriler istatistiksel grafiklerle sunulmuştur.

Öncelikli olarak Türkiye'nin 1969 yılından itibaren 10'ar yıllık süreler dikkate alınarak gerçekleştirdiği toplam ihracat ve ithalat rakamları ve ihracatın ithalatı karşılama oranı TÜİK'ten alınan özel ticaret verileri ile hesaplanmış ve tablo haline getirilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'nin 1969-2019 Arası Dış Ticaret Verileri 10'ar Yıllık Aralıklar ile Gösterimi

Türkiye'nin 1969-2019 Yılları Arası Dış Ticaret Verileri			
YIL	IHRACAT	ITHALAT	İHR./İTH. ORAN
1969	536.833.567	801.236.328	67,00
1979	2.261.195.302	5.069.431.611	44,60
1989	11.624.691.720	15.792.142.914	73,61
1999	26.587.224.962	40.671.272.031	65,37
2009	102.142.612.603	140.928.421.211	72,48
2019	171.464.944.593	202.704.319.533	84,59

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Tablo 1'de görüldüğü gibi 1969'dan 2019'a kadar Türkiye ölçeğinde toplam ihracat ve ithalat rakamları ve ihracatın ithalatı karşılama oranı verilmiştir. Özellikle 1999-2019 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranının giderek arttığı görülmektedir. Bu artışa rağmen ihracat temelli ekonomik büyümeyi hedefleyen Türkiye için dış ticaret açıkları istenmeyen

seviyelerde olmakla birlikte ihracatın ithalata bağlı olarak (hammadde ya da yardımcı maddenin işlenip ihracı) gerçekleşmesi bu rakamların oluşmasında etkili olmaktadır.

2.1. Türkiye- İslam İş birliği Teşkilatı İlişkileri

İslam İşbirliği Teşkilatı sömürge altındaki birçok İslam ülkesinin bağımsızlıklarını kazanması ve 1967 Arap-İsrail savaşından sonra İsrail'in işgalci politikalarının etkisiyle kurulmuş olan ve Müslüman halkların uluslararası siyasette aktif rol oynamalarına imkan tanıyacak nitelikte, dini, kültürel ve siyasal temelli bir örgüttür (Ataman, 2006: 586).

İslam İşbirliği teşkilatının kuruluş yıllarında Türkiye'nin teşkilatla olan ilişkisi son derece sınırlı bir düzeyde gerçekleşti. Bunun bir nedeninin resmî ideolojiden kaynaklandığı ileri sürülebilirken, Türkiye'nin o dönemde uluslararası sistem tarafından şekillenen dış politikası da ilişkilerin sınırlı düzeyde tutulmasında etkili olmuştur (Ataman & Gökşen, 2014: 24). Özal dönemi, İslam İşbirliği teşkilatı ile Türkiye'nin ilişkilerinin en çok ivme kazandığı dönem olarak değerlendirilebilir. Dış politikada pro-aktif bir strateji uygulayan Özal için İİT, uluslararası platformlarda Müslüman halkların uğradıkları haksızlıkların ifade edilebileceği ve aynı zamanda bunlara çözümler sunulması noktasında önemli bir uluslararası örgüt olarak değerlendirilmekteydi (Ataman & Gökşen, 2014: 24). 1993-96 yılları arası Türkiye koalisyon hükümeti tarafından yönetilmiş bu dönem İsrail'le yakın ilişkiler kurulmuş, İİT ile kurulan ilişkilerde ise bir sınırlama görülmüştür. 1996-97 yılında Refah yol hükümeti ve Erbakan'ın izlediği strateji İslam dünyası ve Müslüman ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine yönelikti. Bunun bir sonucu olarak gelişen ilişkiler Refah yol hükümetinden sonra tekrar sınırlandırıldı. Türkiye'nin İsrail'le geliştirilen ilişkilerine Arap ülkelerinin gösterdiği tepki İİT ile Türkiye'nin sınırlı düzeyde kalan etkileşimine neden olarak gösterilebilir (Çandar, 2001: 1). Ak parti iktidarı ile birlikte Türkiye'nin Ortadoğu politikası farklılaşırken, İslam İşbirliği teşkilatının da etkinliğinin artırılması gerektiği ifade edilerek, örgüt ile Türkiye'nin

ilişkilerinin çok yönlü olarak geliştirilmesi yolunda bir irade ortaya konulmuştur (Doğan, 2016: http://insamer.com/tr/islam-isbirligi-teskilati-ve-turkiyenin-donem-baskanligi_442.html). 2004 yılında Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İİT Genel sekreteri olarak seçilmesi Türkiye'nin örgüte gösterdiği ilginin ve örgütteki ağırlığının kanıtı niteliğindedir (Ataman & Gökşen, 2014: 25). Dış ticaret politikalarının amaçları arasında siyasi ilişkilerin güçlendirilmesinin ekonomik ilişkilere yansıtacağı genel kabul gören bir gerçektir (Seyidoğlu, 2003: 118-120). Buradan hareketle örgüt ile geliştirilen siyasi ve politik ilişkiler ekonomik ilişkilere de yansımış, dünyada yaşanan ekonomik kriz nedeniyle AB ülkeleri ile daralan 2008 yılındaki dış ticaret işlemleri, İİT ile gerçekleştirilen ithalat ve ihracat işlemleri sayesinde krizin daha rahat atlatılmasına dönük önemli bir fırsat sunmuştur (Ataman & Gökşen, 2014: 25). Türkiye ile İİT'nin bugün itibariyle de ilişkileri önem arz etmekte, örgütün uluslararası platformlarda daha etkin bir aktör olabilmesi ve küresel sorunlarda çözüm odaklı bir irade ortaya koyabilmesi gerekmektedir.

2.2. Türkiye-İslam İş birliği Teşkilatı Dış Ticaret İlişkileri

İslam iş birliği teşkilatı 1969 yılında kurulmuş, dünya ölçeğinde üye sayısı, nüfusu ve temsil ettiği coğrafi alan açısından Birleşmiş Milletlerden sonra gelen en büyük uluslararası örgüttür. İslam iş birliği teşkilatı adını 2011 yılında alan örgütün toplam 57 üyesi bulunmaktadır. Örgütün 2011'den önceki ismi İslam Konferansı örgütüdür. Tüm İslam dünyasını bir araya getiren tek uluslararası kuruluş olan İİT üyesi ülkeler: Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Brunei, Burkina-Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, İran, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye,

Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün, Yemen'dir (Keskin, 2016: 1).

İİT üyesi 57 ülkenin dış ticaretten dünya ölçeğinde aldıkları pay yaklaşık %10 civarındadır. Ülkelerin ithalat, ihracat hareketleri incelendiğinde dış ticaret işlemlerinin daha çok teşkilat dışında gerçekleştiği görülmektedir. İİT üyesi ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri dış ticaret hacminin zayıflığı, birkaç üye dışında üye ülkelerin genelinin düşük gelirli olması, düşük gelirli üyelerin genelinin makroekonomik sorunlarının benzeşmesi, çağın gereklerine uygun uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek üretim teknolojilerine sahip olmamaları ile açıklanabilir (Ağır & Metin, 2017: 136).

Tablo 2. Türkiye'nin 1969-2019 Arasındaki İİT ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Özel Dış Ticaret Verilerinin 10'ar Yıllık Aralıklar ile Gösterimi

İİT ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ DİŞ TİCARET VERİLERİ			
YIL	İHRACAT DOLAR	RAPOR TARİHİ: 13/12/2023	
		İTHALAT DOLAR	İHR./İTH. ORANI
1969	39.844.993	53.415.196	74,59
1979	410.185.979	1.127.658.327	36,38
1989	2.766.758.232	2.921.598.789	94,70
1999	3.961.427.867	4.078.473.523	97,13
2009	28.626.585.501	13.357.101.271	214,32
2019	44.826.425.189	24.810.970.281	180,67

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Tablo 2'de İslam İşbirliği Teşkilatının kurulduğu 1969 yılından başlamak üzere 2019'a kadar 10'ar yıllık periyotlarla Türkiye ile İİT arasındaki ithalat, ihracat rakamları ve Türkiye açısından ihracatın ithalatı karşılama oranı TÜİK'ten alınan verilerle hesaplanarak gösterilmiştir. Tabloda diplomatik ilişkilerin geliştirildiği yıllarda ekonomik ilişkilerinde Türkiye lehine gelişme gösterdiği görülmektedir.

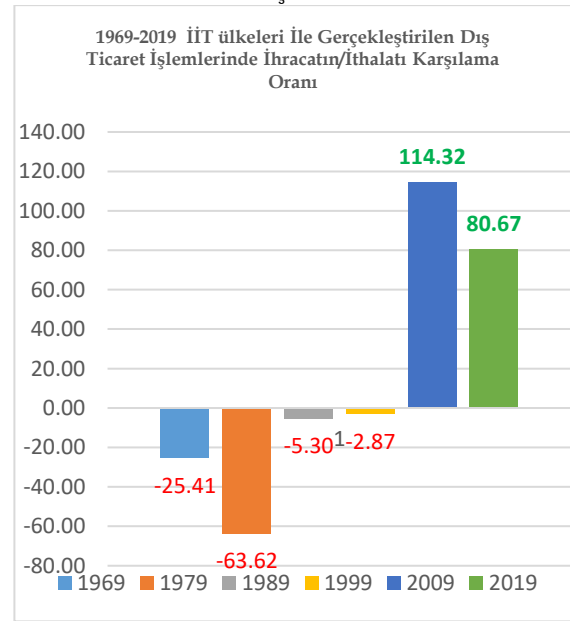
Tablo 3. Türkiye'nin 2020-2022 Yılları Arasındaki İİT ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Özel Dış Ticaret Verilerinin Gösterimi

YILLAR	İİT. İhracat	İİT. İthalat	İhr./İth.Oranı
2020	39.865.229.845	29.638.204.517	134,51
2021	51.785.367.158	28.286.753.909	183,07
2022	57.319.569.489	34.606.608.299	165,63

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Türkiye'nin İİT ülkeleri ile gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranının Türkiye lehine olduğu tabloda görülmektedir. Bu yılların başındaki pandemi etkisi ve küresel dalgalanmalara rağmen dış ticaret işlem hacminin de artarak devam ettiği görülmektedir.

Grafik 1. Türkiye'nin 1969-2019 İİT üyesi Ülkeler ile Yaptığı Dış Ticaret Verilerine Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

(TÜİK özel ticaret verileri tarafından Grafik Haline Getirilmiştir.)

TÜİK'ten alınan verilerle ihracatın ithalatı karşılama oranı hesaplanmıştır. Türkiye'nin İslam İşbirliği teşkilatı üyesi ülkelerle gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde yıllar itibariyle siyasi olarak örgütün önemsendiği ve ilişkilerin geliştirildiği yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranı Türkiye lehine bir sonuç doğurmuştur. Ak parti hükümeti ile ilişkilerin ciddi bir ivme kazandığı grafikten anlaşılmaktadır. Özellikle 2008 yılında yaşanan kriz ile birlikte AB ile gerçekleşen dış

ticaret işlem hacminde ciddi bir daralma yaşanırken aynı yıl İİT ile gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranının en yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Dolayısıyla teşkilata üye ülkeler kendi piyasalarına ilişkin makro ekonomik sorunlara çözüm üretmek ve örgüt içi dış ticaret işlemlerini geliştirerek ihracatın çeşitlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Tablo 4. Türkiye'nin 1969-2019 Yılları Arasındaki İİT Ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin Tüm Dış Ticaret Verileri İçerisindeki Oranının 10'ar Yıllık Aralıklar ile Gösterimi

Yıl	Tüm ihracat içindeki İİT Ülkeleri Oranları(%)	Tüm İthalat içindeki İİT Ülkeleri Oranları(%)
1969	7,42	6,67
1979	18,14	22,24
1989	23,80	18,50
1999	14,90	10,03
2009	28,03	9,48
2019	26,14	12,24

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Tablo 4'de görüldüğü üzere Türkiye'nin yıllar itibariyle gerçekleştirdiği toplam ithalat ve toplam ihracat içerisinde İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye ülkelerin oranı oldukça düşüktür. Görece ihracattaki payı ithalattan fazla olmakla birlikte her iki oranın da artırılmasının karşılıklı bir kazanç sağlayacağı söylenebilir.

Tablo 5. Türkiye'nin 2020-2022 Yılları Arasındaki İİT Ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin Tüm Dış Ticaret Verileri İçerisindeki Oranının Gösterimi

Yıl	Tüm ihracat içindeki İİT Ülkeleri Oranları(%)	Tüm İthalat içindeki İİT Ülkeleri Oranları(%)
2020	11,19	6,56
2021	10,89	5,10
2022	11,00	4,59

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Türkiye'nin 2020-2022 yılları arasında gerçekleştirdiği toplam ihracat ve ithalat işlemlerinde İİT ülkelerinin payını gösteren

tablo da oranların önceki yıllara göre ciddi anlamda düştüğü görülmekle birlikte buna küresel ölçekte yaşanan özellikle pandemi kaynaklı dalgalanmaların ve farklı ülke grupları ile gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerinin neden olduğu söylenebilir.

3. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Avrupa Toplulukları ile siyasi ve ekonomik anlamda işbirliğine yönelik çabalar 1950'li yıllardan beri Türkiye'nin gündeminde yer almaktadır (Kar & Ağır, 2008). Türkiye'nin topluluğa olan ilgisi ekonomik ve siyasi nedenlere dayanmakla birlikte tarihsel süreçte Yunanistan'ın da Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye olma talebi Türkiye açısından politik ve iktisadi kaygıları beraberinde getirmiş bu nedenle Yunanistan'ın hemen akabinde topluluğa üyelik başvurusu yapılmıştır (Balkır, 1995: 66). Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 1963 yılında Ankara Anlaşması imzalamıştır. Buna göre beş yıllık bir hazırlık döneminin ardından, geçiş dönemi başlamış ve 22 yıl sonra Gümrük Birliği anlaşması ile birlikte geçiş dönemi sona ermiştir. 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği anlaşması ile taraflar birbirlerine karşı gümrük vergileri ve eş etkili vergiler bağlamında ticaretin önündeki engelleri kaldırmışlar, üçüncü ülkelerden gelen ürünlere de ortak bir gümrük vergisi konulması konusunda anlaşmışlardır (Gürsoy, 2008: 345). Helsinki zirvesinde 1999 yılında aday ülke olarak kabul edilen Türkiye ile müzakereler başlamış ancak önemli aşamalar kaydedilmesine rağmen bir sonuç alınamamıştır (Kar & Ağır, 2008). Siyasi olarak bir sonuç alınamamasına rağmen coğrafi yakınlıktan dolayı, doğal ticari bölge içerisinde yer alması Türkiye'nin ekonomik anlamda AB üyesi ülkelerle olan entegrasyonunu artırmıştır. Türkiye ile AB üyesi ülkelerin coğrafi olarak yakınlığı ticarete ulaşım maliyetlerini düşürdüğü için bu durum ticareti artırıcı bir etki yaratırken, tüketicilerin tercihlerindeki benzerlikler de ticari ilişkileri olumlu yönde etkilemektedir (Ağır, 2012: 348).

3.1. Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaret İlişkileri

Türkiye'nin dış ticaret işlemleri incelendiğinde istatistiksel veriler Türkiye'nin en fazla AB üyesi ülkelerle ihracat ve ithalat yaptığını göstermektedir. Bu durum birbirinden farklı birçok dinamiklerle

açıklanabileceği gibi bunun Türk ekonomisi açısından doğurduğu sonuçlar önem arz etmektedir.

Tablo 6. Türkiye'nin 1969-2019 Arasındaki AB ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin 10'ar Yıllık Aralıklar ile Gösterimi

Yıl	İhracat Dolar	İthalat Dolar	İhr./İth. Oranı
1969	301.275.403	380.053.982	79,27
1979	123.809.406	2.393.995.673	5,17
1989	5.271.108.339	6.235.860.062	84,53
1999	13.621.354.739	20.347.852.772	66,94
2009	41.288.876.949	53.142.847.566	77,69
2019	72.308.293.344	63.943.660.856	113,08

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

1969 yılından 2019 yılına kadar Türkiye'nin AB üyesi ülkelerle gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde genellikle Türkiye'nin ithalatının ihracatından fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla AB üyesi ülkelerle gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranı yalnızca 2019 yılında Türkiye lehine bir sonuç doğurmuştur.

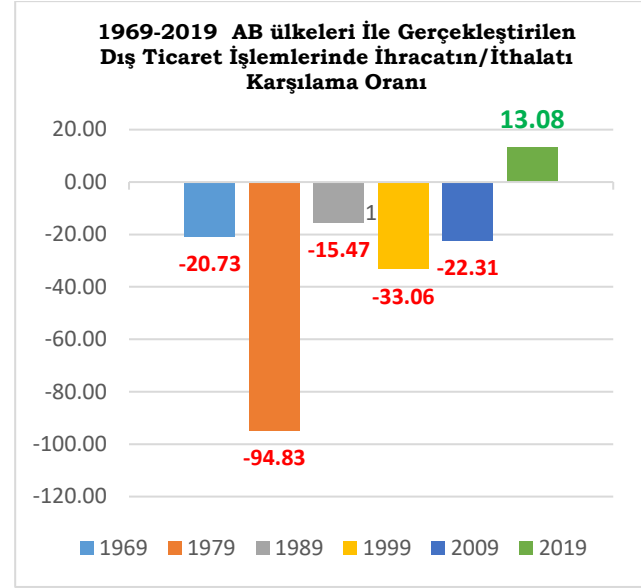
Tablo 7. Türkiye'nin 2020-2022 Arasındaki AB ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin Gösterimi

Yıl	İhracat Dolar	İthalat Dolar	İhr./İth. Oranı
2020	66.016.036.637	69.445.384.016	95,06
2021	87.743.061.772	81.086.685.312	108,21
2022	95.184.450.414	87.196.129.543	109,16

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Türkiye'nin AB üyesi ülkelerle gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde son üç yılda işlem hacminin arttığı, ihracatın ithalatı karşılama oranının da Türkiye ekonomisi lehine olduğu görülmektedir.

Grafik 2. Türkiye'nin 1969-2019 AB üyesi Ülkeler ile Yaptığı Dış Ticaret Verilerine Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Grafik Haline Getirilmiştir.)

Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranı Türkiye açısından genellikle dış ticaret açığı ortaya çıkarmıştır. Grafik 2'de görüldüğü gibi AB ile yapılan ithalat ihracat işlemlerinde dış ticaret açığının olmadığı tek yıl 2019'dur. Bu da ihracatta gerçekleşen büyük artış ile dış ticaret hadlerinin Türkiye lehine gelişme gösterdiği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Tablo 8. Türkiye'nin 1969-2019 Yılları Arasındaki AB Ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin Tüm Dış Ticaret Verileri İçerisindeki Oranının 10'ar Yıllık Aralıklar ile Gösterimi

Yıl	Tüm ihracat içindeki AB Ülkeleri Oranları (%)	Tüm İthalat içindeki AB Ülkeleri Oranları (%)
1969	56,12	47,43
1979	5,48	47,22
1989	45,34	39,49
1999	51,23	50,03
2009	40,42	37,71
2019	42,17	31,55

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Türkiye ile AB üyesi ülkelerin dış ticaret işlemleri ve AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin

toplam ihracatı ve toplam ithalatı içindeki oranları hesaplanarak tablo halinde verilmiştir. Rakamlar ve istatistiksel veriler AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yer edindiklerini göstermektedir. 2000'li yıllardan sonra Türkiye'nin toplam ithalatında AB üyesi ülkelerin toplam ithalat içindeki oranları giderek azalmaktadır. İhracatta da rakamlar AB üyesi ülkelere gerçekleştirilen ihracatın arttığını, 2009 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen toplam ihracatın %40'ının AB üyesi ülkelere yapıldığını, 2019 yılında ise toplam ihracatın %42'sinin AB üyesi ülkelere gerçekleştiğini göstermektedir.

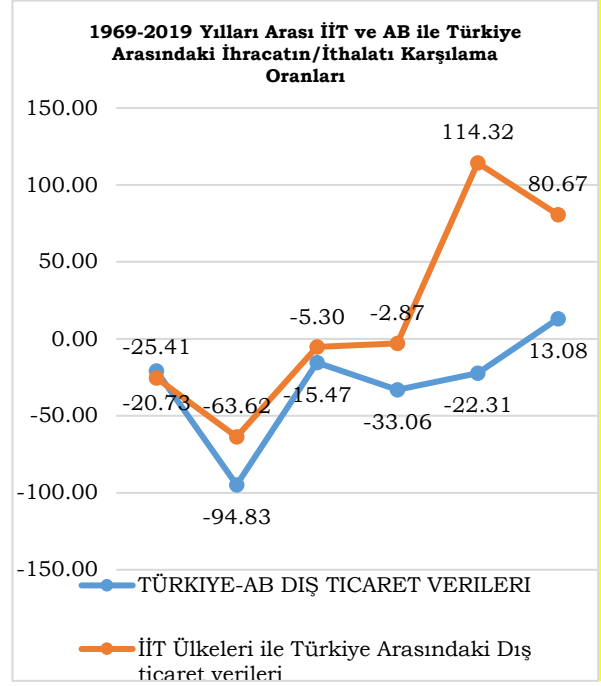
Tablo 9. Türkiye'nin 2020-2022 Yılları Arasındaki AB Ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin Tüm Dış Ticaret Verileri İçerisindeki Oranının Gösterimi

Yıl	Tüm ihracat içindeki AB Ülkeleri Oranları(%)	Tüm İthalat içindeki AB Ülkeleri Oranları(%)
2020	18,54	15,37
2021	18,46	14,61
2022	18,27	11,56

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Türkiye'nin 2020-2022 yılları arasında gerçekleştirdiği toplam ihracat ve ithalat içerisinde AB üyesi ülkelerin oranı tabloda görülmektedir. Dış ticaret işlem hacmi ve değeri artmakla birlikte AB üyesi ülkelerin Türkiye dış ticaretindeki payları azalmıştır. Bunda farklı ülke grupları ile gerçekleştirilen dış ticaret işlemleri etkili olurken pandemi sonucu yaşanan küresel sorunsalların payı olduğu da iddia edilebilir. İki örgütün yıllar itibarıyla Türkiye'nin toplam ithalat ve ihracatındaki oranları grafik olarak verilmiştir.

Grafik 3. Türkiye'nin 1969-2019 İİT ve AB Ülkeleri ile Yapılan İhracatın Toplam İhracat İçindeki Oranları

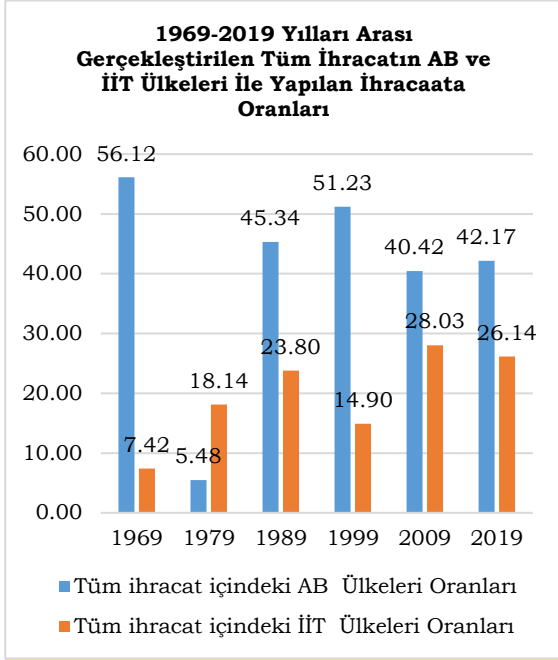

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Grafik Haline Getirilmiştir.)

Grafik 3'de Türkiye'nin gerçekleştirdiği toplam ihracatta AB üyesi ülkelerin toplam ihracattaki oranlarında azalma olduğunda İİT üyesi ülkelerin toplam ihracattaki oranlarının arttığı görülmektedir.

Grafikte 1989 yılı öncesi ihracat artışı bu politikaları doğrular niteliktedir. Grafik benzer bir anlayışın 2000'li yıllar sonrasında da var olduğunu göstermektedir. Hem dış politika hem de dış ticarete rasyonel hesaplamaların ön planda olduğu, daha pragmatik ve pro-aktif bir dış ticaret politikasının hakim olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 4. Türkiye'nin 1969-2019 İİT ve AB Ülkeleri ile yapılan İthalatın Toplam İhracat İçindeki Oranları

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Grafik Haline Getirilmiştir.)

Grafik 4 görüldüğü gibi 1969 yılında Türkiye'nin gerçekleştirdiği toplam ihracatın %56,12'si AB üyesi ülkelere yapılırken bu oran İİT üyesi ülkelerde %7,42'dir. İlerleyen yıllarda özellikle 2009 yılından sonra İİT ülkeler ile gerçekleştirilen olumlu ilişkiler ekonomik sonuçlar doğurmuş bu da dış ticaret verilerine yansımıştır. Bu bağlamda İİT ülkeleri ile yapılan ihracatın gerçekleştirilen tüm ihracata oranı 1969 da %7,42'den 2019 yılına gelindiğinde %26,14'e yükseldiği görülmektedir. Ayrıca Grafik 4'te görüldüğü gibi AB üyesi ülkeler ile yapılan ihracatın tüm ihracata oranı 1969 yılında %56,12 iken geçen 50 yıl içinde 2019 %42,17'ye düşmüştür.

4.Sonuç

İslam İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Birliği iki önemli uluslararası örgüt olarak Türkiye için hem politik hem de ekonomik açıdan önem arz etmektedirler. Bu iki uluslararası örgütü Türkiye açısından birbirinin alternatifi olarak değerlendirmek mümkün değildir. Ancak sayısal veriler ve istatistikler dış ticaret işlemlerinin AB ile daraldığı dönemlerde İİT ile gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerinde bir artışın meydana geldiğini gösterirken dolayısıyla bu bağlamda bir alternatif oluşturabileceği düşünülebilir

1983-93 yılları arası Türk dış politikasında Özal dönemi olarak değerlendirilmektedir. 1984 yılı Özal hükümeti ile birlikte dış politikada bir anlayış farklılığı meydana gelmiş, Türkiye'nin dış politikası ve akabinde dış ticareti çeşitlendirilmeye ve Türkiye'nin batıya olan bağımlılığı azaltılmaya çalışılmıştır. 2001 sonrası AK Parti hükümetleri döneminde de benzer politikaların devam ettiği görülmüştür. İİT'nin kuruluş tarihi olan 1969'dan itibaren özellikle 2001'den günümüze dış ticaret verilerinin Türkiye ekonomisi lehine bir ivme kazandığı anlaşılmaktadır. Özellikle ulus devletler ölçeğinde ekonomi ve siyasetin doğrudan birbirini etkilediği genel kabul gören bir gerçekliktir. Dolayısıyla ekonomi ve dış ticaret politikaları oluşturulurken, siyaseten yakınlık, dostluk, müttefiklik ya da stratejik ortaklık gibi sıkça telaffuz edilen ifadeler bu politikaları etkilemekte ve zaman zaman da şekillendirmektedir. AK parti hükümetlerinin siyaseten yakın ilişki kurduğu İİT ile bu durum iktisadi anlamda dış ticaret ölçeğinde de karşılık bulmuş ve ithalat- ihracat işlem hacmi ve değeri yıllar itibariyle artarak devam etmiştir.

AB gerek ekonomik gerekse de siyasi güç olarak dünya üzerinde önemli bir konuma sahiptir. Türkiye'nin AB'ne giriş süreci ile ilerlemeye başlayan ekonomik ilişkilerimiz, AB'nin gelişmiş sanayisi ve teknolojisi nedeniyle Türkiye aleyhine ilerlemiştir. Özellikle gümrük birliği antlaşması ile ihracatın ithalatı karşılama oranı giderek azalmıştır. Fakat bu durum 2019-2022 yılları arasında yaşanan Covid-19 ve Ukrayna krizleri nedeniyle Türkiye lehine gelişme göstermiştir. Bu durum AB ile Türkiye arasındaki ilişkinin çok önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye son yıllardaki bu gelişimi dikkate alarak üretim çeşitliliğini, pazarlama stratejisini ve tedarik zincirindeki avantajını sürdürülebilir kılmalıdır.

Batı ile Doğu, özellikle İslam dünyası arasındaki ilişkinin seyrini son yarım yüzyılda çatışma, savaş ve gerilim oluşturmaktadır. Küresel ölçekte oluşan güç dengeleri uluslararası örgütlerin etkinliğini belirlemiştir. Temel amacı, Müslüman toplumların sorunlarını çözmek, İslam dünyasında birlik ve beraberlik sağlamak ve

bir İslam Medeniyeti inşa etmek olan İslam İşbirliği Teşkilatı hem coğrafi açıdan hem de temsil ettiği demografik yapı itibarıyla Birleşmiş Milletler'den (BM) sonra en büyük uluslararası örgüttür. Örgütün potansiyeli ve kapasitesi oldukça yüksektir; ırksal, mezhepsel ve kültürel düzeydeki farklılıkları bir yana bırakıp, bu organizasyonun kapasitesi ve potansiyeli etkin kullanılabilirdiğinde, küresel gelişmeler ve sorunların çözümünde daha aktif bir aktör olacağı düşünülebilir. Bu bağlamda İİT üyesi ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdiği dış ticaret işlem hacminin artırılması, her bir ülkenin kendi ürünlerine ilişkin olarak Pazar enformasyon sistemleri kurulması, üye ülkelerin ticari alt yapılarının geliştirilmesi ve birbirlerinin pazarlarına ulaşılabilirliğin kolaylaştırılması gerekmektedir.

Tablo ve grafikler genel olarak göstermektedir ki dış ticaret hadleri açısından tek bir örgütsel yapıya bağımlılık bu örgütle yaşanması muhtemel siyasi ve ekonomik ihtilaflarda hem iç hem de dış piyasa açısından istikrarı tehdit edici bir unsur yaratmaktadır. Dolayısıyla özellikle ihracatın farklı coğrafi, ekonomik ve siyasi örgütler arasında çeşitlendirilmesinin ileri de meydana gelebilecek herhangi bir küresel ekonomik veya siyasi krizde Türkiye'nin ekonomik çıkarlarının korunmasına katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

Kaynakça

Ağır, H. & Metin, M. (2017). İslam İşbirliği Teşkilatı Ülkelerinin Kendi İçindeki Dış Ticareti. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), 125-138.

Ağır, H., (2012). Türkiye'nin Kendi Bölgesinde ki Dış Ticareti: Betimleyici Bir Analiz. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 347-355.

Ataman, M. & Gökşen, A. N. (2014). Sembolizm ve Aktivizm arasında İslam İşbirliği Teşkilatı-SETA.Ss.24.

Ataman, M. (2006). İKÖ: Müslüman Ülkelerin Birleşmiş Milletleri", Uluslararası Örgütler ve Türkiye içinde, Şaban Çalış, Birol Akgün ve Önder Kutlu (der.), (Çizgi Kitabevi, Konya: 2006), s. 586.

Aydın, M. F., Başkaya, Y. S. & Demiroğlu, U. (2015). Türkiye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı üzerine ampirik bir analiz. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Çalışma Tebliği No: 15/10.

Balkır, C. (1995). Türkiye-AT İlişkileri. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, XI, İstanbul: İletişim Yayınları, 66-86.

Çandar, C.(2001, Ekim 12). İKÖ ve Türkiye'nin Müslümanları. <http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ekim/12/ccandar.html>

Fırat, A. & Gökbayrak, F. (2016). Dış Ticaret teorisi ve Türkiye'de dış ticaret politikaları. İstanbul Gelişim üniversitesi yayınları.

Gürsoy, Y. (2008). Dış ticaret işlemleri yönetimi. Ekin basım yayın dağıtım, 4.baskı,sayfa:18,345.

http://insamer.com/tr/islam-isbirligi-teskilati-ve-turkiyenin-donem-baskanligi_442.html

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046

İhracat yönetmeliği. Md. 4-1/d. 06.06.2006 t.26190 s. R.G.

Kar, M. & Ağır, H. (2008). Türkiye'nin Üyesi Olduğu Ekonomik Entegrasyonlar İçinde AB'nin Yeri: AB'nin İkamesi veya Rasyonel bir Alternatifi Var mı? Küreselleşme Sürecinde Türkiye: Fırsatlar ve Sorunlar Sempozyumu, 12-14 Kasım, Çağ Üniversitesi, Tarsus-Mersin.

Keskin, B. (2016), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT):Tarihi, Yapısı ve Geleceği, Seta, s.125

Mikic, M. & John, G. (2009). Trade Statistics in Policy Making: A Handbook of Commonly Used Trade Indices And Indicators. United Nation ESCAP.

Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası İktisat. Güzem Can yayınları, 15.baskı, İstanbul, 118-120.

Utkulu, U. & Aydemir, İ. (2008). Türkiye'de Dış Ticaret İşlemleri ve Uygulaması (Teoriden Pratiğe), İkinci Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.

Araştırma Makalesi • Research Article

Farklı Teorisyenlerin Bakış Açısında “Red Tape”

“Red Tape” From the Perspective of Different Theorists

Melahat Sümeyye GÜN *

Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İstanbul, Türkiye. ORCID: 0000-0003-3774-8154

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 10.12.2023

Kabul tarihi: 21.12.2023

Anahtar Kelimeler: Bürokrasi, Kamu Yönetimi, Max Weber

ÖZET

“Red tape” ... Alan yazında çoğunlukla bürokrasi, kamunun dilinde ve fikrinde genelde kurtasiyecilik... Kimilerince olumlu bir olgu, kimilerince olumsuz bir olgu; bürokrasi. Bazılarına göre kamu yönetiminin kanayan bir yarası, bazılarına göre ise vaz geçilemeyecek bir unsur olarak görülen bürokrasi olgusu bu çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır. Geçmiş 1700’ lü yıllara dayanan bürokrasi kavram ve oluşumunun, tarihsel süreçte farklı düşünürlerin perspektifinde ele alınmış bir olgu olarak, kamu yönetimi alan yazınında önemli bir yer edindiği söylenebilir. Bu minvalde bu çalışmada öncelikle George Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marks ve Max Weber gibi isimler nezdinde; seçkin teoriyenler, davranışçı okul teoriyenleri ve liberal teoriyenler temelinde ve diğer düşünürler çerçevesinde bürokrasi olgusu değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikle, bürokrasi kelimesine kavramsal çerçevede bakılmıştır. Sonrasında ise G. W. F. Hegel ile başlayan, M. Weber ile devam eden ve diğer teoriyenlerce de ele alınan bürokrasi kelimesinin teorik çerçevesi oluşturulmuştur. Bu doğrultuda bu çalışmanın temel amacı Alman filozof Max Weber ile popülaritesini artıran bürokrasi kavramını doküman analizi yöntemi ile incelemek ve alan yazına katkı sunmaktır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 10.12.2023

Accepted: 21.12.2023

Keywords: Bureaucracy, Public Administration, Max Weber

ABSTRACT

“Red tape” ... In the literature, it is mostly bureaucracy, and in the public language and opinion, paperwork... For some it is a positive phenomenon, for others it is a negative phenomenon; bureaucracy. The phenomenon of bureaucracy, which is seen as a bleeding wound of public administration by some and an indispensable element by others, constitutes the primary focus of this essay. It can be said that bureaucracy, which dates back to the 1700s, has acquired a significant point in the public administration literature as a phenomenon that has been discussed from the perspective of different thinkers throughout history. In this context, in this essay, the phenomenon of bureaucracy was evaluated in the eyes of names such as George Hegel, Karl Marx and Max Weber; on the basis of Elitist, Behaviorist School and Liberal theorists and within the framework of other thinkers. In the essay, first of all, the notion bureaucracy was examined in a conceptual framework. And then, the theoretical framework of the word bureaucracy was created, starting with G. W. F. Hegel, continuing with M. Weber and discussed by other theorists. In this context, the primary objective of this essay is to examine the concept of

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: sumeyyegun.sum@gmail.com

Atıf: Gün, M. S. (2023). Farklı Teorisyenlerin Bakış Açısında “Red Tape”, *Journal of Economics and Political Sciences*, 3 (2), 135-146.

bureaucracy, which increased its popularity with the German philosopher Max Weber, with the document analysis method and to contribute to the literature.

1. Giriş

İngilizcede “red tape” olarak anılan “bürokrasi” kavramının, ilk duyulduğunda olumsuz bir anlam çağrıştırdığı söylenebilir. Bununla birlikte halk dilinde, günlük yaşantıda “kırtasiyecilik” olarak da bilinen bürokrasi kavramının; işlerin aksaklığını, bir dizi kâğıt işlerini, kapıdan kapıya, kurumdan kuruma dolaşmayı belirtir nitelikte, yine olumsuz bir anlam taşıdığı ifade edilebilir.

Bürokrasi denildiğinde akla ilk gelen isimlerin başında Max Weber yer almaktadır. Weber’in öne sürdüğü fikirler, bürokrasinin temelini teşkil edecek nitelikte olsa da diğer teorisyenler tarafından bu fikirler zaman zaman eleştirilmiştir. Bürokrasi neyi ifade etmektedir? Bürokrasi için olumlu, olumsuz betimlemesi yapmak ne kadar sağlıklıdır? Bürokrasi geçmişte var olup, şu anın kamu yönetiminde görülmeyen bir durum mudur? Şu anda da var olup gelecekte de varlığını devam ettirecek midir? Yoksa yok olup gidecek midir?... Bunlar ve benzeri sorular bürokrasi olgusunun iyi anlaşılması açısından önemini korumaktadır. Weber’den sonraki düşünürlerin bu hususlarda farklı görüşleri literatürde yer edinmiştir. Bu açıdan bu çalışma, çoklu perspektifte bürokrasi teorisine mercek tutması bakımından önem arz etmektedir.

Farklı teorisyenlerin bakış açısıyla bürokrasi konusunun ele alınacağı bu çalışmada öncelikle bürokrasi kelimesinin kavramsal çerçevesi çizilecektir. Sonrasında Friedrich Hegel, Karl Marks ve bürokrasinin babası denilebilecek Max Weber’in görüşleri doğrultusunda kavram değerlendirilecektir. Robert Michels, Bruno Rizzi, Geotana Mosca ve James Burnham gibi seçkin teorisyenlerin de bürokrasiye dair teorileri tartışılacaktır. Bununla birlikte Warren Gamaliel Bennis, Alvin Toffler, Wright Mills, Vilfredo Frederico Damaso Pareto, Peter Michael Blau gibi diğer teorisyenlerin de konuyla ilgili görüşleri çalışma kapsamında değerlendirilecektir. Sonrasında davranışçı okul mensubu olan Selznick, Merton ve Gouldner’in bürokrasiye yönelik fikirleri irdelenecektir. Son olarak Liberal düşüncede bürokrasi, John Stuart Mill ve Ludwig von

Mises’in görüşleri ekseninde değerlendirilecektir.

2. Bürokrasiye Kavramsal Bir Bakış

Bürokrasi kavramının, terim olarak ilk kullanımı 1745 senesinde, Fransa’da Vincent De Gournay’e dayanmaktadır. Sosyal bilimler alanında, kavramların tanımı hususunda ortak bir kanıya varma sorunsalı yer almaktadır. Bürokrasi kavramının anlamı noktasında da bilim insanları arasında tanım ve fikir birliği bulunmamaktadır. Bürokrasi kavramı Latince “burra” ve Yunanca “kratos” kelimelerinden türetilmiş olup burra “masa örtüsü olan koyu renkteki bir kumaşı” ifade ederken kratos “yönetim, egemenlik” anlamını ifade etmektedir. Bu doğrultuda “bürokrasi” kelimesinin “büroların veya masaların egemenliği” anlamına geldiği ifade edilebilir (Eryılmaz, 2016: 260).

Öztaş (2017: 140-142), bürokrasi kavramının dört farklı tanımı içerdiğini belirtmektedir: İlk olarak, günlük yaşamda da sık olarak kullanılan anlamıyla bürokrasi, işlerin kırtasiyeciliğe boğulmasını ifade etmektedir. Bu anlamında bürokrasi, etkinsiz bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci anlamıyla bürokrasi, kamu örgütlerinin toplamını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle kamu hizmetlerini ve mallarını üretebilmek için kurulan dairelerdir. Üçüncü anlamıyla bürokrasi, atanarak işe gelen, kamu gücünü kullanarak siyasetin aldığı kararları uygulayan memur grubu olarak belirtilmektedir. “Weberyen bürokrasi teorisi” tanımıyla da bilinen dördüncü ve son anlamıyla bürokrasi, örgüt, örgütlenme ve işleyiş biçimini ifade etmektedir.

Bu tanımlar doğrultusunda bürokrasinin ilk tanımı olan kırtasiyecilik hususuna kısaca değinmekte fayda olacaktır. Kırtasiyecilik, bürokrasinin olumsuzluğunu belirtmek için kullanılan bir terimdir. Gereksiz formaliteleri, devlet dairelerindeki işlerin aksaklığını, verimsizlik, otoriteye aşırı bağlılık, kuralcılık gibi olumsuz tutumları ifade eden kırtasiyecilik, Amerika ve Birleşik Krallık’ta “Red Tape”, Fransa’da “Peperasserie” şeklinde ifade edilmektedir (Tortop vd., 1993: 213). Çevikbaş (2014: 80), bu anlamın, bürokrasinin kendisini değil bir sonucunu;

dolayısıyla da bu şekilde yanlış bir anlayışı ifade ettiğini belirtmektedir.

Bürokrasiyi örgütlenme ve yönetim biçimi şeklinde bilim dünyasında ilk kez Weber kullanmakla birlikte, tarihsel kronolojide Weber'den önce gelen Hegel ve Karl Marx'ın da konuyla alakalı fikirleri literatürde yer edinmiştir (Dursun, 1992: 135).

3. Bürokrasinin Teorik Çerçevesi

Çalışmanın bu kısmında bürokrasi teorisyenleri ve bürokrasiye dair ortaya koydukları fikirleri tartışılacaktır. Öncelikle, Hegel, Karl Marks ve Max Weber ele alınacak sonrasında "Bürokraside Seçkin Teori", "Davranışçı Okul ve Bürokrasi", "Liberal Düşüncede Bürokrasi" ve W. G. Bennis, Alvin Toffler gibi diğer teorisyenler incelenecektir.

3.1. George Wilhelm Friedrich Hegel

1770-1831 yılları arasında yaşayan Hegel, fikir dünyasını mantık ve diyalektik konusu üzerine kurmuştur. Diyalektik kavramı, süreçleri, ilişkileri, çatışmaları ortaya koyan bir düşünce biçimidir. Hegel'e göre dünya durağan yapılar yerine çatışmalardan, ilişkilerden, dinamiklerden oluşmaktadır (Ritzer & Stepnisky, 2021: 23). İdealist bir kişi olarak tanınan Hegel'in felsefi düşüncesini oluşturan bir diğer kavram idealizmdir (Cuff, vd., 2006: 18 akt. Yıldız Özkurt ve Ateş, 2021: 140).

Hegel'in bürokrasi teorisi, kuramların spesifik menfaatleri ile devletin genel menfaatleri arasındaki mücadeleye dayanmaktadır. Bürokrasi, toplumun spesifik menfaatlerini devletin temsil ettiği genel menfaatlere çevirme aracıdır (Heper, 2005: 292). Hegel, devletin esas işlevinin, toplumdaki üyelerin genel çıkarlarını savunmak olduğunu belirtmiştir. Toplumda "ticari sınıf" ve bürokratlardan oluşan "evrensel sınıf" olmak üzere iki sınıf bulunmaktadır. Toplum üyelerinin çıkarlarını savunma işini "evrensel sınıfın" yapması gerektiğini ifade etmektedir (Dursun, 1992: 135). Hegel, bürokrasinin kamu çıkarı için gerekli olduğunu; devlet yönetiminin ve bürokrasinin kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir (Çevikbaş, 2014: 88).

3.2. Karl Marks

1818-1883 yılları arasında yaşayan Marx, sistemli bir şekilde bürokrasi kuramı ortaya koymamıştır. Kavramı devlet yönetiminde

güç-iktidar ilişkisi çerçevesinde değerlendirmiştir (Heywood, 2007: 509 akt. Eryılmaz, 2016: 263). Bürokrasiyi "hâkim sınıf" unsuruyla açıklamaya çalışan Marx'ın fikri yapısında bürokrasi, bir sınıfı ifade etmemektedir; kapitalist toplumda egemen sınıf olan burjuvaziye hizmet eden ve burjuvazinin menfaatlerini gözetten bir kategoridir. Toplumun ortak çıkarlarını savunmak gerekmesine rağmen bürokrasiyi oluşturan kamu örgüt ve çalışanları, fırsat buldukça kendi çıkarlarını düşüneceklerdir. Marx, bürokrasinin varlığını, toplumun sınıflara bölünmesinde bulunduğunu söylemektedir. Bu doğrultuda toplum, sınıflara bölünmüş olmasaydı bürokrasiden söz edilemeyeceğini belirtmektedir. Bürokrasinin tek amacının, "status quo" yu devam ettirmek olduğunu ifade eden Marks'ın düşünce yapısına göre bürokrasi varlığını, toplumun sınıflara bölünmesine ve hâkim sınıfa borçlu olduğundan bu sınıflı yapı yok olup hâkim sınıf olan burjuvazi geçerliliğini kaybedince bürokrasi de son bulacaktır (Dursun, 1992:143).

Marksizm'de önemli bir kavram yabancılaşma kavramıdır. Yabancılaşma, bireylerin birbirlerinden veya belli bir ortamdan uzaklaşmalarını ifade etmektedir. Emekçinin kendi ürettiği ürün üzerindeki denetimini kaybetmesi, kendi ürettiğinin onun karşısında yabancı ve güçlü bir unsur olarak yer alması, böylece emekçinin özel niteliklerine yabancılaşması olarak tanımlanabilir. Marx, özel mülkiyet, iş bölümü ve emeğin metalaşması ile ilişkilendirerek açıkladığı yabancılaşma olgusunu bürokrasi ile uyarlamaktadır. Bireyler, yönetim alanında da kendi içine kapalı, gizemli hale gelmiş, toplumun yararına hizmet ettiği savını ileri süren bürokrasi karşısında da yabancılaşır. Bürokrasi, Marks'a göre "halkın çoğunun kendilerine uzak gördükleri, zalim özerk bir güç" haline gelir (Eryılmaz, 2010: 24-26).

3.3. Max Weber

Weber, modern bürokrasinin ilk sistematik çalışmasını yaparak bürokrasiyi tanımlamıştır. Toplum teorisinin bir unsuru olarak ele aldığı örgütlenmelerde etkinliği ve verimliliği tesis edecek vasıfları belirleyip bu vasıfları "ideal tip" kavramsallaştırmasıyla bürokrasinin sahip olduğu özellikler olarak saymıştır. Weber'in fikri dünyasında "ideal tip" ifadesi ile "gelişmiş saf bürokratik

yapılar” kastedilmekte olup ideal tip, arzulanan model değildir (Öztaş, 2017: 144).

Weber, bürokrasiyi bir makineye benzeterek, enerjileri standardize edilen vazifelerin hayata geçirilmesine yarayan en rasyonel sistem olduğunu belirtmektedir. Bürokrat da en baştan izlemesinin gerekli olduğu adımları gösteren daima işlemekte olan sistemde bir çarkın dişlisi gibidir. Weber, bürokratik örgütün, üyelerin bireyselliği ne ölçüde giderilirse o ölçüde etkili bir şekilde işleyeceğini ifade etmektedir. Ona göre, bürokrasi, formel işlerden nefret, sevgi gibi duygusal ve irrasyonel öğeler yok edildiği ölçüde mükemmel ve kusursuz olacaktır (Weber, 2008: 6).

Weber, bürokrasinin en verimli ve etkili örgütsel yapılanma olduğunu belirtmektedir. Makine ile yapılan üretim makine ile yapılmayan üretime göre nasıl üstünse bürokrasi ile ilgili yapılar da diğer yapılara göre üstündür. Bürokrasinin işlerliğinde kesinlik, devamlılık, ihtisas, rasyonellik, hız ve disiplin vardır. Bu nedenle bürokrasi hem güvenilir hem de etkili bir teşkilatlanma şeklidir (Polatoğlu, 2001: 39 akt. Yıldız Özkurt, 2020: 86). Bununla birlikte Weber, bürokrasinin bir defa kurulduktan sonra kaldırılmasının oldukça zor olacağını belirtmiştir. Bürokratların bir kez yerleşmelerinden sonra bürokrasiden kurtulmaları zor olacaktır. Weber, bu yönüyle bürokrasiyi, topluma korku veren bir duruma dönüşen demir bir kafese benzetir (Ritzer, 2000: 91).

3.3.1. Weber'in Bürokrasi Modelinin Özellikleri

Weber, bürokrasinin birtakım özelliklerinden ve ilkelerinden bahsetmektedir. Weber (2004: 192-199) ve Eryılmaz (2016: 267-269) bu özellikleri şu şekilde sıralamışlardır:

“Yasalarla Düzenlenen Yetki Sahası: Bürokratik yapılarda amaç ve hedeflerin uygulamaya geçirilebilmesi için gerekli olan sistematik çalışmalar, formel vazifeler olarak belirli bir şekilde dağıtılır. Bu vazifelerin eksiksiz bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli olan yaptırım ve emirler kurallara bağlanır. Vazifelerin düzen ve süreklilik içinde yerine getirilmesi, yetkilerin kullanılması, sistematik hükümlerle sağlanır.

Otorite Hiyerarşisi: Bürokratik yapılarda vazifeler hiyerarşik bir sistem dahilinde

gerçekleştirilir. Böylece, alt kademeler üst kademelerin gözetimi ve denetimi altına girer. Bu idari hiyerarşi sistemdekiler, yönetimleri altındaki birimlerin kararlarından ve fiillerinden, üst birimlere karşı sorumludur. Hiyerarşik nizam sayesinde yönetilenler, alt kademelerin işlem ve fiillerine karşı üst birimlere başvurabilme imkânı elde ederler.

Yönetimin Yazılı Dokümanlara Dayandırılması: Modern bürokrasiler, yönetimle ilgili işleri yazılı doküman ile yapmaktadır. Gerekliğinde kullanılabilmesi için saklanan bu belgeler, alanında uzman görevli kadrolar tarafından hazırlanır. Özel sektörde “büro” olarak isimlendirilen bu kadrolara kamuda “daire” denmektedir.

Uzmanlaşma: Yukarıda bahsedilen büro veya daire yönetimi profesyonel eğitimi gerektirmektedir. Uzmanlaşma vazife dağılımının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İş bölümü neticesinde farklı alanlarda çalışanlar, belli bir süre sonra yaptıkları işte uzmanlaşmaktadır.

Kariyer Yapısı: Bürokraside çalışanlar, terfi sistemi içerisinde yürütülen memur mesleğini icra etmektedir. İşe girerken belirli şartların ve niteliklerin arandığı memurlukta, çalışanlar mertebelerine ve uzmanlık alanlarına bağlı olarak üst basamaklara yükselebilmeye imkanına sahiptir.

Kurallar Sistemi: Resmi ve yazılı kurallar dahilinde işleyen bürokrasi, çalışan kişilerin karşılıklı ilişkilerini, sorumluluklarını ve yetkilerini tanımlayan kurallara sahiptir. Kurum içinde herhangi bir olay karşısında karar alınacağı zaman önceden düzenlenmiş genel kurallara göre hareket edilmektedir. Kurallar sistemi, kamu görevlilerinin keyfi olarak davranmalarına engel olabilmek amacıyla getirilmiştir. Nitekim bürokraside memur, amirine değil bulunduğu makama bağlıdır.

Kamu ile Özel Yaşamın Ayrışması: Özel hayat ve kamu işlerinin kesin sınırlarla ayrıldığı bürokraside kamu malı ile memurun özel serveti arasında bir ilişki söz konusu değildir.

Gayri Şahsilik: İdeal bir memur, işini, duygusallıktan uzak bir şekilde tamamen gayri şahsi biçimsel kurallara göre yürütmektedir. Memur, vatandaşa karşı, kişisel düşünceleriyle değil rasyonel bir yönetim anlayışıyla davranış sergilemelidir. Sevgi veya nefret gibi duygularla hareket eden

memur, eşitlikten ve tarafsızlıktan uzaklaşacaktır. Bununla beraber, kişisel düşüncelerle hareket etmemek, verimlilik açısından da önem arz etmektedir”.

Weber, bir örgüt şeklinde ele aldığı bürokrasinin “patrimonyal” ve “rasyonel” iki çeşidinden bahsetmektedir (Eryılmaz, 2016: 269). Tarihte kölelik sisteminin yaygın olduğu dönemlerdeki örgütlenmeyi ifade eden patrimonyal bürokrasi, hür olmayan memurlara dayanmaktadır. Bu yapıda şahsi ilişkiler, kamu ile özel işlerin karışması gibi faktörler görülmekte ve devlet aile gibi düşünülerek yönetilmektedir. Roma İmparatorluğu, Eski Mısır ve Bizans İmparatorluğu bu bürokrasi türüne örnek verilebilecek niteliktedir. Rasyonel bürokrasi ise patrimonyal bürokrasiden sonra hâkim olan örgüt biçimini ve özellikleri belirtilen modern örgüt modelini ifade etmektedir (Weber, 2004: 200). Weber (2004: 204-209), bürokrasinin verimli, etkin; yalnızca devlete özgü olmayıp özel sektörde de görülen, vazgeçilmez; gücünü uzmanlıktan, rasyonellikten alan güçlü bir örgüt biçimi olduğunu ifade ederek bürokrasinin üstün niteliklerinin olduğunu belirtmiştir.

3.3.2. Weber'in Bürokrasi Modelinin Olumsuzlukları ve Eleştirileri

Sayılan bu özelliklerinin yanında bürokrasi, birtakım olumsuzlukları da barındırmaktadır. Bürokratin etkin ve verimli çalışabilmesi için katı bir kural sistemi içinde yer alması gerekmektedir. Bu vaziyet, personelin esnekliğini olumsuz yönde etkileyerek değişen koşullara göre hareket etme kabiliyetini azaltmaktadır. Makinenin dişlisi gibi hareket eden personel, sistemin işleyişine müdahale ederek bireysel inisiyatif alma imkanından yoksundur. Bürokraside kurallar rasyonellikten uzak; taraflı ve keyfi olarak oluşturulmuştur. Bürokraside vazife dağılımına dayalı profesyonelleşme, resmi otoriteyi işlevsiz hale getirebilmektedir. Bürokratik örgütte otorite üstlerde yoğunlaşmakta ve orta ve alt kademe yöneticilerin söz hakkı almaları güçleşmektedir. Bunun sonucu olarak yazışmalar artmakta, kırtasiyecilik ortaya çıkmaktadır. Genelde muhafazakâr bir yapı olan bürokrasilerde, düzen kendi kendini yenileme yetisinden yoksun olmakta ve bu durum verimsizliğe yol açmaktadır (Eryılmaz, 2016: 274). Weber bu hususta bürokrasinin toplum ve birey için “demirden bir kafes”

oluşturacağını belirtmektedir. Bireyler bu kafesin haricinde yer alamayıp sınırlı bir alanda sınırlı fiiliyatlar ile var olacaklardır. Kendini gerçekleştirme, özgürlük, yaratıcılık gibi insanın sahip olduğu yetiler bürokratik kurallar neticesinde yok olacak ve zaman içinde bireyler de bu erdemlerinde vazgeçeceklerdir (Tükel, 2012: 42).

Tarihsel süreçte Weber'in bürokrasi modeli eleştirilere maruz kalmıştır. Friedrich, ideal tiplerin betimleyici unsur olarak kullanılmasına olumlu bakmamıştır. Weber'in 'ideal tiplerinin' tecrübe ve gözlemlerden çok tümdengelim vasıtasıyla oluşturduğu ussal ve farazi betimlemelere dayandığını ifade etmektedir. Ayrıca Friedrich, bürokratik yapılanmanın işleyişine yönelik sorumluluk kavramına Weber'in çok az değindiğini düşünmektedir. Kararların alınması, atılacak adımların, siyasetin belirlenmesi gibi oldukça önem arz eden problemlerin yeterince işlenmediği görüşündedir. Diğer bir eleştiri siyaset bilimci Burin tarafından gelmiştir. Burin'e göre Weber, bürokrasilerin özel ve kamu menfaat sahiplerine yönelik taşıdıkları hesap verme ve sorumluluk vazifesini yeterince belirlemediğini ifade etmektedir. Bir diğer eleştirmen Gouldner, bürokrasinin alınan kararları öncesinden hesaplayabilmesini belirten rasyonel karakter özelliğinin belirtildiği ölçüde kesin olmadığı görüşündedir. Page de eleştiri yöneltenler arasındadır. Page, Weber'in bürokratik egemenliği göz ardı ettiğini düşünmektedir. Page parlamenter hükümetin Weber'in ideal tip tartışmasında çok az yer edindiğini belirtmektedir. Bunlarla birlikte bürokratik örgütlenmelerin çevreden bağımsız olarak analizi, kültürel ayrımların bürokrasi üzerinde var olan etkisinin arka plana itilmesine yol açmaktadır. Oysa ekonomik, siyasal, kültürel, tarihi özellikler göz önünde bulundurulduğunda, bürokrasinin sahip olduğu biçimin değişime uğrayabileceği ve tek tip bir bürokrasiden bahsedilemeyeceği, Weber'in bürokrasi modeline yöneltilen eleştiriler arasında sayılabilmektedir (Coşkun ve Asunakutlu, 2001: 186-187).

Eryılmaz (2016: 277-278), bürokrasinin olumsuz yönlerinin giderilmesini sağlayacak etkin bir kamu yönetimi sistemi için; etkin dış siyasi denetim, iyi bir liderlik ve yönetim, esnek örgütlenme, liyakate dayalı personel yönetimi, kurum içinde iş birliğinin geliştirilmesi, halkla ilişkilerde etkinliğin

artırılması, iyi bir iş ahlakı, yönetişimin geliştirilmesi, hesap verebilirliğin güçlendirilmesi, performansla dayalı bir yönetim anlayışı, yönetimde açıklığın benimsenmesi, kamu kurumlarının rekabete açılması, kamunun küçültülmesi ve kırtasiyeciliğin önlenmesi gibi düzenlemelerin yapılması gerektiğini belirtmektedir.

3.3.3. Weber'e Göre Otorite Türleri

Weber, farklı meşruluk temeline dayanan üç otorite türünden bahsetmektedir. Bunlar, kural ve yasaların ön planda olduğu "yasal otorite"; gelenek temelinde güç bulan "geleneksel otorite"; bir kişinin üstünlüğüne, kahramanlığına dayalı olan "karizmatik otoritedir". Yasal otoritede yasaların belirlediği düzene uyulması gerekir. Geleneksel otoritede geleneklerin kutsal kıldığı kişiye uyulması gerekir. Karizmatik otoritede ise örnek özellikleriyle, kahramanlığıyla karizmatik bir özellik kazanan kişiye uyulması gerekir (Weber, 2008: 40).

4. Bürokraside Seçkin Teori

Seçkin teorisyenler; Robert Michels, Bruno Rizzi, Geotana Mosca ve James Burnham bu bölümde bürokrasi teorileri ile ele alınacaktır.

4.1. Robert Michels

Seçkin teorisinin ilk baştaki isimlerinden biri olarak bilinen Michels, Almanya'da sosyalist siyasi partiler üzerinde incelemelerde bulunarak, 1911'de "Oligarşinin Tunç Kanunu" teorisini literatüre kazandırmıştır. Teori kısaca şunu ifade etmektedir; Parti mensupları partide tüm gün çalışacak maaşlı kişileri istihdam etmeyi istemektedir. İşe alınan kişiler bir süre sonra kimi alanlarda uzmanlık kazanırlar. Zamanla, uzmanlık kazanan örgüt liderleri de profesyonel önder haline gelirler. Sosyal köklerini unutan liderler bir süre sonra zümre durumuna gelirler. Ve var olan vaziyetlerini koruyabilmek ve iktidarlarını devam ettirmek için çaba sarf ederler. Bunu yapamayacaklarını anladıklarında, kendi yerlerine gelecek kişileri belirlemek için şahsi menfaatlerine yönelik teknikler geliştirirler. Böylesi bir vaziyette resmi seçimler, oylamadan ibaret bir uygulama olur. Neticede örgütler, oligarşinin yer aldığı bir yapı içinde "tunçtan bir kanuna" uyarlar (Dereli, 1976: 140 akt. Çevikbaş, 2014: 91).

Michels'e göre bürokrasi demokrasinin gelişmesinde engel bir unsurdur. Nitekim demokrasinin en demokratik kuruluşu olması gereken ve olmazsa olmaz unsuru olan siyasi partiler oligarşik bir biçime dönüşerek demokrasinin yalnızca sözde ve resmîyette kalmasına yol açacaktır (Çevikbaş, 2014: 91). Büyük ölçekli her kurumun modern dünyada maaşlı görevlilere ihtiyaç duyduğunu belirten Michels, bürokrasinin sınırlandırılabilceğini düşünmekle birlikte, hiçbir kudretin "Oligarşinin Tunç Kanunu" nu yok edemeyeceğini ifade etmektedir. "Kim örgütten söz ediyorsa aslında oligarşiden bahsediyor demektir" ifadesi de bu durumu destekler niteliktedir (Eryılmaz, 2016: 265-266).

4.2. Bruno Rizzi

Kendisini Marksist olarak tanımlayan, sosyalist düşünceden de etkilenen fakat Marks'ı eleştirerek "seçkin akım" arasında bulunan düşünürlerden biri Bruno Rizzi' dir. Rizzi "Dünya'nın Bürokratikleşmesi" isimli eseriyle Marksizmin yöneticileri ayrı bir sınıf olarak görmemelerini eleştirmektedir. Rizzi, parti bürokrasisinin siyasal gücü ve üretim araçlarını elinde bulundurduğunu, böylece "yeni bir sınıf" olarak belirlediğini öne sürmektedir. Marksist düşünürler gibi bu hâkimiyetin kaynağının üretim araçlarının elde edilmesi olduğunu savunmaktadır. Rizzi bu sistem ile kapitalist sistemin farkının sömürünün bireysel değil kolektif olmasında bulunduğunu belirtmektedir. Burada üretim araçları sosyalleştirilmemiş, yalnızca devletleştirilmiştir. Üretim araçları halka değil devlete; hâkim pozisyonda bulunan bürokrasiye aittir. Emegün fazlasını kolektif olarak gasp eden ve proletaryayı sömürenler de bürokrasinin bir parçasıdır. Rizzi dünyanın bu bürokratikleşmesinin mutlu bir sonunun olduğuna inanmaktadır. O, bürokratik tip sömürünün proletaryanın yeni bir devrimiyle sınıfsız bir topluma ulaşmak için en son sömürü şekli olduğuna inanır. Bu şekilde, Marksist plan yok edilmemekte, toplumun komünizm ve sosyalizmin gelişinden önce geçmesi gereken, ek bir tarihi aşama (bürokratik kolektivizm) ile zenginleştirilmektedir (Özer vd., 2019: 144-145).

4.3. Geotana Mosca

"Yönetici sınıf teorisini" ortaya koyan Mosca, "elit" terimini kullanmamış ancak kitle-elit ayrımını ilk kez yöntemleştirerek toplumu

yönetenler ve yönetilenler olarak ayırmıştır (Yıldız Özkurt, 2020: 90).

Mosca, yönetici sınıfı iktidarın artılarında faydalanan, güce sahip olan, bütün siyasi fonksiyonları yürüten ve nicelik bakımından az olan grup olarak belirtmektedir. Yönetilen sınıfsa, keyfi muamele gören ve zor kullanılarak birinciler tarafından yönetilen ve nicelik açısından çok olan gruptur. Bütün yönetimleri “feodal” ve “bürokratik” olmak üzere ikiye ayıran Mosca’ya göre feodal devlette yönetici sınıf, yapı itibarıyla basit bir görünüme sahiptir. Yönetici sınıfın üyeleri, idari, askeri veya adli fonksiyon yürütebilir. Yöneticilerin, yönetilen sınıfın herhangi bir üyesine kişisel ve doğrudan bir otorite kullanma hakkı vardır. Bürokratik yapıdaki devletteyse bu görevler, birbirinden kesin olarak ayrılmış ve yönetici sınıfın belirli bir kısmında verilmiştir. Mosca, yönetici sınıfın bu kısmına maaşlı memurlardan oluşan bir organ olan “bürokrasi” demektedir (Şahin, 1998: 75-76).

4.4. James Burnham

Burnham, “Yöneticiler Devrimi” esrinde dünyanın bir toplumsal geçiş dönemi yaşadığını, bu geçiş döneminin daha önceden yaşanan feodal toplumdaki kapitalist topluma geçiş döneminden daha hızlı olduğunu, yeni ulaşılacak toplum yapısını “yönetsel toplum” olarak adlandırmaktadır. Yöneticiyi -bürokrati kast etmektedir- fizik ve mühendislik bilimlerinde uzmanlaşmış yöneticilerden (teknokrat) ayıran Burnham’a göre, teknolojik gelişmeler, büyük kapitalistleri üretimin her alanını denetleyebilme yeteneğinden yoksun bırakmaktadır. Üretimi kim denetliyorsa toplumu da o denetleyecek ve yöneticiliği meslek edinmiş dar bir seçkinler topluluğu, dev sanayi imparatorluklarından sonra devlet yönetimine de el koyacaktır. Teknolojideki ilerleme ve bürokrasinin hızlı büyümesi eski kapitalist sınıfın, üretim araçları üzerindeki denetimini yok etmiştir. Siyasal iktidarın ve ekonominin denetimi, bürokrasinin üst kademesine geçmiştir. Üretim araçlarının, kapitalistlerin kontrolünden çıkmasını kapitalizmden bir uzaklaşma olarak yorumlamaktadır. Bunun sonucunda kapitalistlerin ortadan kalkacağını belirtmektedir. Artık burjuva yönetme yetisini, proletarya kendi başına üretme yetisini kaybetmiştir. Yönetim sürecinin artık özel yetkinlik gerektirmesi üçüncü bir sınıf

olan yönetici sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu değişim sonucu olarak üretimin daha ayrıcalıklı, karmaşık, uzmanlaşmış ve daha kritik hale geldiğini ifade etmektedir. Nihai aşamada yönetim ve yöneticiler ön plana çıkmakta, bu güç de “bürokrasinin gücü” olarak nitelendirilmektedir. Ancak yönetici kadrolarında yetkinin siyasi iktidarların elinde bulunması “yöneticilerin diktatörlüğü” olarak adlandırılabilir bir durumun ortaya çıkmasını engellediği söylenebilir. Ayrıca Burnham, yöneticilerin büyük işletmeleri, daha sonrada tüm kamu kuruluşlarını ele geçirecekleri, geleceğin egemen sınıfının yöneticiler olacağı, böyle bir gelişmenin “yönetsel devrim” olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Özer vd., 2019: 149-150).

5. Diğer Bürokrasi Teorisyenleri

Çalışmanın bu kısmında Warren Gameliel Bennis, Alvin Toffler, Wright Mills, Vilfredo Frederico Damaso Pareto, Peter Michael Blau gibi teorisyenlerin bürokrasiye dair fikirleri irdelenecektir.

5.1. Warren Gameliel Bennis

Bennis’e göre Weber’in bürokratik yapısı, sanayi devrimindeki örgüt ve firmaların faaliyetleri için yararlı bir toplumsal oluşumdur. Ergun & Polatoğlu (1992: 67), Bennis’in bu bürokrasinin anatomisini “fonksiyonel profesyonelleşmeye dayalı bir iş dağılımı, iyi belirlenmiş otorite hiyerarşisi, işçilerin vazifelerini ve haklarını içeren kurallar sistemi, kişiselliğe dayalı olmayan beşerî ilişkiler, teknik yeterliğe dayalı seçme ve terfi sistemi” şeklinde ifade ettiğini belirtmektedir (Şahin, 1998: 86).

Bennis, Weber’in bürokrasi modelinin yirminci yüzyılın koşullarına ayak uyduramayacağını düşünmektedir. Bürokrasinin rutin, öngörülebilir, beşerî olayları yönetmede bir üstünlüğü vardır. Fakat var olagelen nüfus ve bilgi patlaması karşısında, bürokrasinin, sahip olduğu üstünlüğünün geçerliliği konusunda endişeler bulunmaktadır. Bu sebepten bürokrasi, teknolojinin gerektirdiği yeni durumlara uymak zorundadır. Aksi takdirde Weber’in bürokrasi modeli geçerliliğini kaybederek yok olacaktır (Çevikbaş, 2014: 92-93). Bennis, bürokratik örgütlerin örgütsel yaşamı biçimlendirecek olan çevre, nüfus özellikleri, iş değerleri, görev ve örgütsel amaçlar, örgüt yapıları ve motivasyon

uygulamaları gibi etmenlerden dolayı çökmeye doğru gittiğini belirtmektedir (Şahin, 1998: 87). Bunun sonucunda gelecekte bürokrasinin yerine “uyumlu yapılar” şeklinde tanımlanan kurumlar gelecektir. Bu kurumlar var olan süratli değişime ayak uydurarak karmaşıklığın, belirsizliğin oluşturduğu olumsuzluğun üstesinden gelebilecek ve problemleri çözebileceklerdir. Bu görevini başarılı bir şekilde yerine getiren örgütler belli bir süre sonra ortadan kalkacaktır (Özer, 2005: 469).

Diğer yandan Bennis, Weber’ in mekanik bürokrasi modelini, insanı kolay bir mekanik araç olarak görmesinden dolayı eleştirmiştir. Bu modelin kurumda çalışanlar ile kurum hedeflerini bütünleştiremediğini belirten Bennis, kolaylaştırılmış, saf insan fikriyatının yerine karmaşık ve değişen ihtiyaçlar konusunda daha çok bilgiye dayalı yeni bir insan fikriyatının benimsenmesi gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca, tehdit ve baskı merkezli bir güç biçimi yerine aklın ön planda olduğu, düşünce ve iş birliğine dayalı yeni bir güç biçiminin yerleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir (Ergun & Polatoğlu, 1992: 70; Yıldız Özkurt ve Ateş, 2021: 154).

5.2. Alvin Toffler

Toffler bürokrasinin ileride ortadan kalkacağını savunanlar arasındadır. Bennis’ in (1972: 225) aktardığı şekilde “eğer sosyal eleştirmenler, üst düzeyde bürokratikleşmiş bir geleceğin bizi beklediği hususunda haklıysalar, bunu parçalamak üzere derhal işe koyulmak gerek. Diğer yandan, kavramsal klişelerden ziyade, gerçeklere bakarsak, bizi ağırlığıyla ezen bürokratik yapının değişiminin etkisiyle çatırdadığı görülecektir. Eleştirmenlerin geleceğe taşıdığı örgüt türleri yarımın egemenliğini devam ettirebilecek dayanıklılıkta görülüyorlar. Çünkü şu an şahit olunan bürokrasinin zaferi değil yok oluşudur. Yeni örgüt biçimini “Adhokrasi” olarak adlandırıyorum” ifadesini belirten Toffler, hiyerarşinin uzun zaman alsa da yıkılacağını düşünmektedir (Çevikbaş, 2014: 93). Toffler’ e (1996: 119) göre “kullan, at” örgüt şeklinde de ifade edilen adhokrasi, spesifik vazifelere yönelik; görevi nihayete erdiğinde satılabilen, ortadan kaldırılabilen geçici nitelikteki, yarı bağımlı bir örgütlenme yapısını ifade etmektedir (Akçakaya, 2016a: 675).

Toffler’ in (1981: 124) “gelecekte işler, bir yerde buluşup görüşmeye gerek kalmadan

yürütülebilecektir. Kurumlar artık bir büroya ihtiyaç duymayacak, bunların yerini kimlik numarası, telefon numarası, hesap numarası alacaktır” ifadesi Aykaç (1997: 124) tarafından, işyeri ve istihdam şartlarının ilerleyen yıllarda büyük bir değişim geçireceği şeklinde yorumlanmıştır. Dolayısıyla, bürolara ihtiyaç kalmamasından ötürü bürokrasi de yok olacaktır (Çevikbaş, 2014: 93).

5.3. Wright Mills

Mills, büyük bir ilgi uyandıran “İktidar Eliti” isimli eserinde, Amerikan toplumundaki yönetici azınlık problemini farklı bakış açısıyla incelemiştir. Mills’ e (1974: 388) göre büyük zenginler, şirket yöneticileri, siyasete politika dışı alanlardan girenler, yüksek kademedeki askeri seçkinlerden oluşan elit grup Amerika’ya egemen olmaktadır (Yıldız Özkurt ve Ateş, 2021: 150). Mills, iktidar seçkinlerinin az sayıda büyük ailelerin meydana getirdiği kısıtlı bir çevre içinden çıkmış olan kimselerin türlü üst çevrelerde en üst makamlara gelmesi ile ortaya çıkan bir topluluk olmadığını asiller sınıfından gelmenin bu konudaki yalnızca alternatiflerden biri olduğunu belirtmektedir (Mills, 1974: 388).

Mills, bürokrat ve memurlardan oluşan beyaz yakalıları, tepkisiz ve kitle kültürü tarafından korkutulmuş ve biçimlendirilmiş olarak görmektedir. Modern toplumda gücü elinde tutanlar bu gücü genellikle gizli yollarla kullanmakta, doğrudan egemenlik yerine işleri istedikleri gibi yönlendirebilecekleri yöntemler uygulamaktadırlar. Akılcı sistemler, bu egemenliği, kimsenin somut olarak göremeyeceği şekilde gizlemektedir. Mills, bürokrasi için dünyanın istenilen şekilde kullanılacak bir nesne olduğunu düşünmektedir (Wallace & Wolf, 2004: 125-126 akt. Aytaç, 2005: 333).

5.4. Vilfredo Frederico Damaso Pareto

Vilfredo Pareto “elit” diğer bir tabirle “seçkinler” kavramını siyaset bilimine ilk kazandıran kişidir. Pareto’ nun Mosca’ nın görüşlerinden etkilendiği belirtilebilir. Pareto, Mosca’ nın “yönetici sınıf” tabirini geliştirerek daha geniş bir sosyolojik temelde değerlendirmiştir. Bu sebepten teorik araştırma aracı olarak “elit” kavramını kullanmıştır. Pareto, seçkinleri “olağanüstü nitelikleri bulunan ve hangi alanda, hangi faaliyet dalında olursa olsun, büyük

yetenekleri olduğunu ortaya koyan insanların tümü” olarak tanımlamaktadır (Kapani, 2007: 127).

Elit kavramını geniş bir perspektifte tanımlayan Pareto toplumların, “elit” ve “elit olmayan” şeklinde iki ana sınıfa ayrıldıklarını belirtmektedir. Sonrasında elit sınıfını da “yönetici elit” ve “yönetici olmayan elit” olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Yönetici elitin, toplumun yönetiminde doğrudan veya dolaylı olarak önemli bir rolü bulunan, siyasal iktidar üzerinde etki sahibi olan kişilerden meydana geldiğini belirten Pareto, üzerinde durulması gereken grubun bu sınıf olduğunu ifade etmektedir. Toplumun bu seçkin tabakasına farklı sosyal gruplar dahil olabilmektedir. Böylece askeri elit, din adamları eliti, aydınlar eliti gibi gruplardan söz etmek mümkündür. Pareto’ya göre yönetici elit içerisindeki sosyal grupların hepsi siyasal iktidarı kullanmada aynı ölçüde etkiye sahibi değildir. Pareto, bu sebepten yönetici eliti, siyasal elit olarak da isimlendirdiği siyasal iktidarı doğrudan kullanmakta olan bir “iç grup” ve iktidara etkisi olan bir “dış grup” olmak üzere ikiye ayırmaktadır (Şahin, 1998: 78).

5.5. Peter Michael Blau

Blau’ya göre bürokrasi, idari etkinliği maksimize etmek amacıyla oluşturulmuş bir örgütü ifade etmektedir. Bir diğer deyişle, bürokrasi, örgütsel amaçları gerçekleştirmek için toplu faaliyetleri düzenleyen ve harekete geçiren resmi usullerdir (Eryılmaz, 1993: 31 akt. Şahin, 1998: 5). Blau örgütsel verimliliğin, bürokratik kurallara uyulduğunda değil, uyulmadığında daha fazla olacağını iddia etmektedir (Ateş, 2013: 92 akt. Akçakaya, 2016b: 287).

5.6. Davranışçı Okul ve Bürokrasi

Davranışçı Okul mensupları, Klasik Örgüt Teorisi içerisinde incelenen Weber’in bürokrasi teorisine farklı eleştiriler getirmişlerdir. Selznick, Merton ve Gouldner Weber’in bürokrasi teorisini eleştirerek “Modern Bürokrasi” teorilerini geliştirmiş ve önemli katkıda bulunmuşlardır. Bu açıdan Weber’in teorisi, önceden tahmin edilemeyen davranışların görülmesi ve insan karakterini ve çevre faktörünü ihmal ettiğinden dolayı eleştirilmiştir. Merton, kurumlardaki davranışların, güvenilir ve önceden tahmin edilebilir olması için yüksek kademelerde “kontrol gereği” konusunun üzerinde

durmuştur (Dursun, 1992: 144). Merton’ a göre bürokratik kural ve ilkelere fazla ölçüde bağlanmak ve disiplin oluşturmaya çalışmak, örgütteki bireylerin kişiliklerini etkilemekte, kural, düzen ve disiplin bir gaye haline gelmektedir. Bununla birlikte bir diğer Davranışçı Okul mensubu olan Selznick, yetki devri olarak da belirttiği herhangi bir kontrol tekniğinin kullanılmasının tahmin edilemeyen birçok sonuçları olacağına değinmektedir (Öztaş, 2017: 161).

Kamu ve özel sektör kurumları kendilerini, üretim ve dağıtımda ortaya çıkan değişimleri ve farklılaşan çevresel unsurları daha çok göz önünde bulundurmaya ve bu değişime uyum sağlamak zorunda hissetmektedirler. Bunda geleneksel bürokrasinin yetersizlikleri ve oluşturduğu problemler büyük rol oynamaktadır. Bürokrasiye tepki olarak gelişen uygulamalar bu nedenden dolayı ortaya çıkmıştır. Davranışçı Okulun bir diğer mensubu Alvin Gouldner da resmi kural sistemlerinin resmi olmayan rutinler lehine ihmal edildiği farklı bir tip bürokrasiyi savunarak (Ateş, 2013: 92 akt. Akçakaya, 2016b: 287-288) yaptığı araştırmalar sonucunda Weberyen bürokrasiyi eleştirmiştir. “Birinci gerilim” olarak tanımladığı sorun bu eleştirilerinden birisidir. Gouldner; örgütlerin, üretimin sosyal ve fiziki unsurlarını kontrol etmek ve böylece örgüt sahiplerinin hedeflerinin gerçekleşmesi için tasarlandıklarını belirtmiştir. Bu durum örgütün sahibi olmayanların iş birliğini ve enerjisini gerektirmektedir. Oysa örgütün sahibi olmayıp çalışanların kurum içindeki çıkarları farklıdır. Bu durumu ilk gerilim olarak tanımlayan Gouldner, bu gerilimin, eşgüdüm, denetim, kurallar gibi süreçlerle örgütün sahibi olmayanların örgüt sahibi olan kişiler lehine çalışmalarını temin ederek çözülebileceğini düşünmektedir. Bu durum da ilk gerilimi yönetme esnasında oluşan ikinci bir gerilimdir. Gouldner, bürokrasinin ilk gerilimi hiç dikkate almadığı yalnızca ikinci gerilim sürecinin yönetimi problemine değindiğini ifade etmektedir (Öztaş, 2017: 161).

Gouldner, “Patterns of Industrial Bureaucracy” eserinde, bir madende yürüttüğü çalışmadan bahsetmektedir. Değerler ve normların uygulanışının üzerinde durduğu maden çalışmasında Gouldner, normun koruyucuları tarafından istendiği gibi uygulanmadığını, aslında normun şeklinin pek bir şey ifade etmediğini, normun

uygulanmasının karmaşık bir süreci içerdiğini belirtmektedir. Çalışmasını gerçekleştirdiği maden ocağında “sigara içme yasağının” iki ayrı grup tarafından nasıl algılandığını araştırmıştır. Patlayıcı maddelerin bulunduğu depoda, bu normun en sona alındığını, diğer bir grubun ise bu yasağa görünüşte uyduğunu tespit etmiştir. Bürokratikleşme sürecini analiz ettiği çalışmada üç tür bürokrasiden söz etmektedir. İlki, resmi olarak uygulanan ancak günlük davranışta uygulanmayan; hem yöneticinin hem de işçilerin kurallara uymadığı durumunu belirten; herhangi bir çatışmanın da olmadığı “sahte bürokrasi” olarak belirttiği türdür. Sigara içmeme kuralı bu duruma örnek verilebilir. İkinci olarak, hem yöneticinin hem de çalışanların kurallara uyduğu, gerilimin daha az olduğu tür olan “temsili bürokrasi” olgusunu ifade etmiştir. Yöneticilerin, çalışanların birtakım davranışlarından ötürü ceza uyguladıkları durumunu belirten “ceza merkezli bürokrasi” üçüncü tür olarak şekillenmiştir. “Devamsızlığın yasaklanması” kuralı bu duruma örnek gösterilebilir (Dursun, 1992: 146).

5.7. Liberal Görüşte Bürokrasi

Bireyin özgürlüğünü merkeze alan (Aydın, 2017: 998) liberaller, katı bir yönetim biçimine sıcak bakmamaktadır. Onlara göre bürokrasi, kurallara sıkı bağlılığı, katı hiyerarşisi uzmanlığa olan vurgusu gibi sebeplerden ötürü bireyin gelişimi olumsuz yönde etkilemektedir. Liberaller bürokrasinin, keyfi yönetimin aksini ifade eden hukuk devleti ile uyum içinde bulunması gerektiğini düşünmektedir. Böylesi bir ortamda bürokratlar, yetki alanlarının dışına çıkma suretiyle keyfi uygulamalarda ve düzenlemelerde bulunamazlar (Öztürk, 2021: 20).

Liberal düşüncenin bürokrasi konusundaki fikirleri, genel olarak John Stuart Mill’ in görüşleri ekseninde şekillenmiştir. Devlet müdahalesine ve bürokrasiye bireysel özgürlükler açısından yaklaşan Mill, bürokrasinin ve bireyin yeteneklerinin geliştirilmesi için çalışması gereken devletin büyümesinin özgürlükler yönünden tehlikeli olacağını belirterek “sınırlı devlet” ve “sınırlı bürokrasi” tezini savunmaktadır. Mill’ e göre devletin fonksiyonu çok olursa o kadar çok meslek ortaya çıkar ve nitelik azalır. Devlet kurumları, en yetenekli ve ehil kişileri işe

alsaydı, toplumdaki zengin kültüre ve deneyime sahip zekâlar bürokrat sınıfında toplanmış olurlardı ve diğer insanlar her şeyi bunlardan beklerdi. Dolayısıyla ulusun yeteneği o oranda tekelleşirdi. Mill’ e göre memurlar, birbirlerine bağlı oldukları ve sabit kurallarla iş gördüklerinden, kırtasiyeci bir tavırla iş yapmak eğilimindedir. Mill’ in tanımına göre bürokrasi, yönetim işinin profesyonel yöneticilerin elinde olmasını ifade etmektedir. Bu tür yönetimde deneyimler bir arada olma imkânı elde eder, geleneksel kurallar bulunur. Mill’ e göre, yetenekli bir kamu yönetimi halkın tümünü temsil eden organların kontrolü altında olmalıdır (Eryılmaz, 2016: 264-265).

Bürokrasi meselesinde önemli bir diğer isim Ludwig von Mises’ tir. Mises, bürokrasi kavramının günlük dilde hakaret kastıyla kullanıldığını, hiç kimsenin kendisini bürokrat olarak görmek istemediğini, bürokrasi kelimesinin aslında bir eleştiri aracı olarak görüldüğünü düşünmektedir (Dursun, 1992: 133).

Halk dilindeki kullanımının yanında Mises’ e göre bürokrasi, “devletle ilgili bir olgu; idare sistemi, kamu hizmetlerini yerine getirmede başvurulan bir yöntem ve özel teşebbüs yerine devlet girişimlerinin getirilmesi gibi anlamlara gelmektedir. Bazı zamanlarda bürokrasiyi, demokrasi için zorunlu bir unsur olarak gören Mises’e göre demokratik sistemlerde bürokrasi, kanuna harfi harfine uyarak işleri yönetmek demektir. Mises, devletin faaliyet alanının genişlemesine; özel sektör yerine devlet girişiminin ikame edilmesine karşı çıkmakta ve bu durumu “totaliterizm” olarak nitelendirmektedir. Mises bürokratik otoritenin, bireylerin şahsi işlerini serbest bir şekilde yönetebilme hürriyetlerine sınır getiren ve devlete fazlaca vazife veren bir yönetim sisteminin sonucu olduğunu ifade etmektedir (Eryılmaz, 2016: 265).

Mises, bürokrasinin kanunların uygulanmasında bir araç olması gerektiğini belirtmektedir. Ancak bunun aksine bürokratların kendilerini kutsal bir konuma yerleştirerek devletin temsilcisi olduklarını düşünmelerini eleştirmektedir (Aydın, 2017: 998).

6. Sonuç

Bilimsel anlamda bürokrasi olgusunu ilk olarak Weber ele alıp açıklasa da tarihsel

süreçte kendisinden önce ve sonra yaşamış olan düşünürler de kavrama yönelik teorilerini öne sürmüşlerdir.

Hegel, bürokrasinin kamu çıkarı için gerekli ve kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Marks, bürokrasinin toplumun sınıflara bölünmüş olmasına bağlı olduğunu, sınıfsal yapı ortadan kalktığında bürokrasinin de yok olacağını düşünmektedir. Ayrıca Marks yabancılaşma olgusu çerçevesinde, bürokrasinin yönetim alanında yabancılaşmaya sebep olduğunu ifade etmektedir. Weber, belirtildiği üzere bürokrasi dendiğinde akla gelen ilk isimlerden biridir. İdeal tip bürokrasi tanımlaması ile bireyselliğin yok edilmesini savunmaktadır. Bürokrasinin bu oranda başarılı olacağını belirtmektedir. En etkili ve verimli olanın bürokrasi olduğunu ifade eden Weber, bürokrasinin olumsuzluklarına değinerek; sıkı kuralların olduğunu, personelin esnek olmadığını, makine dışı gibi olduklarını, yazışmaların oldukça fazla olduğunu belirtmiştir. Kimi yazarlar (Eryılmaz, 2016: 277-279) bu olumsuzlukların giderilmesi için etkin bir kamu yönetim sisteminin özelliklerini sayarak liyakatin, iş birliğinin, etkin denetimin, performans değerlendirmesinin yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

Bununla birlikte diğer teorisyenlerin de fikirleri önem arz etmektedir. Michels, bürokrasinin demokrasiye engel olduğunu savunmaktadır. Bennis, Weber'in bürokrasi modelinin 20. yüzyıl şartlarına ayak uyduramadığını, gelişen teknolojiye bağlı kalamadığını belirtmiştir. Şunu da ifade etmek gerekirse Toffler, gelecekte bu tür bürokratik organizasyonlara ihtiyaç kalmayacağını düşünmektedir. Diğer yandan davranışçı okul mensupları Weber'in bürokrasi modelinin insanı ihmal ettiğini öne sürerek modern bürokrasi olgusunu getirmişlerdir. Liberaller ise bürokrasinin genişlemesinin özgürlükler için tehlikeli olabileceğini belirtmişlerdir. Eryılmaz'ın (2016: 5) ifadesine göre; liberal düşüncede, yönetim, kamu nizamını muhafaza etmek, dış güvenliği tesis etmek, adaleti yerine getirmek gibi minimal bir role sahiptir ve bireysel özgürlüklere yapılan vurgu sebebiyle bürokrasiye itaatkâr ve araçsal bir görev yüklemiştir.

Kimi teorisyenler bürokrasiyi örgütler için, etkin bir kamu yönetimi sistemi için

vazgeçilmez, gerekli, önemli bir unsur olarak görmektedir. Bunun yanında belirtildiği üzere bürokrasinin yok olacağını, varlığını devam ettireceği dış şartların ortadan kalkmasıyla bürokrasiden de söz edilemeyeceğini öne süren teorisyenler de alan yazında yer edinmektedir. Özellikle son yıllarda teknoloji ve bilimdeki hızlı ilerlemeler neticesinde bürokratik örgütlenmelerin sistemden silineceği düşünülse de şu anki durumun öyle olmadığı söylenebilir. Nitekim bürokrasinin yok olmasından ziyade daha da genişlediği, kamu yönetimi sistemi içinde daha da görünür nitelikte olduğu ifade edilebilir.

Çevikbaş (2014: 93) bunun sebebinin "Toffler'in belirttiği hesap, kimlik ve telefon numaralarını yönetecek, işletecek, programlayacak, denetleyecek, bakımını yapacak, gelişimini sağlayacak araştırma ve geliştirme uygulamaları için" güncel bürokratik unsurların ortaya çıkması olarak kaydetmiştir. Bundan dolayı bürokrasinin silinip gitmeyeceği, bilakis her toplumda bürokratik yönetime ihtiyaç duyulacağı düşünülmektedir. Literatürde yer alacak çalışmaların yönünü, bürokrasinin var olan olumsuzluklarının nasıl giderileceği, daha etkili ve verimli bir şekilde işleyebilmesinin nasıl sağlanacağı gibi hususlara çevirmekte fayda olacağı ifade edilebilir.

Kaynakça

- Akçakaya, M. (2016a). "Bürokrasi Kuramları ve Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Sorunlar", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 669-694.
- Akçakaya, M. (2016b). "Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(8), 275-295.
- Ateş, H. (2013). Postbürokratik Kamu Yönetimi. A. Balcı, A. Nohutçu, N. K. Öztürk & B. Coşkun (Ed.), *Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar (389-417)*. İstanbul, Seçkin Yayıncılık.
- Aydın, R. (2017). Bürokrasiyi Toplumsal ve Siyasal Boyutuyla Ele Alan Kuramsal Yaklaşımlar, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 993-1006.
- Aykaç, B. (1997). *Kamu Bürokrasisi ve Türk Kamu Personel Yönetiminde Bürokratik*

Eğilimler. Ankara, Yükseköğretim Kurulu Matbaası.

Aytaç, Ö. (2005). "Modern Bürokrasiler ve Yabancılaşma Ethosu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 319-348.

Bennis, W. G. (1972). *Changing Organizations*. T. John ve B. Warren (Ed.), *Management Of Change And Conflict* Penguin Boks. Baltimore.

Coşkun, B. & Asunakutlu, T. (2001). "Max Weber ve Bürokrasi Teorisi", *Türk İdare Dergisi*, 73(432), 171-187.

Cuff, E. C., Sharrock, W. W. & Francis, D. W., (2006). *Sosyolojide Perspektifler*. Ü. Tatlıcan (Çev.), İstanbul, Say Yayınları.

Çevikbaş, R. (2014). "Bürokrasi Kuramı ve Yönetimsel İşlevi", *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 75-102.

Dereli, T. (1976). *Organizasyonlarda Davranış*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Yayınları.

Dursun, D. (1992). "Bürokrasi Teorisi ve Yönetim", *Journal of Social Policy Conferences*, 0(37-38), 133-149.

Ergun, T. & Polatoğlu, A. (1992). *Kamu Yönetimine Giriş*. Ankara, TODAİE Yayınları.

Eryılmaz, B. (1993). *Bürokrasi*, İzmir, Anadolu Matbaacılık.

Eryılmaz, B. (2010). *Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*. İstanbul, Melisa Matbaacılık.

Eryılmaz, B. (2016). *Kamu Yönetimi*. İzmit, Umuttepe Yayınları.

Heper, M. (2005). Bürokrasi. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul, İletişim Yayınları.

Heywood, A. (2007). *Siyasi İdeolojiler*. İstanbul, Adres Yayınları.

Kapani, M. (2007). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara, Bilgi Yayınevi.

Mills, C. W. (1974). *İktidar Seçkinleri*. Ü. Oskay (Çev.), Ankara, Bilgi Yayınevi.

Özer, M. A. (2005). *Yeni Kamu Yönetimi: Teoriden Uygulamaya*. İstanbul, Platin Yayınları.

Özer, M. A., Akçakaya, M., Yaylı, H. & Yücel Batmaz, N. (2019). *Kamu Yönetimi Klasik Yapı ve Süreçler*. İstanbul, Gazi Kitabevi.

Öztaş, N. (2017). *Yönetim*. Antalya, Otorite Yayınları.

Öztürk, N. K. (2021). Bürokrasinin Verimliliği Hakkında Sosyalist ve Liberal Görüşler, *Ombudsman Akademik Dergisi*, 8(15), 13-41.

Polatoğlu, A. (2001). *Kamu Yönetimi Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması*. Ankara, ODTÜ Yayınları.

Ritzer, G. & Stepanisky, J. (2021). *Modern Sociological Theory*. SAGE Yayınları.

Ritzer, G. (2000). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. Ş.S Kaya (Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Şahin, A. (1998). "Bürokrasi Kuramı ve Türk Bürokrasisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi.

Toffler, A. (1981). *Gelecek Korkusu Şok*. S. Sargut (Çev.), İstanbul, Altın Kitaplar.

Toffler, A. (1996). *Üçüncü Dalga*. A. Seden (Çev.), İstanbul, Altın Kitaplar.

Tortop, N., İspir E. & Aykaç, B. (1993). *Yönetim Bilimi*. Ankara, Yargı Yayınları.

Tükel, İ. (2012). Modern Örgütlerde Yabancılaşma ve Kafka'nın "Dönüşüm" Romanının Bu Bağlamda Analizi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 34-50.

Wallace, R. A. & Wolf, A. (2004), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. L. Elbruz & M. R. Ayas (Çev.), İstanbul, Punto Yayıncılık.

Weber, M. (2004). *Sosyoloji Yazıları*. T. Parla (Çev.), İstanbul, İletişim Yayınları.

Weber, M. (2008). *Bürokrasi ve Otorite*. B. Akın (Çev.), İstanbul, Adres Yayınları.

Yıldız Özkurt, A. & Ateş, H. (2021). Bürokrasi Teorisyenleri. H. Ateş (Ed.), *Dünden Bugüne Kamu Yönetimi Düşünürleri (139-162)*. Ankara, Savaş Yayınları.

Yıldız Özkurt, A. (2020). Bürokrasi Yaklaşımı. H. Ateş (Ed.), *Kamu Yönetimi Teorileri Geleneksel Teorilerden Yeni Yaklaşımlara (83-98)*. Ankara, Savaş Yayınları.

Araştırma Makalesi • Research Article

Sanal Gerçeklik Teknolojilerinde Dokunsal Geri Bildirim: Eğitim Amaçlı Kullanımı Üzerine Yazın İncelemesi

Haptic Feedback in Virtual Reality Technologies: A Literature Review on its Use for Educational Purposes

Şamil ÖZER *

Yüksek Lisans Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı (Disiplinlerarası), ORCID: 0009-0001-4929-6936.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 07.12.2023

Kabul tarihi: 27.12.2023

Anahtar Kelimeler: Sanal Gerçeklik, Dokunsal Geri Bildirim, Teknoloji, Eğitim

ÖZET

Sanal gerçeklik, kullanıcıyı bilgisayar tarafından üretilen bir ortamda var eden ve ona gerçeklik hissi veren bir teknolojidir. Sanal gerçeklik ortamlarında kullanıcılar görsel ve işitsel uyarılara ek olarak dokunsal uyarılar da alabilmektedir. Dokunsal geri bildirim, kullanıcının sanal ortamda bulunan nesnelere dokunmasını veya onlarla etkileşim kurmasını sağlayan bir sanal gerçeklik özelliğidir. Bu özellik, sanal gerçeklik deneyimini zenginleştirmenin yanı sıra eğitim amaçlı sanal gerçeklik uygulamalarında da önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, sanal gerçeklik teknolojilerinde dokunsal geri bildirim eğitim amaçlı kullanımını ve potansiyelini ölçmek için literatür taraması ile yazın incelemesi yapılmıştır. Öncelikle sanal gerçeklik ve dokunsal geri bildirim kavramlarının tanımı ve özellikleri açıklanmıştır. Ardından sanal gerçeklik teknolojilerine entegre edilen dokunsal geri bildirim eğitimdeki fayda seviyesi ele alınmıştır. Son olarak dokunsal geri bildirim içeren eğitim amaçlı sanal gerçeklik uygulama araştırma sonuçları yazın incelemesi yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, dokunsal geri bildirim eğitimde motivasyonu artırma, öğrenmeyi pekiştirme, beceri kazandırma ve gerçekçilik sağlama gibi avantajları olduğu saptanmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 07.12.2023

Accepted: 27.12.2023

Keywords: Virtual Reality, Haptic Feedback, Technology, Education.

ABSTRACT

Virtual reality is a technology that makes the user exist in a computer-generated environment and gives them a sense of reality. In virtual reality environments, users can receive haptic stimuli in addition to visual and auditory stimuli. Haptic feedback is a virtual reality feature that allows the user to touch or interact with objects in the virtual environment. In addition to enriching the virtual reality experience, this feature plays an important role in virtual reality applications for educational purposes. In this study, a literature review was conducted to measure the use and potential of haptic feedback in virtual reality technologies for educational purposes. First, the definition and characteristics of virtual reality and haptic feedback concepts were explained. Then, the level of benefit of haptic feedback integrated into virtual reality technologies in education is discussed. Finally, the results of research on educational virtual reality applications with haptic feedback were analyzed.

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: samil_ozar@hotmail.com

Atıf: Özer, Ş. (2023). Sanal Gerçeklik Teknolojilerinde Dokunsal Geri Bildirim: Eğitim Amaçlı Kullanımı Üzerine Yazın İncelemesi, *Journal of Economics and Political Sciences*, 3 (2), 147-156.

with the literature review method. As a result of the study, it was determined that haptic feedback has advantages such as increasing motivation in education, reinforcing learning, providing skills and providing realism.

1. Giriş

Dokunsal geri bildirim, sanal gerçeklik cihazları ile kullanıldığında kullanıcının gerçek dünyada olmayan bir varlığa sanal ortamda dokunmasına ve hissetmesine izin vermektedir (Burdea, 1999). Haptik teknolojisi yani dokunsal geri bildirim sanal gerçeklikte önemli bir duyuşsal moddur. Haptikler hem kuvvet geri bildirimini hem de dokunsal geri bildirim anlamına gelir (Ambalina, 2020). Küresel dokunsal teknoloji pazar büyüklüğünün 2021'de 9,2 milyar ABD doları değerinde olduğu ve 2022'den 2030'a kadar %11,14'lük yıllık bileşik büyüme oranı ile genişleyerek 2030'a kadar yaklaşık 23,8 milyar ABD dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir (www.precedenceresearch.com, 2022). Dokunsal geri bildirim teknolojisi sanal gerçeklik ile gelişim göstermektedir. Örneğin, dokunsal geri bildirim takımları sanal gerçeklik oyunlarında gerçekliğe daldırma için bir sonraki adımı temsil etmektedir (Gibbs vd., 2022). Eğitiminde dokunsal geri bildirim teknolojisi öğrencilere daha gerçekçi bir öğrenme deneyimi sağlamak için kullanılabilir. Dokunsal geri bildirim teknolojisi, kullanıcının elinde tuttuğu cihaz aracılığıyla sesler, basınç ve titreşimler gibi dokunsal bir geri bildirim sağlamaktadır (Farag & Hashem, 2022).

Duyusal geri bildirim, öğrencilerin sanal dünyayla bilgi alışverişinde bulunmaları için başka bir kanal sağlayarak hesaplamalı öğrenme ortamlarına yeni bir boyut katmaktadır: öğrenciler sanal nesnelerin ağırlığını keşfedebilmekte, yüzey özelliklerini algılayabilmekte ve nesnelerle fiziksel olarak etkileşime girebilmektedir. En basit durumda, dokunsal teknoloji, sanal nesnelerin duyuşsal geri bildirim olmadan manipüle edilmesine izin vermektedir (Kovács, vd. 2015).

Bu çalışmanın amacı sanal gerçeklik içerisinde dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitim amaçlı kullanımı nasıl fayda sağlar ve dezavantajları nelerdir sorularına literatür taraması ile yanıt

vermektedir. Yapılan bir çalışmada 12-13 yaşındaki öğrencilerin nanoskala hücre biyolojisi konusundaki temel kavramları öğrenmelerine yardımcı olmak için çok parmaklı bir dokunsal arayüz ile birlikte üç boyutlu bir hücre zarı modeli tasarlanmış ve geliştirilmiştir. Öğrenciler, belirli zor kavramları desteklemek için tasarlanmış aktivitelerde çiftler halinde çalışmıştır. Gözlem ve mülakatlardan elde edilen bulgular, öğrencilerin üç boyutlu sanal gerçeklik ortamına daldıklarında ve model içindeki yapıları ve hareketleri hissedebildiklerinde öğrenmelerine yardımcı olduğunu göstermiştir (Webb, vd., 2021).

2. Kavramsal Çerçeve

2.1 Sanal Gerçeklik Nedir?

Sanal gerçeklik (VR), kullanıcılara sanal bir dünya içinde gezinme ve etkileşim kurma imkânı sağlayan bir simülasyon deneyimidir. Bu deneyim, bilgisayar donanımı ve yazılımı kullanılarak fiziksel duyuşlar yoluyla algılanabilen bir sanal dünya sunar. Tamamen sarmalayıcı, yarı sarmalayıcı ve sarmalayıcı olmayan olarak üç ana sanal gerçeklik türü vardır (Lowood, 2023).

2.1.1 Tamamen Sarmalayıcı Sanal Gerçeklik

Kullanıcının tüm duyuşlarını içeren en gerçekçi VR türüdür. Kullanıcı, sanal dünyayı sanki gerçekmiş gibi deneyimler. Kullanıcının görsel, işitsel, dokunsal, koku alma ve tat alma duyuşlarını içeren bir deneyim sunar. Görsel duyuş, yüksek çözünürlüklü bir ekran veya projeksiyon sistemi kullanılarak sağlanır. Bu sistemler, kullanıcının sanal dünyayı net ve gerçekçi bir şekilde görmesini sağlar. İşitsel duyuş, yüksek kaliteli bir ses sistemi kullanılarak sağlanır. Bu sistemler, kullanıcının sanal dünyadaki sesleri net ve doğal bir şekilde duymasını sağlar. Dokunsal duyuş, haptik geribildirim kullanılarak sağlanır. Koku alma ve tat alma duyuşları ise henüz tamamen geliştirilmemiştir.

Tamamen sarmalayıcı VR, kullanıcılara gerçek dünyadan tamamen koparak

tamamen sanal bir dünyada olma hissi verir. Bu, kullanıcıların sanal dünyadaki nesnelere gerçekmiş gibi hissetmelerini sağlar. Tamamen sarmalayıcı VR, oyun oynama, eğitim, sağlık ve askeri eğitim gibi çeşitli alanlarda kullanılmaktadır.

Oyun oynamada tamamen sarmalayıcı sanal gerçeklik, oyun oynama deneyimini daha gerçekçi ve sürükleyici hale getirme potansiyeline sahiptir. Kullanıcılar, sanal dünyada gezinebilir, nesnelere etkileşime girebilir ve diğer oyuncularla etkileşime girebilmektedir.

Eğitimde tamamen sarmalayıcı sanal gerçeklik, öğrencilerin gerçek dünyayı deneyimlemesini ve öğrenmesini kolaylaştırmak için kullanılabilir. Kullanıcılar, sanal dünyada farklı yerleri ziyaret edebilmektedir, tehlikeli durumlarla başa çıkmayı öğrenip ve yeni beceriler geliştirebilmektedir.

Sağlıkta tamamen sarmalayıcı sanal gerçeklik, hastaların tedavi görmesini ve rehabilitasyonunu kolaylaştırmak için kullanılabilir. Kullanıcılar, sanal dünyada ağrıyı azaltabilir, korkularını yenebilir ve yeni beceriler geliştirebilir.

Askeri eğitimde tamamen sarmalayıcı sanal gerçeklik, askerlerin eğitim almasını ve gerçek savaş koşullarına hazırlanmasını kolaylaştırmak için kullanılabilir. Kullanıcılar, sanal dünyada yeni silahları ve taktikleri öğrenebilir, tehlikeli durumları simüle edebilir ve savaş stresiyle başa çıkmayı öğrenebilir. Yarı sarmalayıcı sanal gerçeklik, bir bilgisayar ekranı veya bir tür gözlük veya kulaklık aracılığıyla erişilen kısmen sanal bir deneyim sağlar. Öncelikle, tamamen daldırma gibi fiziksel hareket içermeyen sanal gerçekliğin görsel 3B yönüne odaklanır.

2.1.2 Yarı Sarmalayıcı Sanal Gerçeklik

Kullanıcının görsel ve işitsel duyularını içeren sanal gerçeklik türüdür. Kullanıcı, sanal dünyayı gerçek dünyadan ayırt edebilse de yine de oldukça gerçekçi bir deneyimdir. Yarı sarmalayıcı sanal gerçeklik, kullanıcının görsel duyusunu, yüksek çözünürlüklü bir ekran veya projeksiyon sistemi kullanılarak

sağlar. Bu sistemler, kullanıcının sanal dünyayı net ve gerçekçi bir şekilde görmesini sağlar. İşitsel duyuyu, yüksek kaliteli bir ses sistemi kullanılarak sağlar. Bu sistemler, kullanıcının sanal dünyadaki sesleri net ve doğal bir şekilde duymasını sağlar. Yarı sarmalayıcı VR, kullanıcının gerçek dünyadan tamamen kopmasına izin vermez. Bu, kullanıcının sanal dünyayı gerçek dünyadan ayırt edebilmesini sağlar. Bu, bazı durumlarda dezavantaj olarak görülebilir, ancak bazı durumlarda avantaj olarak da görülebilir. Örneğin, kullanıcının sanal dünyayı gerçek dünyadan ayırt edebilmesi, mide bulantısı ve baş dönmesi gibi sağlık risklerini azaltabilir.

2.1.3 Sarmalayıcı Olmayan Sanal Gerçeklik

Kullanıcının yalnızca görsel duyusunu içeren sanal gerçeklik türüdür. Kullanıcı, sanal dünyayı gerçek dünyadan ayırt edebilir ve sanal dünyayla etkileşimi sınırlıdır. Sarmalayıcı olmayan türünde sanal gerçeklik, genellikle bir bilgisayar ekranından erişilen 3B simüle edilmiş bir ortamı ifade eder. Programa bağlı olarak ortamdaki sesler gelebilir. Kullanıcı, bir klavye, fare veya başka bir cihaz kullanarak sanal ortam üzerinde bir miktar kontrol uygulayabilir, ancak ortam, kullanıcıyla doğrudan etkileşime girmez. Kullanıcıların oda dekorasyonları tasarlamasına izin veren web siteleri gibi video oyunları, sürükleyici olmayan sanal gerçeklik teknolojilerine bir örnektir (Sheldon, 2022).

2.2 Dokunsal Geri Bildirim Nedir?

Dokunsal geri bildirim teknolojisinin bir diğer ismi ise haptik teknolojisidir. Haptik yunanca "haptikos" kelimesinden türetilmiş ve dokunma duyusuyla ilgili anlamına gelmektedir. Dokunsal geri bildirim teknolojisi, kuvvet, titreşim veya hareket uygulayarak kullanıcıların dokunma ve hareket duyularını uyarmak için mekanik titreşimler ve kuvvetler üreten bir teknolojidir (Wikipedia, 2023). Haptik teknolojisi, simülasyon ve cihaz olmak üzere iki temel bileşenden oluşur.

Simülasyon, sanal nesneye ait dokunma duyusunu oluşturan bileşendir. Bu bileşen, sanal nesnenin özelliklerini, yani şeklini,

boyutunu, ağırlığını, dokusunu vb. tanımlar. Simülasyon, kullanıcının sanal nesneyi nasıl hissedeceğini belirler. Örneğin, bir sanal kürenin simülasyonu, kürenin yuvarlak şeklini, belirli bir boyutunu ve yumuşak dokusunu tanımlar. Bu simülasyon, kullanıcının sanal küreyi dokunarak hissetmesini sağlar.

Cihaz, kullanıcının sanal ortamdaki nesnelere hissetmesini sağlayan bileşendir. Bu bileşen, simülasyon tarafından oluşturulan dokunma duyusunu kullanıcının vücuduna aktarır. Cihazlar, farklı teknolojileri kullanabilir. Örneğin, titreşim motorları, kuvvet sensörleri ve termal sensörler kullanılabilir. Titreşim motorları, kullanıcının elini veya vücudunu titreştirerek dokunma hissi oluşturur. Kuvvet sensörleri, kullanıcının elini veya vücuduna bir kuvvet uygulayarak dokunma hissi oluşturur. Termal sensörler, kullanıcının elini veya vücudunu ısıtarak veya soğutarak dokunma hissi oluşturur (Karal & Reisoğlu, 2009).

Dokunsal teknoloji, giyilebilir cihazlar, artırılmış/gerçeklik deneyimleri, araç içi eğlence, askeri ve endüstriyel analog cihazlar gibi birçok uygulamada kullanılmaktadır. Dokunma duyusu, kullanıcı deneyimini geliştirebilen ve tamamlama süresini ve hata oranını azaltabilen nesnelere etkileşimde etkili bir şekilde kullanılmaktadır (Blenkinsopp, 2019). Dokunma teknolojisi titreşimlerle sınırlı değildir. Aynı zamanda mikroakışkanlar ve sürtünme modülasyonu gibi diğer dokunsal teknolojileri de içerir. Haptik potansiyeli sınırsızdır ve heyecan verici bir yenilik alanıdır (Engineering Product, 2021). Haptik geribildirim, kullanıcılara sanal ortamdaki nesnelere etkileşim kurarken gerçekçi bir dokunma hissi veren bir teknolojidir. Hasser & Massie (1996), haptik geribildirim teknolojisinin birçok faydasını belirlemişlerdir. Öğrenme süresini kısaltma, görev tamamlama süresini kısaltma, hataları azaltma ve birebir etkileşimi araştırmalarının en belirgin ve önemli sonuçlarıdır.

2.3 Eğitim Amacıyla Dokunsal Geri Bildirim

Dokunsal teknoloji, daha sürükleyici ve etkileşimli bir öğrenme deneyimi sağlayarak

eğitimde devrim yaratma potansiyeline sahiptir. Dokunsal geri bildirim eğitim araçlarına entegre ederek öğrenciler, bilgileri anlamalarını ve akılda tutmalarını geliştiren bir dokunma hissi yaşayabilirler (Gönültaş & Zengin, 2021). Teknoloji, öğrencilerin cerrahi prosedürleri gerçekleştirmek için haptik simülatörleri kullanabilecekleri tıp eğitiminde de kullanılabilir. Türkiye'de Koç Üniversitesi Robotik ve Mekatronik Laboratuvarı'ndaki araştırmacılar, eğitim uygulamaları için dokunsal teknolojiler geliştirmek için aktif olarak çalışıyorlar. Dokunsal geri bildirim teknolojisi, öğrencilere daha etkileşimli ve öğrenmelerini daha kolay hale getiren bir öğrenme deneyimi sunar. Bu teknoloji, özellikle STEM yani fen, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarındaki öğrenme deneyimlerinde büyük bir potansiyele sahiptir. Dokunsal geri bildirim teknolojisi, aynı zamanda öğrencilerin öğrendikleri konuları daha iyi anlamalarına ve öğrenmelerini daha kalıcı hale getirmelerine yardımcı olabilir. Dokunsal teknolojinin önümüzdeki yıllarda daha fazla eğitim araç ve materyaline dahil edilmesi bekleniyor (Durmuş, 2019; Civelek, 2014).

3. Veri, Metodoloji ve Analiz

Bu araştırmada, sanal gerçeklik içerisindeki dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitim amacıyla kullanımının sonuçları sistematik literatür taraması yöntemi ile incelenmiştir. Sistematik literatür taraması, belirli bir konuda hazırlanmış araştırma sorusuna yanıt bulmak için, belirlenmiş kriterlere uygun olarak o alanda yayınlanmış orijinal çalışmaların sistemli ve yan tutmadan taranması, bulunan çalışmaların geçerliğinin değerlendirilmesi ve sentezlenerek birleştirilmesi sürecidir (Yıldız, 2022). 2010 ile 2022 tarihleri arasındaki araştırmalar veri tabanları ve arama motorlarından yararlanılarak elde edilmiştir. Google Scholar, ACM Transactions on Accessible Computing, Education and Information Technologies, Annals of Medicine and Surgery araştırma kapsamında yararlanılan veri tabanları ve arama motorlarıdır. Araştırmanın doğru neticeye ulaşması için güncel araştırma sonuçları dikkate alınmıştır. Dikkate alınan araştırmaların güncelliği ise sanal gerçeklik teknolojilerinin gelişimi ele alınarak

değerlendirilmiştir. Bazı yeni sanal gerçeklik teknolojilerinin çıkıp hızla hayatımıza entegre olmaya başlamasının tarihi olan 2010 yılından günümüze kadar yapılmış Türkçe ve İngilizce erişim sağlanan çalışmalar araştırmaya dahil edilmiştir (Metaverse ve Eğitim Teknolojisi, 2021). Bu araştırmalar, veri tabanları ve arama motorlarında Türkçe ve İngilizce anahtar kelimelerle taranmıştır. Bu anahtar kelimeler ise “Sanal gerçeklik”, “Dokunsal geri bildirim”, “Haptik Teknolojiler”, “Eğitim için haptik teknolojiler”, “Virtual Realty”, “Haptic Feedback Technology”, “Haptic Feedback for Education”

şeklinde olmuştur. Elde edilen araştırmalar, amaç, örneklem, yöntem, analiz tekniği ve sonuç olarak değerlendirilmiştir.

4. Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamında incelenen eğitim amacıyla kullanılan sanal gerçeklik teknolojisi içerisindeki dokunsal geri bildirim çalışmalarına yer verilmiştir. Tablo 1’de yerli ve yabancı yazında sanal gerçeklik teknolojilerindeki dokunsal geri bildirim özelliğinin eğitim amacıyla kullanım araştırmaları kronolojik olarak sıralanmıştır.

Tablo 1. Sanal Gerçeklik Teknolojilerindeki Dokunsal Geri Bildirim Özelliğinin Eğitim Amacıyla Kullanımı Yazın İncelemesi

Yazar ve Yayın Yılı	Araştırma Adı	Amaç	Örneklem Sayısı	Yöntem	Sonuç
Karal ve Reisoğlu (2009)	Haptik Teknolojisinin Simülasyon ve Geleneksel Yöntemlere Göre Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkisi	Haptik teknolojisi, yerçekimi, kütle ve ağırlık kavramlarının öğrenilmesinde kullanılarak akademik başarı üzerindeki etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada, simülasyonlar, düz anlatım ve soru cevap yöntemlerine göre haptik teknolojinin öğrenme sürecindeki etkisi incelenmiştir.	90 (6.sınıf)	Yerçekimi, kütle ve ağırlık kavramlarına yönelik geliştirilen bir kavramsal anlama testi, tüm gruplarda ön test, son test ve izleme testi olarak uygulanmıştır. Bu test, elde edilen verilerin kestirimsel analiz yöntemleriyle incelenmesini içermiştir.	Test sonuçlarında akademik başarılar açısından anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Bu durumun nedeni, teste tabi olan öğrencilerin halihazırda yüksek standart sapmalara sahip olduğundan gerçekleştiği düşünülmektedir.
Üstünel (2014)	Üstün yetenekli öğrencilerin kullanımı için sanal gerçeklik ortamında kuvvet geribeslemeli haptik uygulamaların geliştirilmesi	Sanal gerçeklik ve kuvvet geribeslemeli haptik teknolojiler kullanılarak geliştirilen uygulamaların üstün yetenekli/zekâlı öğrencilerin kimya eğitiminde kullanılması ve etkilerinin incelenmesidir.	52 (6. – 7. Sınıf)	Elde edilen veriler istatistiksel olarak SPSS v20.0 yazılımı ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar tablolaştırılmıştır. Araştırmadaki değişkenlerin manidarlığı belirlenmesinde ortalamalar (means) ve t-testi uygulanmıştır.	Sanal gerçeklik ortamında geliştirilen kuvvet geribeslemeli haptik uygulamaların üstün yetenekli/zekâlı öğrencilerin eğitim sürecine karşı tutumlarının olumlu bir şekilde etkilendiği açıkça çıkarılmıştır.
Zhao vd. (2016)	Otizimli Çocuklarda İnce Motor Davranışlarını İçin Sanal Gerçeklik Kavrayıcı Sanal Gerçeklik Sistemi (Hg) Tasarımı	Otizimli çocukların ince motor manipülasyon becerilerini değerlendirmek ve geliştirmek için Dokunsal-Kavrayıcı Sanal Gerçeklik Sistemi potansiyellerini araştırmak.	12 (6 otizimli ve 6 tipik gelişen)	Kullanıcının kavrama kuvvetini ve el konumunu algılayabilen ve dokunsal geri bildirim sağlayabilen özelleştirilmiş bir Dokunsal Tutucu aracılığıyla bu görevlerle etkileşime girmiştir. Tüm veriler zaman senkronize edilir ve kullanıcının performansının çevrimdışı analizi için .csv dosyalarına kaydedilmiştir.	Katılımcılar hem VMI Motor Koordinasyon testinde hem de sanal görevlerde daha yüksek puanlar elde ettiği ve test sonrası görevlerde daha istikrarlı ve sorunsuz bir performans sergilediği saptanmıştır.
Webb vd. (2022)	Okullar için sanal gerçeklikte haptik özellikli işbirlikçi öğrenme	3B sanal gerçeklik (VR) simülasyonuna dokunsal geri bildirim eklenmesinin, 12 ila 13 yaş arasındaki öğrenciler için nano ölçekli hücre biyolojisindeki temel kavramların öğrenimini etkileyip etkilemediğini araştırdı.	64 (12-13 yaş)	Öğrencilerle ikili gruplar halinde yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler, iki bağımsız araştırmacı tarafından tümevarımsal kodlama kullanılarak tematik analize tabi tutuldu.	Sanal gerçeklik ortamında oluşturulan nesnelere daha kolay bir şekilde kavranmıştır fakat görsel baskınlıktan dolayı örneklem içerisindeki öğrenciler dokunsal geri bildirim etkilerine cevaplarında değinmemiştir.
Gani vd. (2022)	Dokunsal geri bildirim cerrahi eğitim sonuçları üzerindeki etkisi: Dokunsal ve dokunsal olmayan sürükleyici sanal gerçeklik eğitiminin Randomize Kontrollü Denemesi	Dokunsal geri bildirim sürükleyici bir VR kemik delme simülasyonuna entegre edilmesinin, genç cerrahların performansı üzerindeki eğitici etkisini değerlendirmeyi hedefledi.	31 (lisansüstü 1-3 sınıf)	Dokunsal geri bildirim bulunan ve bulunmayan sanal gerçeklik ortamlarına iki gruba ayrılan katılımcılardan testere kemiği modeli üzerinde her iki korteksinden 3 delik açmaları istendi. Sonuç ölçütleri ise dalma aralığı mesafesi, sondaj süresi ve teknik becerilerin objektif yapı değerlendirilmesi (OSAT) ve niteliksel anket sonuçlarıydı.	Dokunsal geri bildirim entegrasyonu, cerrahi uygulamalar sırasında daha gerçekçi bir deneyim sunmakta ve cerrahi becerilerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu şekilde, dokunsal geri bildirim tabanlı simülasyon modelleri, cerrahi eğitimde etkili bir araç olabileceği düşünülmektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu araştırma kapsamında yapılan literatür taraması, sanal gerçeklik içerisindeki dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitim amacıyla kullanımının sonuçlarına dair çeşitli araştırmaları Tablo 1'de içermektedir. İncelenen araştırmaların birçoğu, sanal gerçeklik ortamlarında dokunsal geri bildirim sağlayan sistemlerin, öğrenme sürecinde öğrencilerin motivasyonunu artırdığını ve öğrenme deneyimini iyileştirdiğini göstermektedir. Dokunsal geri bildirim, öğrencilerin sanal ortamlardaki nesnelere hissetmelerini ve gerçek dünyadaki deneyimlere daha yakın bir şekilde etkileşimde bulunmalarını sağlamaktadır. Bu bulgular, dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitimde potansiyel bir avantaj sağlayabileceğini göstermektedir.

Bununla birlikte, literatürdeki çalışmaların sayısı sınırlıdır ve dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitimdeki etkileri konusunda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Özellikle farklı eğitim bağlamlarında ve farklı hedef kitlelerde dokunsal geri bildirim teknolojisinin etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi önemlidir.

Literatürdeki çalışmaların sınırlı sayısı, dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitim amacıyla kullanımının potansiyel faydaları ve etkileri konusunda tam bir anlayışı sınırlamaktadır. Dolayısıyla, gelecekte daha fazla araştırma yapılması ve bu alanda yapılan çalışmaların sayısının artırılması gerekmektedir. Bu, sanal gerçeklik içerisindeki dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitimdeki rolünü daha iyi anlamamıza ve etkili kullanımlarını belirlememize yardımcı olacaktır.

6. Sonuç, Değerlendirme ve Öneriler

Bu çalışmada, sanal gerçeklik teknolojilerinin eğitim alanında dokunsal geri bildirimle birlikte kullanımının potansiyelini değerlendirmeyi amaçlamıştır. İnceleme, deneysel araştırmalarla sınırlandırılmış ve yazının gelişimi hakkında bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmadan ulaşılan temel sonuç, sanal gerçeklik ortamına entegre edilmiş dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitim amacıyla

uygulanmasının deneysel araştırmaları literatür kapsamında oldukça sınırlı olmasıdır. Araştırmaların örneklemelerini incelediğimizde örneklem gruplarının daha çok 12-13 yaş (6.-7. Sınıf) aralığında olduğu saptanmıştır. Bu da örneklem gruplarında bir tekdüzelik doğurmuştur. Ayrıca örneklem sayısının azlığı da sonuçları güvenilir kılmak adına negatif bir etkiye uğratmıştır. Yazın incelemesine dahil edilen araştırmaların başlık, amaç, yöntem ve sonuç bölümlerinde doyum seviyesine ulaşılmıştır. Yapılan literatür taramasında sanal gerçeklik teknolojilerine entegre edilen dokunsal teknolojiler ile fazla çalışma olmasına rağmen dokunsal geri bildirim teknolojileri ile ilgili çalışma kıtlığı olduğu belirlenmiştir.

Yapılan yazın incelemesinde ele alınan çalışmaların sonuçlarına göz attığımızda, sanal gerçeklik ortamına entegre edilmiş dokunsal geri bildirim teknolojisinin öğrencilerin sanal gerçeklik ortamlarında daha derinlemesine bir deneyim yaşamasına ve gerçeklik hissini artırmasına yardımcı olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler, sanal ortamdaki nesnelere dokunma, onlarla etkileşim kurma ve hareketlerini hissetme gibi deneyimler yaşadıklarında öğrenme süreçlerinde daha fazla bağlantı kurabilmekte ve bilgileri daha iyi anlamaktadır.

Mevcut araştırmalar genellikle kısa vadeli etkileri incelemiştir. Gelecekteki çalışmalar, dokunsal geri bildirim teknolojisinin uzun vadeli öğrenme süreçlerine etkisini değerlendirmeli ve bu teknolojinin öğrencilerin bilgiyi ne kadar süre boyunca hatırlamalarına katkıda bulunabileceğini incelemelidir.

Eğitimde kullanılan dokunsal geri bildirim teknolojisinin etkilerini değerlendiren çalışmalar, sadece STEM alanında değil, genel eğitimde de farklı bağlamlarda gerçekleştirilmelidir. Örneğin, dil öğrenimi, sanat eğitimi veya sosyal bilimler gibi farklı alanlarda nasıl bir etki yarattığına dair araştırmalara odaklanılabilir.

Dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitimdeki potansiyeli, çeşitli disiplinlerde kullanım alanları bulunduğunu göstermektedir. Zhao ve diğerlerinin 2016

yılında yaptığı çalışmada örneklem grubuna dahil ettiği otizm spektrumuna sahip çocukların motor becerilerine oldukça katkı sağladığı tespit edilen dokunsal geri bildirim teknolojisi, Üstünel'in 2014 yılında yaptığı deneysel çalışmada yüksek yetenekli öğrencilerin eğitim motivasyonuna pozitif yönde fayda sağladığı tespit edilmiştir. 2022 yılında Gani ve diğerlerinin, lisansüstü seviyesindeki 31 stajyer cerrah örnekleme ile yaptığı çalışmada dokunsal geri bildirim teknolojisinin tıp alanındaki cerrahi eğitimde de etkili bir araç olabileceği sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara istinaden dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitim amacı ile kullanılmasının pozitif bir fayda sağladığı kanıtlanmıştır. Bu araştırmaya dahil edilen Karal ve Reisoğlu'nun 2009 yılında, 6. Sınıfa giden 90 öğrenci üzerinde yaptığı çalışma sonucunda dokunsal geri bildirim öğrencilerin standart sapmasında ciddi farklar oluşturmadığı tespit edilmiş olsa da örneklem grubundaki öğrencilerin mevcut standart sapma düzeyi yüksek olmasından dolayı böyle bir sonuç alındığı tartışılmıştır. Aynı zamanda Webb ve diğerlerinin 2022 yılında yaptığı sanal gerçeklik uygulamalarına entegre edilen dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitim amacıyla kullanımı ne negatif ne pozitif bir sonuç ortaya çıkarmıştır fakat örneklem içerisinde bulunan öğrenciler ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilere göre sanal gerçeklik teknolojisinin görsel baskınlığından dolayı dokunsal geri bildirim özelliği eğitimde etkin olsa da öğrenciler tarafından yeterince değinilmediği düşünülmektedir. Bunun sonucunda ise dokunsal geri bildirim özelliği etkilerinin araştırma sonuçlarını ölçmek için yeteri kadar veri elde edilmesini önlediği tartışılmıştır.

Sonuç olarak, bu yazın incelemesi, dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitimdeki potansiyelini vurgulamakta ve daha fazla çalışmanın yapılması gerektiğini göstermektedir. Dokunsal geri bildirim teknolojisi, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini daha etkileşimli hale getirebilir ve öğrenme sonuçlarını iyileştirebilir. Gelecekteki çalışmalarda, dokunsal geri bildirim teknolojisinin eğitim amacıyla

kullanılması için daha yaygın bir şekilde kullanılabilmesi için bu alanda daha fazla araştırma yapılması ve uygulamaların geliştirilmesi önerilmektedir. Bu amaçla, farklı yaş gruplarından öğrencilerin dokunsal geri bildirim teknolojisine karşı tutum ve davranışlarının incelenme çalışmaları, Farklı eğitim konularında dokunsal geri bildirim teknolojisinin etkililiğinin araştırılması ve Dokunsal geri bildirim teknolojisinin maliyet ve kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi yapılabilir.

Gelecekteki çalışmalarda, teknolojinin eğitimdeki rolünü daha geniş bir bakış açısıyla ele almak önemlidir. Örneğin, öğrenci performansını etkileyen farklı teknolojik araçların karşılaştırmalı analizi yapılabilir. Farklı metodolojik yaklaşımların kullanılması, çalışmanın genel güvenilirliğini artırabilir. Örneğin, deneysel çalışmalar, vaka analizleri veya uzun vadeli gözlemler, teknolojinin eğitimdeki etkilerini daha derinlemesine anlamamıza yardımcı olabilir. Araştırmaların güvenilirliği açısından uygulamaların uzun vadeli etkilerini değerlendirmek, teknolojinin öğrenci başarısı ve öğrenme süreçleri üzerindeki kalıcı etkilerini anlamak açısından önemlidir. Bu bağlamda deneysel araştırmaların uzun vadeli etkilerinin gözlemlenmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Ambalina, L. (2020, Ağustos 25). Haptic Feedback is the Next Step in Virtual Reality. Hackernoon: <https://hackernoon.com/haptic-feedback-is-the-next-step-in-virtual-reality-06s3uom> adresinden alındı
- Blenkinsopp, R. (2019, Haziran 10). What is Haptics? Ultraleap: <https://www.ultraleap.com/company/news/blog/what-is-haptics/> adresinden alındı
- Burdea, G. (1999). Keynote Address: Haptic Feedback for Virtual Reality. Proceedings of International Workshop on Virtual prototyping (s. 87-96). New Jersey: Rutgers.
- Civelek, T. (2014). Orta öğretim öğrencilerinin fizik eğitiminde kullanmak amacıyla sanal gerçeklik ortamında kuvvet geribeslemeli

haptik uygulamalar geliştirilmesi. DSpace@Trakya.

<https://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/trakya/1618/?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı

Durmuş, H. (2019, Nisan 10). Dokunmatik Ekran için Dokunsal Geri Bildirim. Halil Durmuş:

<https://www.halildurmus.com/2019/04/10/dokunmatik-ekranlar-icin-dokunsal-geri-bildirim/> adresinden alındı

Engineering Product. (2021, Ekim 27). What is Haptic feedback and technology? Engineering Product Design: <https://engineeringproductdesign.com/knowledge-base/haptic-feedback-and-technology/> adresinden alındı

Farag, A., & Hashem, D. (2022). Impact of the Haptic Virtual Reality Simulator on Dental Students' Psychomotor Skills in Preclinical Operative Dentistry. *Clinics and Practice*, 12(1), 17-26. <https://doi.org/10.3390/clinpract12010003> adresinden alındı

Gani, A., Pickering, O., Ellis, C., Sabri, O., & Pucher, P. (2022). Impact of haptic feedback on surgical training outcomes: A Randomised Controlled Trial of haptic versus non-haptic immersive virtual reality training. *Annals of Medicine and Surgery*, 83, 104734.

Gibbs, J. K., Gillies, M. & Pan, X. (2022). A Comparison Of The Effects Of Haptic and Visual Feedback On Presence In. *International Journal of Human - Computer Studies*, 157, 1-11.

Gönültaş, B., & Zengin, D. (2021, Mayıs 2). Dokunsal geri bildirim, dijital ile gerçek dünyayı birleştirmeye hazırlanıyor. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/dokunsal-geri-bildirim-dijital-ile-gercek-dunyayi-birlestirmeye-hazirlaniyor/2227091> adresinden alındı

Hasser, J.C. & Massie, T. H., 1996. The Haptic Illusion. In C. Dodsworth, *Digital Illusion: Entertaining the Future with High Technology*, Addison-Wesley Publ. Co

Karal, H., Reisoğlu, İ (2009). Haptic Teknolojisinin Simülasyon Ve Geleneksel

Yöntemlere Göre Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkisi. *Eğitim Teknolojileri Araştırma Dergisi*, 1(3). <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423877265.pdf> adresinden alındı

Kovács, P. T., Murray, N., Rozinaj, G., Sulema, Y., & Rybárová, R. (2015). Application of Immersive Technologies for Education: State Of The Art. *International Conference on Interactive Mobile Communication Technologies and Learning (IMCL)*. (s. 283-288). Selanik: Interactive Mobile Communication Technologies and Learning (IMCL).

<http://99.80.113.84/bitstream/handle/20.500.12065/3146/Application%20of%20immersive%20technologies%20....pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı

Lowood, H. E. (2023, Mart 20). virtual reality. *Britannica*: <https://www.britannica.com/technology/virtual-reality> adresinden alındı

Metaverse ve Eğitim Teknolojisi. (2021). T. Talan (Dü.) içinde, *Eğitimde Dijitalleşme ve Yeni Yaklaşımlar (Digitalization and New Approaches in Education)* (s. 169-192). İstanbul: Efe Akademi. <https://avesis.deu.edu.tr/yayin/d0b6f98e-12d5-486b-af18-ebb5558acd27/egitimde-dijitallesme-ve-yeni-yaklasimlar> adresinden alındı

Sheldon, R. (2022, Ağustos). virtual reality. *TechTarget*: <https://www.techtarget.com/whatis/definition/virtual-reality> adresinden alındı

Üstünel, H. (2014). Üstün yetenekli öğrencilerin kullanımı için sanal gerçeklik ortamında kuvvet geribeslemeli haptik uygulamaların geliştirilmesi. *Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*. <https://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/handle/trakya/1642> adresinden alındı

Webb, M., Tracey, M., Harvin, W. & Tokatli, O. (2022). Haptic-enabled collaborative learning in virtual reality for schools. *Education and Information Technologies*, 937-960.

Webb, M., Tracey, M., Harwin, W., Tokatli, O., Hwang, F., Johnson, R., Jones, C. (2021, Temmuz 2). Haptic-enabled collaborative learning in virtual reality for schools. *Education and Information Technologies*, 27, s. 937-960.

Wikipedia (2023, Nisan 4). Haptic technology. Nisan 24, 2023 tarihinde In Wikipedia: https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Haptic_technology&oldid=1148182004 adresinden alındı

www.precedenceresearch.com, (2022). Haptic Technology Market (By Component: Solution, Software; By Application: Consumer Electronics, Gaming, Healthcare, Robotics, Education, Research, Others; By Feedback Type: Tactile, Force) - Global Industry Analysis, Size, Share, Growth, Trends, Regiona. Kanada: Precedence Research. <https://www.precedenceresearch.com/haptic-technology-market> adresinden alındı

Yıldız, A. (2022). Bir Araştırma Metodolojisi Olarak Sistemik Literatür Taramasına Genel Bakış. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 367-386.

Zhao, H., Zheng, Z., Swanson, A., Weitlauf A. (2018). Design of a Haptic-Gripper Virtual Reality System (Hg) for Analyzing Fine Motor Behaviors in Children with Autism. *ACM Transactions on Accessible Computing*, 11(4), 1-21.

<https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/3231938> adresinden alındı

Araştırma Makalesi • Research Article

Postmodern Medyanın Analizi: Sosyal Medya Örneği

Analysis of Postmodern Media: The Example of Social Media

Süleyman DOĞAN^a *

Rabia ÇELİK^b

a.Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü, ORCID: 0000-0003-1825-2583.

b.Sosyolog, Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Felsefe Bölümü, ORCID: 0000-0002-6191-2463.

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 28.11.2023

Kabul tarihi: 29.12.2023

Anahtar Kelimeler: İnternet, Sosyal Medya, İfşa, Devrim, Popüler Kültür.

ÖZET

Yeni bir gerçeklik simülasyonu olarak öngörülen post-modern medya, hızlı üretilen ve hızlı tüketilen kültür öğelerinin bütünlüğünü oluşturan bir yapı haline gelmiştir. Post-modern medya sayesinde ortaya çıkan popüler kültürün aygıtlarıyla birlikte kişiler artık toplumsal kimlikle değil bireysel olarak devam etmeye başlamıştır. Bu durum öyle bir hale gelmiştir ki bireyler popüler kültürü takip edemez ise huzursuz ve içinde buldukları çağdan geri kalmış olduğu zannı kapılabilmektedirler. Kapitalist sistemin aygıtları olarak kabul ettiğimiz popüler kültürün birçok kaynağı vardır. Bunlardan ilki ve en etkili olan sosyal medyanın kullanımı olmayan neredeyse hiçbir yer kalmamıştır. Konunun en dikkat çekici yanı ise sosyal medya artık davranışlarımıza müdahil olmaya başlamıştır. Gelecek olan nesil artık popüler kültürün ürünü olan sosyal medyanın etkisindedir. Sosyal medya da mevcutta olan kümülatif hareketleri ve genel yapıyı fenomenolojik felsefe disiplini uygulayarak inceleyerek ortaya madalyonun öteki yüzü konulmuştur. Sosyal medya sanıldığı kadar masumane olmadığı, bilgilerimizin ifşası ve paylaşımlarda bulunan bilgi manipülasyonu analiz edilmiştir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 28.11.2023

Accepted: 29.12.2023

Keywords: Internet, Social Media, Disclosure, Revolution, Popular Culture.

ABSTRACT

Post-modern media, which is envisaged as a new simulation of reality, has become a structure that creates the integrity of rapidly produced and rapidly consumed cultural elements. With the devices of popular culture that emerged thanks to the post-modern media, people have started to continue as individuals, not with social identity. Now, this situation has become such that if individuals cannot follow popular culture, they see themselves as restless and backward from the era they belong to. Popular culture, which we accept as the devices of the capitalist system, has many sources. There is almost no place left without the use of social media, which is the first and most effective. The most striking aspect of the issue is that social media has begun to interfere with our behavior. The next generation is now under the influence of social media, which is the product of popular culture. The other side of the coin has been put forward by examining the current cumulative movements and general structure in social media by applying the discipline of phenomenological philosophy. Social media is not as innocent as it seems, the disclosure of our information and the manipulation of information in the shares have been analyzed.

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: dogansuleyman1@hotmail.com

Atif: Doğan, S. & Çelik, R. (2023). Postmodern Medyanın Analizi: Sosyal Medya Örneği, *Journal of Economics and Political Sciences*, 3 (2), 157-165.

1. Giriş

İçindeki bulunduğumuz 21.yüzyıl iletişim çağıdır. Bu iletişim çağında zaman zaman çelişkilerle karşılaşmak mümkündür. Ev içinde ebeveyn çocuklar arasında odalar arasında mesafeler ortaya çıkarken çocuk atlantik ötesindeki biriyle sosyal medya yoluyla iletişim kurabilmektedir. Böylesine karmaşık, karışık ve kompleks yaşam içinde sosyal medyanın bir başka cephesine bu makalede yoğunlaşmaya çalışılacaktır. Öncelikle iletişim kavramına bir göz atmakta yarar vardır.

Antik Latince de fill kökü olan *communis* -ki bu ortak, paylaşılan ve umumi anlamlarına denk gelir-sözcüğünden türetilerek oluşturulan “*communicatio*” iletişim kavramı, iki kişi arasındaki bilginin aktarılma sürecine işaret eden zihinsel ve simgesel bir işlem den çok daha somut bir anlama gelmektedir. İnsan sosyal bir varlık olduğu için iletişim oldukça önem arz eder. Sosyal açıdan elzem bir nitelik olarak karşımıza çıkan iletişim; topluluk kanun ve kurallarının işletimi, denetimi açısından da gereklidir. Tüm bu özelliklerine dayanarak toplumu bu denli ilgilendiren konu başlığı sosyoloji de de kuramcılar tarafından dikkat çekici olması kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışmalar arasında güncelliğini koruyan Amerikalı iletişim kuramcılarında John Durham Peters tarafından 1999 yılında kaleme alınmış *Speaking Into The Air: A History of the Idea of Communication* (Havaya Konuşma: İletişim Düşüncesinin Tarihi) kitabı; iletişim kavramının anlamlarını dörtlü sac ayaklarına oturarak kavramı somutlaştırması bakımından önemli bir eserdir. Birinci sac ayağında iletişimi diyaloga dayalı süreçten daha çok dahil olmak, paylaşmak, sürece katılıyor olmak olarak betimler. İletişimi iletişim yapan şey o süreçten daha çok paylaşımda kalmak, bir şey paylaşmaktır. İkinci sac ayağında anlamlar, fiziksel aktarımların olduğu bir süreçle ifade etmektedir. Bu kısımda sözlü, sözsüz iletişimi işaret eden Peters; üçüncü sac ayağında ise iletişimi değiş tokuş olarak ifade eder. Ve son sac ayağında ise iletişim sembolik etkileşimin

türlü biçimlerini ifade eden şemsiye terimi karşımıza çıkar. Kavram olarak iletişim konuşmayla başlar. Fakat en nihayetinde yazıyla, resimle, elektronik ve dijital iletişim aşamalarını da beraberinde getirdiği kuşku götürmez bir gerçektir. Çünkü iletişim içinde bir şeyi paylaşmayı barındırır. Bu sebeple de iletişimde nasıl paylaşıldığı fikriyatı değil paylaşımda olmanın, paylaşılan bilginin önemi vardır.

2000’li yıllar ile beraber cep telefonu kullanımının yaygın hale gelmesi iletişim devrimine önemli bir boyut kazanmıştır. Artık uzaktakini yakına bağlayan bir aygıt ve bu aygıt bireysel olarak herkeste mevcuttur. Yaşamış olduğumuz çağda artık mesafe kavramı bir anlam ifade etmemeye başlarken Marshall McLuhan’ın da dediği gibi artık dünya küresel köy haline gelmiştir. Dünyanın en uzak noktalarında bulunan kişiler saniyeler içinde görüntülü yahut görüntü olmadan da anında görüşme sağlayabilmektedir. Hal böyle olunca bilgi çok hızlı yayılmakta, bilgiye ulaşım ise geçmiş dönemlerle kıyasla şaşırtıcı biçimde kolaylaşmıştır. İletişim aygıtlarındaki bu hızlı ve köklü gelişme, zaman ve mekân kavramlarını da mesafe kavramı gibi değişikliğe uğratarak geleneksel kurumların kontrol tekellerini de büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. İnternette bilgi ve kontrol tekelleri oluşturan etkenlerden biri görülebilir. Teknolojiyi kullanma kabiliyeti olanlar bilgiyi seçme gücü de bulunmaktadır. Son yıllarda gün geçtikçe teknolojiyi kullanabilen insanların sayısındaki artış bahsi geçen tekelleşmede azalma etkeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2021).

17 Ağustos 1980 yılında Paul C. Warnke tarafından *The New York Times* gazetesinde çıkan makale bu konuda çeşitli öngörülerde bulunurken 2009 yılı itibariyle yine *New York Times*’da “*The Digital Arms Race*” konu başlıklı makaleler de kullanımı karmaşık dijital teknolojilerin sürekli artışı herhangi bir saldırı karşısında ülkenin güç kaynaklarının ve iletişiminin nasıl kontrol sağlanacağı amacının arkasına gizlenerek güçlendiği hipotezini Pentagon üzerinden

açıkladığını görmekteyiz. Ne kadar yeni medya doğarsa doğsun tekel sahipleri medya aygıtlarını kontrol etmenin bir yolunu bulacağı da bilinen bir gerçektir. Dijital iletişim en nihayetinde insanlık tarihindeki en büyük değişimlerden birinin yaşanmasını sağlamıştır. Artık zaman denen mefhumu şimdiye, mekân denen mefhumu ise sınırsızlıkla değiştirmiştir. Mesafelerin sifra indirildiği iletişim dönüşümünde, iletişimin içeriğini oluşturan bilgilerin dönüşümü nasıl olmuştur? Bilgiye anında erişim sağlamak doğru bilgiye erişimi sağlar mı? Doğru bilginin kaynağı nedir? Etkileşimde bulunduğum bu iletişim evreninde mahremiyetim ne denli sağlanmaktadır? Gibi sorgulamalarda iletişimin dönüşümü ile gelmiştir.

Bu çalışmada, sosyal medya post-modern kültürel bir açıdan ele alınarak, sosyal ilişkiler, mahremiyet ve devrimsel hareketler açısından incelenirken bahsi geçen sorulara da cevap aranacaktır. İletişimin geçirmiş olduğu bu yeni dönüşümde temel ve dikkat çekici kavram olarak karşımıza çıkan sosyal medyanın sosyo-kültürel boyutunun ele alınması amacıyla yapılan çalışmalar ve incelemelerin incelenip, çoklu disiplinler yaklaşımıyla irdelenerek ortaya sosyal çıktı konulması hedeflenmiştir.

2. Postmodernizm

Bugün, postmodern toplumun bunalım ve buhranlarını sosyal bilim mantığı olmaksızın teşhis ve tespit etmek oldukça güçtür. İnsanı bağlamlarından ayrı olarak anlamak mümkün olmadığı gibi toplumu, insanlar ve toplumlararası ilişkileri bağlamlarından ayrı olarak anlamak ve açıklamak da mümkün değildir. Sosyal bilimlerin bütünselliğini ve çatısı altında bilimlerin etkileşimini zorunlu kılan da adeta bu gerçeklerdir (Doğan, 2021).

Postmodernizm, modernizmin özne anlayışına eleştirel bakmaktadır. Postmodernistler, öznenin modern toplumun icadı, aydınlanmanın ve rasyonalizmin evladı olduğunu iddia ederler. Modern bilim dinin yerini alınca, rasyonel birey (modern özne) Tanrı'nın yerine geçmiştir. Özne iptal edilince onunla bağlantılı bütün itiraza açık modern kavramlar da bir kenara atılmış olur. Postmodernistler doğa bilimleri, insan bilimleri, toplum bilimleri, sanat ve edebiyat

arasında, kültür ile hayat arasında, kurmaca ile teori arasında, insan hayatının neredeyse bütün alanlarında görüntü ile gerçeklik arasında katı sınırların çizilemeyeceğini ileri sürerler Ayrıca postmodern öğretinin temel görüşlerinden birisi, görecilik (relativizm)dir. Bu açıdan bakılınca bütün bilgiler görelidir. Değerler ve ahlak kuralları, zamana, topluma, kişiye, kültür ve yaşama durumuna göre değişkenlik gösterir (Rosenau, 1998: 26). Jean-Francois Lyotard'ın, *Postmodern Durum* adlı kitabında savunduğu, meta/büyük anlatıların (Marksizm, Pozitivizm, Psikanaliz, Hümanizm gibi) moderniteye ait hayat tarzları olduğu ve postmodern dönemde bu tür anlatıların güvenilirliğini kaybettiği ile ilgili görüşleri, Bauman'ı desteklemektedir. Lyotard'a göre, hangi birleştirme türünü kullandığına ve spekülative ya da bir özgürleşim anlatısı olup olmadığına bakılmaksızın, "büyük anlatı" güvenilirliğini kaybetmiştir. Bu yenileme komünist seçeneği ortadan kaldırarak mal ve hizmetlerden bireysel hoşlanmayı kıymetlendirmiştir (Lyotard, 2000: 85)

Modernizmden epistemolojik ve estetik bir kopuş olarak da tanımlanabilecek olan postmodernizm kavramı (Akay, 2010: 23) önüne almış olduğu post sözcüğünün taşıdığı "sonra, sonrası, ötesi" sayesinde modernizmin sonrası veya modernizmin devamı olarak sanat, edebiyat, tiyatro, sinema, fotoğraf, felsefe, sosyoloji vb. ekseninde tartışılmakta (Möngü, 2013: 28) fakat yine de bu tartışmaların kavramı sabit bir tanım içerisine alamadıkları görülmektedir. Tartışmaların herhangi bir görüş birliğine sahip olmamasına karşın bu konu hakkında literatüre kazandırılan eserler dahi postmodernizm üzerine konuşmanın, yazmanın ne kadar güncel, popüler ve önemsenen bir olgu olduğunu göstermektedir. Postmodernizmin fikrîsel altyapısında birçok düşünürün fikri bulunmaktadır. Bu düşünürler olarak 19 ve 20. yüzyılı fikirleriyle derinden etkileyen Nietzsche ve Heidegger (Rosenau 1998: 35-36) isimleri sayılabilir. Günümüz postmodern düşünürleri arasında ise Baudrillard, Lyotard, Deleuze/Guattari, Roland Barthes, Henri Lefebvre ve Guy Debord (Kellner 2001) yer alır (Girgin, 2018).

Postmodernizmi tanımlayabilmenin en kestirme yollarından birisi de modernizmle olan farklarını ortaya koyabilmekten geçer. Bu hipotezimizden hareketle postmodernizm tanımını içeren maddeleri şu şekilde sıralayabiliriz; Modernizmin temelini oluşturan kavram “akılcılık” insanlığı değişmez ve evrensel gerçeğe götürebilecek olan arkhe ise; postmodernizm mutlak gerçeklik kavramını reddederek bunların yerine “gerçekliği kendi bütünlüğü ve özerkliği içinde anlamaya çalışan” (Çağlar, 2008: 4) bir anlayışı ortaya koyar.

Bu da bize gösterir ki evrensel bir gerçek ya da nihai bir doğru yol yoktur. Toplumu, iyi ve kötü, doğru ve yanlış gibi ikiye bölen anlayışlara karşı çıkılarak bunların yerine çoklu yapılar getirilir.

Postmodernizmde, “heterojenlik, çokseslilik, bölünmüşlük kadar bunların beraberinde getireceği yanlış anlamalar, yanlış çıkarsamalar, yanılgıları da olumlanmakta, hattâ meşruluk zemini olarak” (Zeka, 1994: 12) görülmektedir. Modernizmin yine belirgin özelliklerinden biri olan büyük anlatılara olan güvenken; postmodern toplumlarda büyük anlatıların yerini yoğun bir şüphecilik almıştır.

Modernizm akımında sanat başta edildikçe, postmodernizmde gündelik yaşamın bir parçası haline getirilmiştir (Kuspit, 2006).

Günümüzde postmodernist düşünce, kültür endüstrilerinin ürettiği kitle kültürü ürünleri aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerin kültürel değerlerini bozma eğilimindedir. Bu süreç, yerinden etme, parçalama ve mikro oluşumları teşvik eden bir postkolonyalist harekete yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerin medya üzerinden bilinçli bir şekilde yaydığı kültür ürünleri, yerel değerlerle örtüşmemesi sonucunda bireyler arasında zihinsel karmaşaya neden olmaktadır. Yabancı kültürden gelen değerler, zamanla bireylerin öz kültürel değerlerini değiştirmeye ve yerine koymaya başlamaktadır. Bu durum, toplumsal aidiyet duygusunun zayıflamasına ve toplumun din, mezhep, etnik köken gibi farklı aidiyetlere göre ayrışmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, gelişmiş ülkelerin bu ülkelere müdahale etme girişimlerine

meşru bir gerekçe sunarak sömürüye zemin hazırlamaktadır (Mora, 2011).

3. Medya ve Toplum Algısı

Yeni iletişim teknolojileri insanlara, düşüncelerini ve eserlerini paylaşacakları imkânlar sağlayan, paylaşım ve tartışmanın esas olduğu bir medya sunmaktadır. Sosyal medya olarak adlandırılan bu sanal ortam, kullanıcı temelli olmasının yanında kitleleri ve insanları bir araya getirmesi ve aralarındaki etkileşimi artırması bakımından önem taşımaktadır. Sosyal medyanın yaşı veya yaş sınırı yoktur. En küçüğünden en büyüğüne kadar kullanılan evrensel ortamdır. Diğer yandan sosyal medya günümüzün geleneksel medyasına rakip olmakta hatta çoğu zamanda buna karşı tehdit unsuru oluşturmaktadır.

Verimli ve belli bir zaman diliminde kullanıldığında hiçbir rahatsız edici etkisi olmayan bu yapı, günümüz kullanıcılar tarafından pek de doğru algılanmayıp çoğu fertler tarafından oldukça gereksiz biçimde kullanılmaktadır. Kendilerini bu sanal dünyaya çok fazla hapsedtikleri için reel dünyanın sorunlarına yabancı kalıp, tepki gösteremeyip çözüm üretmemektedirler. Bu durum giderek duyarsızlaşmaya ve hissizleşen bir nesil oluşmasına sebep olmaktadır. Yedikleri, içtikleri, gezdikleri her şeyi sosyal medya aracılığıyla duyurmayı gerekli görmektedirler. Bu tutum fertleri bir süre sonra özel hayatın gizliliğini ihlal etmeye kadar sürüklemektedir. Bununla beraber özentili ve doyumsuz nesiller oluşmaktadır.

Popüler kültür adı altında doğru kullanılmayan sosyal medyayla birlikte duyarsız, araştırmayıp sorgulamayan, sadece gördükleriyle sınırlanan, eleştiri getiremeyen bir nesil oluşmuş ve sayısı gün geçtikçe hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Kendi benliklerinden, kendi isteklerinden önce başkalarının ne düşüneceğine önem veren bireyler haline dönüşmektedirler. Birçok olumsuz yönüne değinmiş olsak da medya faydalı ve bilinçli kullanıldığı zaman iyi bir kitle aracı haline gelmektedir. Medya mevcut sorunları, toplumsal eylemleri, kendi savunduğu görüşlerini topluma empoze etmek amacıyla kullanan kişiler tarafından oluşturulmuş bir propaganda aracıdır.

İletişimin sanal ortam üzerinden yürütüldüğü günümüz toplum koşullarında belli bir toplumsal kitle oluşturulmuş ve bu bağlamda bir iletişim bağı kurulmuştur.

4.Yeni Medya ve Aygıtları

Filipinler Devlet başkanı Joseph Estrada'nın sosyal medya üzerinden kendisine yöneltilen tepkiler ve protestolardan sonra görevinden istifa ederek ülkesini terk etmesi, Arap Baharı sürecinde muhalif göstericilerin sosyal medya platformları vasıtasıyla örgütlenmeleri, İran'da ortaya çıkan yeşil hareket ve benzeri muhalif birçok demokratik taban hareketlerinin geniş yankılar bulmasında sosyal medya platformlarının etkisi azımsanamayacak derecede büyüktür. Ancak birçok toplumsal olayın seyri ilerleyen süreçlerde değişmiştir. Devletlerin, özellikle otoriter rejimlerle yönetilen devletlerin bu kontrolsüz sosyal medyaya karşı kayıtsız kalmadıkları görülmüş ve tehlike potansiyelini kontrol altına alabilmek için içerisinde yasaklamanın ve kısıtlamanın da bulunduğu farklı uygulamalar geliştirmişlerdir. Bununla birlikte herkese açık platformların izlenmesi çok kolay olduğu için baskıcı rejimler bu mecralarda muhalefet edenleri takip ederek kontrol altına alma yönünde uygulamalar başlatmışlardır. Yaşanan olumsuzluklar sosyal medya platformlarının demokrasiyi sağlamak adına devrimsel bir yenilik yaratmadığını göstermiş ve demokrasi umudu olan kitlelere hayal kırıklığı yaşatmıştır. Tartışmalı bir zeminde devam eden bu anlaşmazlıklar bir yana, yeni medyanın büyük dönüşümleri beraberinde getirdiği ve gelişmiş demokratik toplumlarda daha net olumlu etkileri olduğu da yadsınamayacak bir gerçektir.

Küreselleşen dünyanın etkisiyle çok kısa bir zaman diliminde yeni medya araçları yaygınlaşarak kökten bir toplumsal değişim yaşanmıştır. Halen daha da toplumsal değişimin yaşanmasının sebebinin ardında yeni medya ile geleneksel medya arasındaki fark yatmaktadır. Geleneksel medyadan yeni medyayı ayıran en önemli özellik ise yeni medya aracı ile onu kullanan kişi arasındaki etkileşimdir. Geleneksel medya araçları (televizyon, gazete vb.) karşısında edilgin konumda bulunan izleyici/okuyucu yeni

medya aracı ile olan ilişkisinde edilgin konumundan sıyrılarak dolaşımda bulunan ve yeniden üretilen içeriğe müdahalede bulunabilmektedir. Yeni medya interaktif konuma geçmiş olması sebebiyle geleneksel medyadan ayrılır. Yeni medya araçlarına eklemlenen internet ile de medyaya katılım hız kazanmıştır. İnternetin, yeni medya teknolojilerinin gelişiminde ve yaygınlaşmasında önem arz eden rolü vardır. İletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler hem dünya genelinde hem de Türkiye'de internet kullanımının ve buna bağlı olarak yeni medya ortamlarının katlanarak artmasına neden olmuştur (Girgin 2018).

Yeni medya araçlarının yaratmış olduğu kodlara kendisini temsil etmek isteyen her birey ve topluluk biçimsel anlamda postmodernizm ile de bağıntılıdır. Bahsi geçen bu biçim, postmodern söylemlerin oluşturmuş olduğu farklılığı yüceltmenin aksine bir nefret söylemi oluşturmuştur. Görünümlerin artık her şey olduğu bu evren de birey kimliğini yeniden oluşturabilmek ve bir kimlik algısına sahip olabilmek için geleneksel medya tarafından dışlanan fakat yeni medya mecralarında kendisine yer bulan öteki kimlikleri alabildiğine yıpratır. Öteki kimliklerin yıpranma süreci, çift taraflı bir döngü olup, farklı olan her şeyi baskılamakta, hapsedmekte, ötekiye karşı olan nefret söylemlerinin artmasına yol açmakta ve tüm bunların bir kod çerçevesinde yeniden üretilmesine neden olmaktadır.

Postmodern düzenin yapılandığı bu kod sisteminin en güçlü kollarından birisi yeni medya ve sosyal paylaşım ağlarıdır. Yeni medya ve sosyal paylaşım ağları seçeneği altında tüm kimlikler sınırsız, mekansız ve akışkan bir düzlemde temsil edilmektedir.

Günümüzde en çok Twitter ve benzeri sitelerde temsil edilebilme imkanına sahip kimlikler, gün geçtikçe birbirine daha çok uzaklaşan, daha şiddet içerikli paylaşımlarda bulunan bir dünyanın oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

5.Sosyal Medya

Kullanıcısının kendi ürettiği içeriği yayınlayıp, paylaşımını yaptığı online ağ

olarak tanımlamasını yapabileceğimiz sosyal medyayı tek bir kavrama indirgememiz gerekirse “paylaşmak” olacaktır. Sadece bilgi paylaşmak için değil bilgi edinmek açısından önemli ve gerekli olan sosyal medyanın geleneksel medyadan ayrıştığı noktaysa; sosyal medyanın geleneksel medya ile kıyaslandığında daha fazla etkileşim sağlayan yapısı olmasıdır. Geleneksel medyada iletişim tek yönlü iken sosyal medyada amaç etkileşim temelli olup çift yönlüdür. Buradan da anlaşılacağı üzere sosyal medyanın genel mantığı paylaşmaktır. Sosyalleşmenin yanında reklam ve tanıtım araçlarından birisi olan sosyal medya da kişiler fikirlerini, fotoğraflarını hatta konumlarını dahi paylaşarak hem reklam hem de anlarını paylaşmaktadır. Bu noktada ilk inceleyeceğimiz husus bilginin kaynağı problemi olması gerekir. Sosyal medya aracılığıyla bireyler izleyici, dinleyici, okuyucu olmaya ek yayıncı ve içerik üretici hale gelmiştir. Bu durum haber alma kaynaklarının çeşitlenmesini sağlarken de kaynağının doğruluğuna dair sorunları beraberinde getirmiştir. Adeta bilgi bombardımanı altına giren insanlar neyin bilgi olup olmadığını yanında doğruluk çerçevesi açısından da yetersiz kaldığı görülmektedir.

Dijital medya ortamının sağlamış olduğu sosyal ağlar üzerinden sürekli olarak bilgi akışının sağlandığı fikri kabul edilse de, bilgi geçmişteki gibi saf halde değil bilgi bombardımanı içerisinde kaybolduğu görülmektedir. Geleneksel medya üzerinden verilen bilgilerde tarafsızlık, kaynağın çıkar gütmemesi, yalan haber olup olmaması, bilginin kasıtlı olarak gizlenmesi yahut çarpıtılması gibi maddeler güvenilirliği açısından sürekli sorgulandığı için saf bilgiye yakın enformasyon elde edilirken, sosyal medya üzerinden elde edilen enformasyonlarda haber kaynaklarının güvenilirliği sorgulaması göz ardı edildiği yapmış olduğum yarı yapılandırılmış mülakat üzerinden de gözlemlenmiştir. Sosyal medyanın sahip olduğu kullanıcı ağı, teknolojik altyapısının da etkisiyle gündem yaratması; bilgi dezenformasyonu, algı yönetimi gibi ciddi toplumsal etkilere neden olmaktadır.

Yaşadığımız çağın etkisiyle dijital medyanın kullanılmaması mümkün değil. Hal böyle olunca oluşan tahribatların önüne geçmek için iyi bir medya okur-yazarı olmak gerekir. İyi bir medya okur-yazarı olmanın temelinde de “eleştirel bakış açısı” ile bilginin kaynağının araştırılması, analitik irdelemenin yapılarak bilginin sorgulanması yatar. Geleneksel medya da –ki burada radyo, sinema ve televizyon gibi tek yönlü ileti gönderme özelliğine sahip analog yapıları medya – sorgulama geleneksel yapıya – kuruma- dayalıken dijital medya araçlarında iletişim çift yönlü bir yapıya bürünmesinden dolayı kullanıcıya sorumluluk yüklemektedir. Hal böyle olunca dijital okur yazarlılıkla beraber yeni medya aygıtlarının olumlu özelliklerinden faydalanmamızı sağlarken yaşanacak olumsuzlukların da en aza indirgenmesini sağlar. Bahsi geçen dijital medya okur yazarlığının temel amacı medya aygıtlarının internet ortamındaki her türlü yazılı ve görsel öğelerin; içeriklerini anlamak, çözümleyebilmek, analizini yapıp sorgulayarak bir değerlendirme ortaya koymayı amaçlar.

Sosyal medya aracılığıyla mekân artık sanal bir alana taşınmış bununla beraber zaman da şimdi, şu an olarak değişim geçirmiştir. Modernitenin sağladığı değişimler şekilsel olarak algılanmamalıdır. Bir özden kopuş durumu mevcuttur. Birey yalnızlığa itilirken sosyal medya ile de sözde yalnız olmadığına dair mesaj verilmektedir. Geleneksel toplumdaki yapıda insan yalnız değildir. Aracılar yoktur.

Yeni medya araçları bu öğelerin üretimine destek vererek kimliğin tam anlamı ile dijitalleşmesine neden olmaktadır. Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya mecralarında kimlik sunumunun gerçekleşmesi bunun kanıtı olarak görülmelidir. Kimliğin dijital bir veri haline geldiği bu süreçte, kimlik sunumu hiç kuşkusuz postmodern söylemlerin ve tüketim ideolojisinin belirlediği koşullara göre biçim almaktadır. Postmodern söylemlerin belirlediği çerçeve ise kuşkusuz bireye kendini ifade etme olanağı sunan güç istenci odaklı bir çerçevedir. Birey, kendisini ötekilerden üstün kılmak için kimliğini umarsız biçimde sisteme sunmaktan

çekinmemektedir. Bir bakıma birey, bu amansız yarış için hem kendisini hem de ötekini bir imge boyutuna indirgeyerek tüketmeyi ve tüketilmeyi göze almaktadır. Bu da kimliğin sunumu ile ilgili iktidar, mahremiyet vb. sorunsalları ortaya çıkarmaktadır (Girgin, 2018).

Peki sosyal medya mahremiyete dikkat eder mi?

Mahremiyet, Arapça mahrem kelimesinden gelmektedir. Mahrem ise “haram” kelimesinden türetilmiştir. Özel alana ait olan, yapılması yasaklanmış olan gibi anlamlara gelen mahremiyet kavramı da modernite ile değişime uğramış ve kişisel gizlilik anlamına gelmiştir. Peki anlamda ne gibi değişiklik olmuştur? Mahremiyet kavramı çok geniş kapsamlı olup kapsam sınırlarını belirleyen temel dinamiğin din olduğunu belirtmek gerekir. Dini kurallar, pratikler ve söylemler mahremiyeti toplumsal olarak beden üzerinden anlamlı hale getirmiştir. Bu sınırları çizen ise kültürdür. Bu da kültürü mahremiyet belirleyicilerinden biri olarak karşımıza çıkartmaktadır. Belirleyiciler üzerinden hareket edecek olduğumuzda kültür toplumdan topluma farklılığı ile; din ise kutsallığıyla mahremiyeti sınırlar içinde tutmuştur.

Geleneksel düşüncede mahremiyet bedenden başlayıp düşüncede şekil alan kültür ve toplum harmanlanmış anlayış olarak karşılaştığımız bir kavram olarak karşımıza çıkar. Modernlik ile değerlerden arındırılarak birey artık özgür kılınmıştır. Bireysellik beraber de artık karar mercii bireylere bırakılmıştır. Böylelikle mahremiyet algısı kutsal algısından kopuş yaşayarak bireylere indirgenmiştir. Bu da “bana mahrem” gibi kişiye özgü algı kalıbı oluşmasına sebep olmuştur.

Sosyal medya mahremiyete dikkat eder mi? Kişisel verilerin korunduğuna dair bir sözleşme olsa da bireylere indirgenmiştir. Hal böyle olunca mahremiyet belirli sınırlarla değil kişiye indirgenerek bir kalıba yerleştirilmiştir. Her kişinin kendine özgü yorumu olduğuna göre genel geçer geleneksel bir mahremiyet kavramı diye bir durum olması da söz konusu değildir.

6.İfşa Bağlamında Sosyal Medya

İfşa denince akla gelen kişisel verilerin paylaşımı gelir. Genel bir tanımını yapacak olursak ifşa; gizli olan bir şeyi açığa vurmak, yaymak anlamına gelmektedir. Konumuzun bu kısmında Hukuk disiplininin sıkça yararlanacağımızı başta bildirmemiz gerekir. Çünkü kişiler arasında olan yazışmaların paylaşılması sosyal medyada sıklıkla karşılaşılan bir fiil olup; özel hayatın kamusal hayata açılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel hayat, modern yaşamda bireyin sahip olduğu en temel hak olup hukuksal açıdan da desteklenip korunmaya ihtiyaç duyar. Bu sebeptendir ki özel hayatın ihlali maddi, manevi her türlü yıkıma yol açabilir. Ülkemiz açısından bakarsak anayasa ve Türk Ceza Kanunu ile özel hayat korunma altına alınmıştır. İletişim gizliliği özel hayat hakkının parçasıdır.

Özel hayatın içine giren hiç kuşkusuz özel (gizli) iletişim, haberleşmedir. Mektuplaşma, telefon araması, video araması, mesajlaşmalar, elektronik posta (mail) gibi yollarla özel olarak yapılan iletişim biçimleri açık mektup, sosyal medya paylaşımları biçiminde aleni olarak da yapılabilir. Herkesçe bilinmesi istenmeyen bilgileri içeren özel haberleşme; ifşa edilmesi durumunda taraflara zarar verebilir. Bu durum Anayasanın 22. maddesi ve Türk Ceza Kanununun 132 ile 133. maddeleriyle kişiler korunma altına alınmıştır. Tarafların aleni yahut özel olarak yapmış olduğu haberleşmenin gizliliğinin ihlal edilmesi veya ifşa edilmesi hukuki açıdan mümkün değildir. Günümüzde sosyal medya aracılığıyla yapılan özel haberleşmelerin ifşa edilmesi Türk Ceza Kanunu’na göre suç teşkil etmez mi? Buradaki soruyla kast edilen haberleşmeyi ifşa eden taraf bu yol üzerinden tehdit, hakaret, şantaj ya da taciz ediliyorsa bunu da paylaşmak suç sayılır mı? Bu konu tartışmaya açık bir durum oluşturmaktadır. Bazı hukukçulara göre bu durum hukuksal bir sorun teşkil etmezken bazı hukukçular için kişisel verilerin korunması durumuna aykırı bir durumdur. Yargıtay bu konu ile ilgili kararında; suçun ispatının başka yolla mümkün olmaması, olayın doğal olarak gelişmesi, hak kaybı yaşanabileceği gibi hususların birlikte değerlendirilerek, delil

olarak kabul edilip edilmeyeceğine mahkemece karar verileceğine hükmetmiştir. Sosyal medya kullanıcılarının paylaşımlarında sıklıkla başvurduğu ifşa etme eylemi Türk Hukukunda suç teşkili oluşturmaktadır. Kişilerin özel haberleşmelerinin gizliliği hukuki açıdan korunmakta olup çeşitli amaçlarla yapılan bu eylemin suç barındırmayan yazıların ifşası pek tabii ifşa eden tarafa ceza olarak dönebilmektedir. İçeriğinin suç barındırıyor olması durumunda ise kamu yararı, haber verme özgürlüğü, korunma unsurlarıyla beraber irdelenerek haberleşmenin gizliliğinin ihlali suç olarak kabul edilmeyebilir. Bu tür durumlarda kolluk kuvvetlerinin yapıcı olmayan tutum ve tavırları; hukuki sürecin de uzun ve yıpratıcı olması kişileri ifşa etme yoluna itebilir. Bu her ne kadar gerekçelerin haklı olduğunu gösteriyor dahi olsa ifşa durumu kişiyi haklı iken haksız duruma düşürebilir.

7. Sonuç

Toplumsal yaşamın tüketim kültürünü tamamen değiştirmeyi başaran sosyal ağlar gündelik hayatın geleneksel alışkanlıklarını yeni bir boyuta taşımaktadır. İletişim artık Instagram, Twitter gibi sosyal mecraların sanal yaşam alanlarının diline dönüşürken bireyi toplumsal sorumluluklarından sosyal mecra aracılığıyla koparıldığına dair bir yanılıyla baş başa bırakmıştır. Mekân ve zaman çerçevesinde gelişen toplumsal pratikler sanal yaşam ağları içerisinde bir klavyenin tuşuna indirgenmiştir. Siyaset, sanat, din, moda gibi toplumun gelişim düzeyini besleyen tüm alanlar bu ağlarla etkileşim içerisinde yeniden şekillenmektedir. Sosyal medya üzerinden maruz kalınan reklam, din, siyaset gibi uyarıcı alanlar toplumun bilinçaltını hedef alırken tüketim alışkanlıklarımızı ve yaşam biçimlerimizi kökten değişime uğratmakta olduğu gözlemlenmiştir. Sürekli bir güncellenme, dönüşüm ve tüketme ilişkisi temelinde var olan egemen yapı, her dönemle organik bir bağ yaratmayı başarmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde varlığını sürdürebilen ve toplumsal yaşam üzerinde kurduğu hakimiyeti, postmodern dönemde sanal yaşam alanlarıyla yeni bir biçime geçmiştir.

Hoş vakit geçirdiğimiz, haber ve bilgileri anında aldığımız, karşılıklı iletişim ve etkileşim sağlayıp; dünyayı küresel bir köy haline getiren sosyal medya görüldüğü kadar da sempatik değildir. Aşırı kullanımıyla beraber kişiyi yalnızlığa iterken kaygı bozukluğunun artışına da sebep olmaktadır. Bununla birlikte uyku bozuklukları, sürekli olarak uyarıcıların olması sebebiyle de konsantrasyon güçlükleri görülmektedir. Sosyal medya da paylaşılan her içerik ileri dönemlerde tatminsizlik, kişinin kendini benzersiz hissettiği bir duruma sürüklemiştir. Modernite, mahremiyet örneklerinde de görüldüğü üzere sosyal medya kişiyi yalnızlaştırırken; yanlış bilgi sirkülasyonu da (Katar örneği) düşünmeyen koyunlar haline getirdiği görülmektedir. Madalyonun ön yüzü sempatik olsa da arka yüzü maalesef kana susamış dişli bir vampir gibi görüldüğü söylenebilir.

Peki neler yapmalıyız? Bize gelen bilgileri sorgulamalıyız. Kendi kullanım kurallarımızı oluşturmalı ve daha kısıtlı vakitlerde kullanmalıyız. Yeni hobiler edinirken de bilgi edinmede geleneksel medyayı kullanmalı, kaynakçasından emin olmalıyız. Bununla beraber yeni nesil için “modifiye” bir kültür değil de “geleneksel” “bize ait olan” kültürü en doğru şekilde anlatarak onlara kavramları yeniden anlatmalıyız.

Kaynakça

- Akay, A. (2010). *Postmodernizmin Abc'si*, Say Yayınları, İstanbul.
- Çağlar, N. (2008). Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3): 369-386.
- Doğan, S. (2021). *Postmodern Medya*, Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, İstanbul.
- Girgin, Ü.H. (2018). Gelenekten Postmoderne Kimlik İnşa Süreci ve Yeni Medya: Facebook Örneği, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 202-230.
- Kellner, D. (2001). Popüler Kültür ve Postmodern Kimliklerin İnşası, (Çev. Gülcan Seçkin), *Doğu Batı Düşüncesi Dergisi*, 4(15), 187-219.

Kuspit, D. (2006). *Sanatın Sonu*, (Çev. Yasemin Tezgiden), Metis Yayınları, İstanbul.

Lyotard, J.F. (2000). *Postmodern Durum*, Vadi Yayınları, Ankara.

Mora, N. (2011). Media and Globalization, *The University of Dicle*, 10(36).

Möngü, B. (2013). *Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(2): 27-36., Erzurum.

Rosenau, P.M. (1998) *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, (Çev.Tuncay Birkan), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Zeka, N.(2004).*Postmodernizm Jameson, Lyotard, Habermas*, Kıyı Yayınları, İstanbul.

Araştırma Makalesi • Research Article

Karamanlı Kültüründe Geçiş Dönemleri: Düğün

Transition Periods in Karamanli Culture: Wedding

Zafer GEDİKLİ *

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul/Türkiye. ORCID: 0009-0009-6220-8628

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 21.07.2023

Kabul tarihi: 14.12.2023

Anahtar Kelimeler: Karamanlılar,
Karamanlı Kimliği, Karamanlı Kültürü,
Karamanlı Türkçesi

ÖZET

Her topluluğun kendi kültürüne has özellikleri taşıyan ve doğum, düğün, ölüm olaylarını anlamlandıran geçiş dönemleri mevcuttur. Doğum, düğün ve ölüm insan hayatının en önemli safhalardır. Geçiş dönemleri de toplulukları bir arada tutan unsurların bir arada bulunduğu önemli kademeler olarak topluluğun hafızası rolünü üstlenirler. Geçiş dönemlerinde geçmişten aktarılan inançlar, ritüeller ve pratikler topluluk bilinci ile uygulanır.

Türk Kültür Tarihinin unutulmuş bir parçası olan Karamanlılar, Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinde 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Mübadele Protokolüne kadar yüzlerce yıl yaşamışlardır. O zamana dek Karamanlıların geçmişten taşıdıkları kültür unsurları geçiş dönemlerinde canlanarak geçmiş ile gelecek arasında köprü kurulmasına ve bu şekilde topluluğun varlığını sürdürmesine katkı sağlamaktaydı.

Karamanlılar üzerine araştırmalar daha çok Karamanlı Türkçesinin dil özellikleri ile edebiyatı üzerinde olup kültürleri konusuna çok değinilememiştir.

Çalışmanın amacı Karamanlı kültürünün Türk Kültürünün bir parçası olduğunu vurgulayarak bu alanda kapsamlı araştırmaların önünün açılmasına yardımcı olmaktır.

Bu yazıda Karamanlıların Anadolu'da iken yaşadıkları düğün geçiş dönemine ait inanış ve uygulamaları kısaca ele alınacaktır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 21.07.2023

Accepted: 14.12.2023

Keywords: Karamans, Karamans
Identity, Karamans Culture

ABSTRACT

Each community has transitional periods that have characteristics specific to their own culture and that give meaning to birth, wedding and death events. Birth, wedding and death are the most important stages of human life. Transition periods also play the role of the memory of the community as important stages where the elements that hold the communities together come together. Beliefs, rituals and practices transferred from the past in transition periods are applied with community awareness.

Karamanlides, a forgotten part of the Turkish Cultural History, lived for hundreds of years in different parts of the Anatolia until the Compulsory Exchange Protocol signed between Turkey and Greece in 1923. Until then, the cultural elements that the Karamanlides carried from the past were revived during the transition periods, contributing to the establishment of a bridge between the past and the future, and thus to the continuation of the community.

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: zafergedikli@gmail.com

Atıf: Gedikli, Z. (2023). Karamanlı Kültüründe Geçiş Dönemleri: Düğün, *Journal of Economics and Political Sciences*, 3 (2), 166-170.

Studies on the Karamanlides are mostly on the language features and literature of the Karamanli Turkish language, and the subject of their culture has not been a common research area.

The aim of the study is to help pave the way for comprehensive research in this field by emphasizing that Karamanli culture is a part of Turkish Culture.

In this article, the beliefs and practices of the Karamanlis during the wedding transition period in Anatolia will be briefly discussed.

1. Giriş

Ulus kavramını oluşturan en güçlü unsurlardan birisi dildir. Dil, kendisini kullanan topluma ait kültürün sürekliliğini sağlayan en önemli öğedir. Farklı dilleri konuşan ama aynı dine mensup toplumların hayatları, duyguları, heyecanları ve davranışları birbirlerinden farklı iken aynı dilleri konuşan toplulukların kültürleri benzerlikler gösterir.

Bu çalışmada 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan mübadele protokolüne dayanarak Yunanistan'a gönderilen ve orada zaman içinde asimile oldukları için yok olan Karamanlıların Anadolu'da iken yaşadıkları düğün geçiş, dönemine ait inanış ve uygulamaları kısaca ele alınacaktır.

2. Karamanlılar

2.1. Karamanlı Kimliği

Kapadokya ve Karaman başta olmak üzere Tokat, Karadeniz Ereğli, Bursa, İstanbul, Kütahya, Antalya, Burdur'a kadar uzanan Orta, Kuzey ve Batı Anadolu'nun değişik yöreleri ile Kırım, Suriye ve Doğu Balkanların bazı kesimlerinde dağınık şekilde yaşamış olan Ortodoks Hıristiyanların bir kısmı Türkçe konuşup Yunan alfabesi ile yazmakta, konuştukları dile de Karamanlı Türkçesi denilmekte idi. Bu eski topluluğa buldukları yöreye göre 'Karamanlılar', 'Karamanlı Ortodokslar', 'Karamanlı Rum', 'Zımmiyan-ı Karaman', 'Anadolu Hıristiyanları', 'Anadolu'nun Hıristiyan Ortodoksları', 'Anadolu Rumları' ve 'Türkopoller' gibi farklı isimler verilmişti. Böyle bir isimlendirme ile Karamanlılar hem diğer Ortodokslardan (Rum, Ermeni, Sırp, Arnavut, Bulgar) hem de Türklerden ayrı bir cemaat olarak

düşünülebiliyorlardı.

Kısaca Karamanlıların, Hıristiyan olmaları ile Müslümanlardan, Ortodoks olmaları Katolik ve Protestanlardan, Yunanca bilmemeleri ile Yunanlılardan ayrıldıkları söylenebilir (Balta, 2012: 136).

Büyük çoğunluğu Anadolu'da yaşamış olan Karamanlıların en önemli özelliği Türkçe konuşmaları ve yazı için Yunan alfabesi kullanmalarıydı. 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan ile arasında imzalanan nüfus mübadelesine istinaden Yunanca bilmemelerine rağmen Hıristiyan oldukları için Yunanistan'a gönderilen Karamanlılar, bugün tamamen Yunan halkıyla asimile olmuşlardır.

Başkaları tarafından farklı terimlerle adlandırılan Karamanlılar "*Gerçi Rum isek de Rumca bilmez Türkçe söyleriz*" serzenişi ile kendilerini tanımlamışlardır (Balta, 2012: 117).

2.2. Karamanlıların Dili

Karamanlıları Rumca konuşan diğer Ortodoks Hıristiyanlardan ayıran en önemli unsur, Karamanlıların Türkçe konuşmaları ve konuştukları Türkçeyi Yunan alfabesiyle yazmaları idi. Karamanlılar Yunanca dilini yalnız dini ibadetler ve ayinler için kullanıyorlar, ancak halkın büyük bölümü bu dili anlamıyordu. Çoğu kez ayinlerin sonundaki dualar Türkçe yapılarak halkın duaya iştirak etmesi ve anlaması sağlanıyordu.

Karamanlıların konuştukları dil, Osmanlı Türkçesi ağızlarından biri olup Yunanca dilinde *Καραμανλήδικα* olarak tanımlanmaktadır ve doğru adı Karamanlı Türkçesidir. 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan protokole istinaden yapılan mübadeleye kadar Anadolu'da kullanılan bu dil,

mübadillerin yerleştikleri Yunanistan'da ikinci nesile kadar devam etmiş, daha sonra neredeyse tamamen kullanımdan kalkmış olup günümüzde Türk ve Yunan araştırmacılar tarafından izleri sürülmektedir.

2.3. Karamanlıların Kökeni

Karamanlıların kökeni hakkında iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Birinci grup araştırmacılar Karamanlıların Yunan (Helen) asıllı olduğunu iddia ederler ve yaşadıkları yerlerin Rumca konuşan Ortodokslardan uzak kalması sebebiyle ve Selçuklu ile Osmanlı devlet yönetimlerinin baskısıyla Türkçe konuşmaya mecbur kaldıklarını söylerler. Onlara göre Rumlarla etkileşimleri çok azdı; bu sebeple ana dillerini unutmuş olmalı idiler. İkinci grup araştırmacılar ise Karamanlıların Anadolu'ya Selçuklu Devleti kurulmadan önce gelen Türk boylarından olduklarını, o dönemde Anadolu'ya hâkim olan Bizans Devletinin ordusuna paralı asker katıldıklarını, Türkçe konuşmaya devam ettiklerini ama dinlerini değiştirdiklerini düşünürler (Balta, 2012: 104). Etnik kökene bakmadan, din eksenli değerlendirme yapıldığında Osmanlı Devleti sınırları içinde 19. yüzyılda Orta Anadolu Hıristiyan Ortodoks ahalinin önemli bir bölümünün Türkçe konuştuğu söylenebilir.

2.4. Karamanlıların Dini

Karamanlılar Hıristiyan Ortodoks dinine mensuptular. Dolayısıyla din ile alakalı hususlarda İstanbul'da Fener Ortodoks Patrikhanesine tâbi idiler. Tebaasını Müslim ve gayrimüslim olarak ayıran Osmanlı İmparatorluğunda toplumsal bilinç açısından kimliğin tanımında en büyük etken din idi. Devlet yönetimi Hıristiyan dinine mensup olmaları sebebiyle Karamanlıları zaten gayrimüslim olarak değerlendiriyordu.

Karamanlılar günlük hayatın yanı sıra dini ayinlerde de Türkçe'nin kullanılmasında ısrarcıydılar ve Fener Patrikhanesi'nden kendi kiliselerinde görevlendirilecek din adamlarının Türkçe bilmesini ve ayinleri Türkçe yapmasını

zorunlu tutacak kadar güçlü bir konumdaydılar (Anzerlioğlu, 2009: 211).

2.5. Karamanlıların Kültürü

Karamanlıların geniş bir coğrafyada dağınık bir biçimde yaşamış olmaları sebebiyle homojen bir kültüre sahip olmadıkları söylenebilir. Şehirde yaşayan ile ücra bir köyde oturan; Gemlik'te yaşayan ile Konya'da yaşamış olan toplumların farklı gelenek ve hayat tarzları olması doğaldır.

Karamanlı Ortodoksların dil dışında Müslüman Türklerle paylaştıkları pek çok ortak gelenekleri bulunmaktadır. Düğünler, oyunlar, yemekler, büyüğe saygı, aile ilişkileri, yardımlaşma, misafirperverlik, türküler, maniler, yaşanan mekanlar, özel günlerde giydikleri kıyafetleri, geçmişteki kadar olmasa da bugün taşıdıkları soy isimlerindeki öz Türkçe isimler Karamanlı Ortodoksların sahip oldukları sosyokültürel yapının Müslüman Türklere çok farklı olmadığını gösterir niteliktedir (Anzerlioğlu, 2009: 199).

3. Geçiş Dönemleri

Her topluluğun kendi kültürüne has özellikleri taşıyan ve doğum, düğün, ölüm olaylarını anlamlandıran geçiş dönemleri mevcuttur. Doğum, düğün ve ölüm insan hayatının en önemli safhalarıdır (Karakaş, 2021: 363). Geçiş dönemleri de toplulukları bir arada tutan unsurların bir arada bulunduğu önemli kademeler olarak topluluğun hafızası rolünü üstlenirler. Geçiş dönemlerinde geçmişten aktarılan inançlar, ritüeller ve pratikler topluluk bilinci ile uygulanır. Karamanlıların geçmişten taşıdıkları kültür unsurları geçiş dönemlerinde canlanarak geçmiş ile gelecek arasında köprü kurulmasına ve bu şekilde topluluğun varlığını sürdürmesine katkı sağlamaktaydı. Bu başlıktan Karamanlıların Düğünleri kısaca ele alınacaktır.

3.1. Düğün

Türklere olduğu gibi Karamanlılar da nişan adeti vardı ve evlenmeden önce

belirli bir süre nişanlı kalılabiliyordu. Boşanma ve nafaka hususları da benzer biçimdeydi. Konya'nın Sille bölgesi hakkında doktora tezi hazırlamış olan Barış Sarıköse, nişan, nikah, boşanma ve nafaka hususlarında çalışmasında Konya Şer'iyeye Sicillerine istinaden,

“29 Safer 1119/02 Haziran 1707’de Sille’den Murat v. Döğenci, köyden Aslane binti Vasil huzurunda, adı geçen kadını üç ay önce boşadığını ve istediği ile evlenebileceğini mahkemede beyan etmiştir” gibi örnekler verir (Sarıköse, 2008: 387).

Düğünler Karamanlılarda bir hafta kadar sürmektedir. Müslüman Türk adetlerinde olduğu gibi Karamanlılarda da gelin hamamı geleneği vardı. Gelin hamamında gelin ve arkadaşları çeşitli oyunlar oynayıp birlikte yemek yerlerdi. Kızlar ve erkekler ayrı ayrı eğlenir, kızlar perşembe günü ekmek yaparken bir tekne una altın atılarak kızların ağızları altını bulması oyunu oynanırdı. Cuma günü gelin ve damadın elbiseleri zurna, klarnet eşliğinde evlerinden alınır; cumartesi erkek evinde büyük eğlenceler düzenlenirken aynı gün kızlar kendi aralarında daha sade bir eğlence ile eğlenirdi. Kaşık oyunlarıyla oyun oynanır, damat evine kırmızı bayrak asılır, damat tıraşı geleneğine uygun olarak köydeki tüm erkekler topluca tıraş edilirdi. Cirit, güreş gibi müsabakalar düzenlenir, yemekler yenir ve geç saatlere kadar oturulurdu. Pazar günü Hıristiyan adetlerine göre kilisenin papazı kız ve erkek evlerine gider, dualar okur; bu merasimden sonra damat, kirvesi (sağdıç) ve ailesi davul zurna eşliğinde kız evine giderek gelini alır ve beraberce kiliseye yürürlerdi. Gelinin yüzüne kıvrak veya al denilen kırmızı pullu bir örtü örtülüdür, çünkü damadın geline evlenmeden bakması yasaktır. Kilisede yapılan dini ayin ve dualardan sonra topluca erkek tarafının evine gidilirdi. Damadın annesi elinde içi bal dolu bir tas ile gelini çağırır. Gelin bir şey söylemeden durur, nazlanır; anne geline tarla, inek gibi hediyeler vererek ikna eder. Daha sonra gelinin ağzına bir tutam bal verilir. Evliliğin

sağlam olması için istavroz çıkarırlar, gelin eşikteki bir demire basar. Bunun gayesi evliliğin sağlam olmasını dilemek içindir. Doğacak çocuğun erkek olması istenir; bunun için gelinin kucağına bir erkek çocuk tutuşturulur. Gelin ve damat eve girdikten sonra da eğlence devam eder. Gelin odasında yemekler, meyve, çerez gibi yiyecekler bulunur. Düğün gecesi yaşlı bir kadın gençleri bekler, sabahında da çarşaf gösterilmesi adeti vardır. Ertesi gün gelin damat tarafından kayınvalidesinin evine götürülür ve bir hafta kadar orada kalır. Bir hafta sonra gelin çeşmeden su alıp damada götürürken çeşme başında kızlarla eğlenceler yapılır ve türküler söylenir. Bu esnada çabuk evlenmeleri için kızların üzerine su serpilir (Anzerlioğlu, 2009: 185-187).

Kırmızı rengin hem bayrak hem gelinlik sembolü olması, düğün evine kırmızı bayrak asılması, neslin erkek çocuklarla devam edeceği inancı, evliliğin sağlam olması yapılan özel dua ve merasimler, evlenen çifti yaşlı bir kadının beklemesi ile çarşaf adeti sadece Anadolu’da değil diğer bölgelerdeki Türkler dahi arasında bilinen törelerdendir.

Türklerde kırmızı renk kutsal kabul edilmiştir. Orta Asya’da yapılan arkeolojik çalışmalar bunu doğrulamaktadır. Türk dünyasında “Al duvak” millî bir gelenek olarak Türklerin anavatanı Orta Asya’dan gelmiştir (Aydemir, 2013: 636).

Gelinin eşiğe basmadan eve girmesi eşik kültü ile ilgili olmalıdır. Türklerde eşik önemli bir yere sahiptir. Bir çeşit geçiş kapısı olarak görülen eşik temiz tutulmuş, korunmuş ve özel bir kutsallık atfedilmiştir. Kazak Türkleri Karamanlılar gibi gelinin eşiğe basmasına izin vermezlerdi. Azerbaycan, Kırgızistan, Bulgaristan Kerkük Türklerinde de benzeri uygulamalar mevcuttur (Davletov, 2019: 136).

Düğünde gelinin çeşmeden su alıp diğer kızlara serpmesi Türklerde var olan su kültürünün izlerini yansıttığı söylenebilir.

Düğünden sonra gelin kocasıyla beraber kayınvalidesinin evinde yaşar, ev işleriyle

beraber tarlada çalışır, hayvanlara bakar ve büyüklere hizmet ederdi. Evliliğin anlamı neslin devamını sağlamak olduğu için çocuk sahibi olmak ve özellikle erkek çocuk doğurmak önemli idi ve geline, varsa diğer gelinlere karşı itibar kazandırırdı.

Genel olarak Karamanlı kültüründeki Doğum geçiş döneminin hem Anadolu kültürüne hem de Orta Asya Türk kültürüne çok benzediği, dini inanışlara dayalı ritüel ve ayinler çıkartılırsa aralarında pek fark olmadığı görülebilir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Karamanlılar ve kültürleri son zamanlara kadar önem verilmeyen, varlığı dahi tartışılmayan bir topluluk olarak unutulmak üzereydiler. Türk araştırmacıların Yunancayı bilmemesi ve Karamanlıca'yı tanımaması bu kültür mirasına zamanında sahip çıkamamanın bir nedenidir. Ayrıca üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinin müfredatlarında Karamanlıca'ya yer verilmemiş, hatta Tarih bölümlerinde dahi Anadolu'nun bu eski topluluğundan bahsedilmemiş olması Karamanlıların ve dillerinin tanınamamasının diğer bir sebebidir. Neticede sözlü kültürle beraber yazılı eserlerin büyük kısmı yitip gitmiş, Karamanlılara ait taşınmaz kültür varlıkları (okul ve ev kitabeleri, hamam, çeşme, kilise, mezar taşları) harap olmuştur.

Karamanlılar Anadolu'nun eşsiz tarih ve kültür birikiminin bir parçası idiler ve yüzlerce yıl bu topraklarda yaşadılar. Kökenleri ne olursa olsun Türklerle aynı kültür zenginliğini paylaştılar. Orta Asya'dan aktarılan kültür mirasını kendi inançlarıyla harmanlayarak sürdürdüler. Mübadil olarak gittikleri Yunanistan'da bazı izlere rastlamak hâlâ mümkün olabilir. Bugün nasıl binlerce yıl önce kaybolup gitmiş, adları dahi unutulmuş medeniyetlerin izleri, dinine, diline, yaşayış tarzına bakılmadan sürülmeye çalışılıyor ve küçük veya büyük bulunan her eser kültürel miras özenle muhafaza altına alınıyorsa, aynı hassasiyetin Karamanlı kültürünün tekrar keşfedilip

kayıt edilmesi için gösterilmesinde fayda olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Anzerlioğlu, Y. (2009). *Karamanlı Ortodoks Türkler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Aydemir, A. (2013). "Türk Dünyasında Bazı Düğün Terimleri ve 'Al Duvak' Geleneği Üzerine". *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(9), 619-655.
- Balta, E. (2012). *Gerçi Rum İsek de, Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Balta, E. (2019). *Karamanlı Yazınsal Mirasının Ocaklarında Madencilik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.
- Davletov, T. (2019). Hakasya ile Türkiye Arasında Sosyo-kültürel Devamlılık Unsuru Olarak Şamanlık . *Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Karakaş, R. (2021). Türk Halk Kültürü Geçiş Dönemi Ritüellerinde Yumurta. *Folklor / Edebiyat*, 27(106), 357-377.
- Sarıköse, B. (2008). Osmanlı Döneminde Sille. *Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı.